

RP 29/2015 rd

Regeringens proposition till riksdagen med förslag till lag om domstolsavgifter samt till lagar om ändring av 12 a § i lagen om förvaltningsdomstolarna och 28 § i lagen om medling i tvistemål och stadfästelse av förlikning i allmänna domstolar

PROPOSITIONENS HUVUDSAKLIGA INNEHÅLL

I denna proposition föreslås det att det stiftas en ny lag om domstolsavgifter, som ska ersätta den lag som gäller avgifter för domstolars och vissa justitieförvaltningsmyndigheters prestationer (701/1993). Behövliga tekniska ändringar ska göras i lagen om förvaltningsdomstolarna och i lagen om medling i tvistemål och stadfästelse av förlikning i allmänna domstolar.

Det föreslås att rättegångsavgifterna höjs så att avgiftsnivån närmar sig självkostnadsvärdet för behandlingen av mål och ärenden. Syftet med ändringen är att öka domstolarnas inkomster och dessutom att effektivisera avgifternas styrningseffekt. Rättegångsavgifterna kommer alltså att vara betydligt lägre än självkostnadsvärdet för domstolsbehandlingen.

Enligt förslaget är den klara huvudregeln att avgifter ska tas ut, och därför föreslås det att flera ärendegrupper som nu handläggs avgiftsfritt ska bli avgiftsbelagda. I synnerhet vid förvaltningsdomstolarna finns det för närvarande ett stort antal avgiftsfria ärendegrupper.

För ärenden som gäller offentlig upphandling och som behandlas vid marknadsdomstolen föreslås en rättegångsavgift som bestäms enligt värdet av upphandlingen och som uppgår till högst 6 000 euro.

Det föreslås att avgifter i fortsättningen i regel ska tas ut till fullt belopp också för mål och ärenden som avskrivs, förfaller eller lämnas utan prövning.

Det föreslås att bestämmelser om avgifter för behandlingen av vissa mål och ärenden som inleds genom ansökan ska utfärdas genom förordning av justitieministeriet med stöd av lagen om domstolsavgifter.

Propositionen hänför sig till budgetpropositionen för 2016 och avses bli behandlad i samband med den. De föreslagna lagarna avses träda i kraft den 1 januari 2016.

INNEHÅLL

PROPOSITIONENS HUVUDSAKLIGA INNEHÅLL	1
INNEHÅLL	2
ALLMÄN MOTIVERING	5
1 INLEDNING	5
2 NULÄGE	5
2.1 Lagstiftning och praxis	5
Rättegångsavgifternas storlek	6
Avgiftsfri behandling	7
Påförande samt uttag av avgifter	9
Bakgrund till och syftet med lagen om domstolsavgifter	10
2.2 Den internationella utvecklingen samt lagstiftningen i utlandet och i EU	11
2.2.1 Allmänt	11
2.2.2 Sverige	12
2.2.3 Norge	14
2.2.4 Danmark	15
2.2.5 Österrike	17
2.2.6 Europadomstolens avgörandepraxis	17
2.3 Bedömning av nuläget	19
3 MÅLSÄTTNING OCH DE VIKTIGASTE FÖRSLAGEN	21
3.1 Målsättning	21
3.2 Alternativ	21
3.2.1 Alternativa regleringsnivåer	21
3.2.2 Införande av förskottsbetalning	23
3.3 De viktigaste förslagen	24

RP 29/2015 rd

3.3.1 Höjd avgiftsnivå	24
3.3.2 Bredare täckning för avgifterna	28
4 PROPOSITIONENS KONSEKVENSER.....	35
4.1 Ekonomiska konsekvenser	35
4.2 Konsekvenser för myndigheterna.....	41
4.3 Samhälleliga konsekvenser	43
5 BEREDNINGEN AV PROPOSITIONEN	43
5.1 Beredningsskeden och beredningsmaterial	43
5.2 Remissyttranden och hur de har beaktats.....	44
6 SAMBAND MED ANDRA PROPOSITIONER	44
DETALJMOTIVERING	45
1 LAGFÖRSLAG	45
1.1 Lag om domstolsavgifter.....	45
1.2 Lagen om förvaltningsdomstolarna	63
1.3 Lagen om medling i tvistemål och stadfästelse av förlikning i allmänna domstolar	63
2 NÄRMARE BESTÄMMELSER OCH FÖRESKRIFTER.....	63
3 IKRAFTTRÄDANDE	63
4 DE FÖRESLAGNA LAGARNA AVSES TRÄDA I KRAFT DEN 1 JANUARI 2016.....	63
5 FÖRHÅLLANDE TILL GRUNDLAGEN SAMT LAGSTIFTNINGSORDNING	63
LAGFÖRSLAG.....	65
1. Lag om domstolsavgifter	65
2. Lag om ändring av 12 a § i lagen om förvaltningsdomstolarna	71
3. Lag om ändring av 28 § i lagen om medling i tvistemål och stadfästelse av förlikning i allmänna domstolar	72
BILAGOR.....	73
PARALLELLTEXT	73

RP 29/2015 rd

2. Lag om ändring av 12 a § i lagen om förvaltningsdomstolarna	73
3. Lag om ändring av 28 § i lagen om medling i tvistemål och stadfästelse av förlikning i allmänna domstolar	74
FÖRORDNINGSUTKAST	75
om vissa ansökningsavgifter vid domstolar	75

ALLMÄN MOTIVERING

Inledning

Den delegation som justitieministeriet hade tillsatt den 1 juni 2012 överlämnade den 27 februari 2013 sitt förslag till ett reformprogram för rättsvården för åren 2013–2025. Ett av de många åtgärdsförslagen i programmet gällde en utökad användning av domstolsavgifter och höjning av avgifterna. Genom ändringar av avgiftssystemet försöker man enligt rättssäkerhetsprogrammet förbättra domstolarnas ekonomi och effektivisera avgiftssystemets styrningseffekt. Delegationen ansåg att den styrande effekten blir effektivast om rättegångsavgiften tas ut på förhand.

Denna proposition innehåller förslag till revidering av regleringen om domstolsavgifter.

Nuläge

1.1 Lagstiftning och praxis

Enligt 81 § 2 mom. i grundlagen (731/1999) ska bestämmelser om avgifter samt de allmänna grunderna för storleken av avgifter för de statliga myndigheternas tjänsteåtgärder, tjänster och övriga verksamhet utfärdas genom lag. Lagen om grunderna för avgifter till staten (150/1992, nedan avgiftslagen) styr som allmän lag statliga myndigheters avgiftsbelagda verksamhet. Enligt grundprincipen för avgiftslagen är alla tjänster och prestationer av statliga myndigheter i princip avgiftsbelagda, om tjänsten tillhandahålls eller prestationen utförs på beställning av kunden.

Enligt 6 § i avgiftslagen ska storleken på den avgift som staten tar ut för en offentligrättslig prestation motsvara beloppet av statens totalkostnader för prestationen (självkostnadsvärde). För prestationer av samma slag får fastställas en lika stor avgift även om kostnaderna för utförandet är olika. När storleken av en sådan fast avgift bestäms, ska den genomsnittliga totalkostnaden för prestationen beaktas. Av särskilda skäl får det för vissa grupper bestämmas att avgiften ska tas ut till ett lägre belopp än prestationens självkostnadsvärde eller att ingen avgift behöver tas ut. Vidare gäller att av särskilda skäl får en avgift som annars ska fastställas så att den motsvarar prestationens självkostnadsvärde fastställas till ett högre belopp. Det får bestämmas att en avgift inte alls ska tas ut, om det finns grundad anledning till detta av orsaker som hänför sig till exempelvis rättsvård.

Om det i någon annan lag eller med stöd av ett bemyndigande i någon annan lag utfärdas bestämmelser som avviker från avgiftslagen, ska de tillämpas i stället för avgiftslagen (2 § i avgiftslagen).

Bestämmelser om domstolarnas avgifter finns i lagen om avgifter för domstolars och vissa justitieförvaltningsmyndigheters prestationer (701/1993, nedan *lagen om avgifter vid domstolar*) och i den förordning av statsrådet som utfärdats med stöd av den (1057/2013, nedan *förordningen om avgifter vid domstolar*).

Enligt 2 § i lagen om avgifter vid domstolar tas handläggningsavgift ut av parten som ersättning för ärendets behandling och de åtgärder som vidtagits. De avgifter som tas ut för rättegångar har dock i regel prissatts betydligt lägre än självkostnadsvärdet, eftersom avgifterna inte får begränsa möjligheterna att söka rättssäkerhet.

RP 29/2015 rd

I 2 § i lagen om avgifter vid domstolar har de avgifter som tas ut för prestationerna indelats i handläggningsavgifter och expeditionslösen. Handläggningsavgifterna är rättegångsavgifter, ansökningsavgifter och förrättningsavgifter. Expeditionslösen indelas i utdragsavgifter, kopieringsavgifter och intygsavgifter. Rättegångsavgifter tas ut för ordinarie rättegångar, dvs. för behandlingen av tviste-, brott-, underställnings- och fullföljds mål och mål som gäller extraordinärt ändringsökande samt för behandlingen även av annat rättskipningsmål vid förvaltningsdomstol. Vid domstolarna tas ansökningsavgifter ut för behandlingen ärenden som inleds genom ansökan. Förrättningsavgifter tas ut för stämningssedelgivning och försök till stämningssedelgivning med tillhörande bevis samt för expedition av en handling för delgivning till utlandet. Expeditionslösen tas ut för expeditioner som utges på särskild beställning.

Den nya avgiftslagen (150/1992) hade trätt i kraft några månader innan lagen om avgifter vid domstolar stiftades, och med stöd av avgiftslagen skulle justitieministeriet ha kunnat besluta om de exakta avgifterna för domstolarnas prestationer genom förordning. Enligt 62 § (i dag 81 § 2 mom. i grundlagen) i den dåvarande regeringsformen (94/1919) skulle bara bestämmelser om att verksamheten ska vara avgiftsbelagd och om de allmänna grunderna för storleken av avgifterna ha behövt utfärdas genom lag. Man gick dock in för att ange de exakta beloppen av rättegångsavgifter i lagen. I förarbetena till lagen (RP 241/1992 rd) angavs som grund att avgifterna hänger nära samman med medborgarnas rättssäkerhet och att de faktiskt kan hindra en part från att hävda sina rättigheter.

Bestämmelser om de exakta beloppen av ansökningsavgifterna, förrättningsavgifterna och expeditionslösen finns i förordningen om avgifter vid domstolar. De är fasta avgifter som med stöd av 4 § i lagen om avgifter vid domstolar fastställs genom förordning till ett belopp som är högst lika stort som statens genomsnittliga totalkostnader för prestationen. Även ansöknings- och förrättningsavgifterna understiger tydligt självkostnadspriset.

Rättegångsavgifter tas ut vid alla domstolar, med undantag för försäkringsdomstolen och riksrätten. Betalningsskyldig är enligt huvudregeln i 5 § i lagen om avgifter vid domstolar den som har anhängiggjort ärendet eller den som trätt i hans eller hennes ställe.

Rättegångsavgifternas storlek

Bestämmelser om avgifternas storlek finns i 3 § i lagen om avgifter vid domstolar. Vid de högre domstolarna är avgiften högre än vid de lägre domstolarna. Dessutom har rättegångsavgiften för tvistemål som behandlas i tingsrätten graderats beroende på i vilket skede och i vilken sammansättning behandlingen av målet avslutas. I förarbetena till bestämmelsen (RP 108/1995 rd) motiverades graderingen förutom med att de beräknade kostnaderna för behandlingen stiger för varje skede också med att det kan väntas att avgiftsgraderingen främjar snabbare avgöranden av mål och uppgörelser mellan parterna.

Storleken på rättegångsavgifterna har uppdaterats senast vid ingången av 2014. I tingsrätten är rättegångsavgiften för tvistemål 86 euro om behandlingen upphör vid skriftlig förberedelse, 122 euro om den upphör vid muntlig förberedelse, 159 euro om den upphör vid huvudförhandling i sammansättning med en domare och 196 euro om den upphör vid huvudförhandling i fulltalig sammansättning.

Rättegångsavgiften för s.k. summariska tvistemål som avgörs genom tredskodom är 65 euro om uppgifterna i samband med inledandet har förmedlats i elektronisk form till tingsrättens datasystem. Enligt förarbetena till ändringslagen (RP 143/2010 rd) var syftet med gradering enligt det sätt på vilket målet har inletts att uppmuntra domstolarnas klienter att lämna in

RP 29/2015 rd

stämningensansökan i elektronisk form direkt till tingsrättens datasystem. Graderingen baserade sig dock också på principen om kostnadsmotsvarighet: när stämningensansökningar matas in direkt i datasystemet kräver behandlingen mindre arbetsinsatser av personalen vid tingsrätten än behandlingen av ansökningar som ges in till tingsrätten på traditionellt sätt.

En rättegångsavgift för tvistemål tas också ut vid det europeiska småmålsförfarandet och vid förfarandet för ett europeiskt betalningsföreläggande (Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 861/2007 om inrättande av ett europeiskt småmålsförfarande, Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 1896/2006 om införande av ett europeiskt betalningsföreläggande).

Rättegångsavgiften för brottmål och för fullföljdsfall enligt utsökningsbalken (705/2007) är 86 euro i tingsrätten. Merparten av brottmålen behandlas avgiftsfritt vid tingsrätterna, eftersom det i 6 § 1 mom. 6 punkten (452/2011) i lagen om avgifter vid domstolar föreskrivs att handläggningsavgifter inte tas ut i första domstolsinstans i brottmål då åklagaren har väckt åtal. Åklagaren är befriad från betalningsskyldighet också enligt 7 §.

I hovrätten är rättegångsavgiften för brottmål 97 euro och för andra mål 196 euro. I högsta domstolen är rättegångsavgiften för brottmål 122 euro och för andra mål 244 euro.

I förvaltningsdomstolen är rättegångsavgiften 97 euro och i högsta förvaltningsdomstolen 244 euro. I marknadsdomstolen och arbetsdomstolen är rättegångsavgiften 244 euro.

Enligt 11 § (974/2001) i lagen om avgifter vid domstolar ska storleken på rättegångsavgifterna justeras genom förordning av statsrådet med tre års mellanrum så att de motsvarar förändringen i penningvärdet. Också avgifterna enligt förordningen om avgifter vid domstolar har justerats med samma intervaller. Statistikcentralens konsumentprisindex har använts vid justeringarna. Det färskaste tillgängliga indextalet har jämförts med indextalet tre år tidigare och avgifterna har höjts med samma procent som konsumentpriserna har stigit enligt indextalet. Avgifterna avrundas till närmaste fulla euro. Avgifterna justerades senast för att gälla från och med den 1 januari 2014 (1058/2013).

Avgiftsfri behandling

Det har föreskrivits om rikligt med undantag från betalningsskyldigheten. Undantagen beror på målets eller ärendets beskaffenhet, vem som har inlett det eller på utgången i målet eller ärendet.

I 6 § i lagen om avgifter vid domstolar finns en förteckning över avgiftsfria ärendegrupper. De avgiftsfria ärendegrupperna består till stor del av s.k. socialärenden och ärenden och mål där en offentlig instans är motpart. Ärenden som gäller skuldsanering för privatpersoner, ärenden enligt lagen om besöksförbud, ärenden som gäller förvandlingsstraff för böter, ärenden enligt tvångsmedelslagen, ärenden som gäller ersättning av statens medel till en oskyldigt fängslad eller dömd, ärenden som gäller utmätning av skatt eller offentliga avgifter samt ärenden som gäller avläggande av ed eller avgivande av försäkran är exempel på ärenden som behandlas avgiftsfritt vid de allmänna domstolarna.

Exempelvis socialärenden, bostadsbidragsärenden, ärenden enligt mentalvårdslagen, ärenden som gäller sysselsättningsstöd, ärenden enligt utlänningslagen, ärenden som gäller offentlig-rättsliga anställningsförhållanden, ärenden enligt civiltjänstlagen, ärenden som gäller val, bevärsärenden enligt lagen om behandlingen av personer i förvar hos polisen och ärenden enligt

RP 29/2015 rd

häktninglagen behandlas avgiftsfritt vid förvaltningsdomstolarna. Dessutom behandlas ärenden som gäller beskattning, befrielse från kommunalskatt, statliga bidrag och offentliga avgifter avgiftsfritt vid förvaltningsdomstolen.

Besvär som gäller kollektivavtals allmänt bindande verkan och beslut av arbetsrådet med anledning av begäran om omprövning behandlas avgiftsfritt vid arbetsdomstolen. Ärenden enligt konsumentskyddslagen behandlas avgiftsfritt vid marknadsdomstolen.

Avgiftsfritt behandlas dessutom bl.a. disciplinära ärenden, ärenden som gäller verkställighet av fängelsestraff, ärenden som gäller offentlighet vid rättegång, ärenden som gäller beviljande av rättshjälp, interna ärenden vid en myndighet och ärenden som gäller den förvaltning som lyder under myndigheten, mål eller ärenden som gäller verkställighetsförbud eller avbrytande av verkställigheten samt ärenden enligt fängelselagen.

Också i förordningen om avgifter vid domstolar finns det bestämmelser om vissa avgiftsfria ärendegrupper. Enligt 3 § i förordningen behandlar tingsrätten följande ärenden avgiftsfritt: ärenden enligt lagen om verkställighet av beslut beträffande vårdnad om barn och umgängesrätt, ärenden enligt tvångsmedelslagen och ärenden som domstolen behandlar på eget initiativ eller på anmälan av någon annan myndighet. Enligt 6 § tas ingen avgift ut vid hovrätten för behandlingen av ett ärende som gäller tilldelande av vicehäradshövdingstitel eller för medling i en sak som är föremål för rättegång.

Bestämmelser om befrielse från betalningsskyldighet för den som har inlett ärendet finns i 7 § i lagen om avgifter vid domstolar. Exempelvis vissa myndigheter är befriade från betalningsskyldighet. Myndigheterna inom justitieministeriets förvaltningsområde samt polis- och förundersökningsmyndigheterna, arbetarskyddsmyndigheterna i ärenden som gäller arbetarskyddet, miljömyndigheter och hälsoskyddsmyndigheter då de sköter lagstadgade tillsynsuppgifter samt statliga och kommunala myndigheter då de sköter tillsynsuppgifter enligt vattenlagen är inte betalningsskyldiga. Befriade från att betala avgifter är dessutom kommunala myndigheter som sköter socialärenden i ärenden som gäller socialväsendet, förmyndarverksamheten eller besöksförbud, samt magistraterna i ärenden som gäller förmyndarverksamhet.

Befriade från avgifter är också myndigheter, medborgare och juridiska personer i en främmande stat samt internationella organ i ärenden som behandlas med tillämpning av avtal och bestämmelser om internationell rättslig hjälp eller verkställighet.

Domstolsavgift tas inte heller ut av en person som på behörigt sätt har konstaterats vara medellös i ärenden som gäller hans eller hennes förmån och rätt. Vidare gäller att om uttagande av en avgift är oskäligt, kan den myndighet som har behandlat ärendet eller den tjänsteman som ska påföra avgiften i enskilda fall bestämma att ingen avgift ska tas ut. Parterna är befriade från handläggningsavgift också i sådana ärenden i vilka de med stöd av någon annan lag har befriats från att betala avgifter för myndigheters prestationer eller expeditioner.

Enligt 4 § i rättshjälpslagen (257/2002) befriar beviljandet av rättshjälp mottagaren av förmånen från skyldigheten att betala bl.a. handläggningsavgifter och expeditionslösen hos den myndighet som behandlar saken. Total befrielse från handläggningsavgifter beviljas också dem som betalar självriskandelen för rättshjälpen.

Enligt 3 § (927/2008) i rättshjälpslagen ges rättshjälp på ansökan kostnadsfritt eller mot en självriskandel på grundval av sökandens ekonomiska ställning. Den ges inte företag eller sammanslutningar. Rättshjälp kan fås för nästan alla typer av ärenden. Ärendegrupper för

RP 29/2015 rd

vilka rättshjälp i regel inte kan fås utgörs av ansökningsärenden som behandlas vid de allmänna domstolarna, enkla brottmål, ärenden som gäller beskattning eller offentliga avgifter samt ärenden där besvärsrätten grundar sig på medlemskap i en kommun eller något annat offentligt samfund.

En sökande som inte anses behöva ett rättsbiträde men som på basis av sin ekonomiska ställning skulle vara berättigad till rättshjälp utan självriskandel kan enligt 6 § i rättshjälpslagen som rättshjälp beviljas befrielse från handläggningsavgifter.

Uttagande av en rättegångsavgift beror också på utgången i målet eller ärendet. Behandlingen av brottmål vid en fullföljdsdomstol är avgiftsfri, om domstolen ändrar den lägre domstolens avgörande till ändringssökandens förmån. Ändringssökanden får avgiftsfri behandling i tingsrätten, om tingsrätten ändrar utmätningens beslut till ändringssökandens fördel. Betalningsskyldighet gäller inte vid en förvaltningsdomstol, om förvaltningsdomstolen till förmån för ändringssökanden ändrar ett beslut av en lägre myndighet och inte heller vid högsta förvaltningsdomstolen, om högsta förvaltningsdomstolen till förmån för ändringssökanden ändrar ett beslut om beskattning eller offentliga avgifter av en annan lägre myndighet än centralskattnämnden.

När högsta domstolen eller högsta förvaltningsdomstolen inte beviljar besvärstillstånd i ett besvärstillståndsmål eller förkastar en extraordinär ändringsansökan, tas endast hälften av den föreskrivna avgiften ut. Detsamma gäller när marknadsdomstolen inte beviljar behandlingstillstånd i ett behandlingstillståndsärende. För tingsrätten gäller, med vissa undantag, att ingen avgift tas ut om behandlingen av ett mål eller ärende upphör utan att stämning utfärdas.

Om ett fullföljds mål avskrivs eller förfaller eller lämnas utan prövning, tas ingen rättegångsavgift ut vid domstolen i fråga. Ärenden som gäller offentlig upphandling och som marknadsdomstolen och högsta förvaltningsdomstolen behandlar utgör ett undantag från detta, eftersom rättegångsavgiften tas ut till fullt belopp även om fullföljdsärendet avskrivs utan att avgörande fällt i huvudsaken eller om fullföljdsärendet lämnas utan prövning.

Rättegångsavgift tas inte ut om en extraordinär ändringsansökan bifalls eller ett mål eller ärende utan att de materiella frågorna ens delvis avgörs återförvisas för behandling vid en lägre myndighet eller överförs till en behörig myndighet.

Påförande samt uttag av avgifter

Avgiften påförs av den som avgör ärendet, föredraganden, protokollföraren, den som ger ut expeditionen eller någon annan tjänsteman som har förordnats för uppdraget (9 §). Enligt 8 § i lagen om avgifter vid domstolar tas domstolsavgifterna ut efter utförd prestation, om inte något annat föreskrivs. Genom förordning får det utfärdas bestämmelser om bl.a. förskottsbetalning. Enligt 12 § i förordningen om avgifter vid domstolar kan den betalningsskyldige också betala avgiften på förhand, om myndigheten godkänner detta. Bestämmelsen om möjligheten att betala på förhand har knappast haft någon praktisk betydelse.

Rättegångsavgiften kan i praktiken betalas kontakt eller genom faktura. Under de senaste åren har kontant betalningarna minskat betydligt, och vid många domstolar är fakturering nästan det enda betalningssättet. Betalterminaler används vid de domstolar där man tar emot en betydande mängd kontant betalningar.

Domstolarna debiterar handläggningsavgifterna själva, men Servicecentret för statens ekonomi- och personalförvaltning sköter bokföringen av faktura- och betalningstransaktionerna och den indrivning som hänför sig till fakturorna.

I 12 § i förordningen om avgifter vid domstolar sägs att när en avgift tas ut genom faktura, får förfallodagen inte infalla tidigare än tre veckor och inte senare än sex veckor från den dag då fakturan gavs till parten eller postades. Enligt 13 § kan en dröjsmålsavgift tas ut, om den betalningsskyldige inte betalar avgiften inom utsatt tid. Om avgiften inte betalas får den drivas in i utsökningsväg (12 § i förordningen om avgifter vid domstolar).

Bestämmelser om sökande av ändring i en avgift finns i 10 § i lagen om avgifter vid domstolar. Inom sex månader från det att avgiften påfördes kan omprövning begäras hos den tjänsteman eller myndighet som har påfört avgiften. Ett beslut som har meddelats med anledning av begäran om omprövning får överklagas hos förvaltningsdomstolen inom 30 dagar. Överklagande hos förvaltningsdomstolen är avgiftsfritt. Förvaltningsdomstolens beslut får inte överklagas.

Bakgrund till och syftet med lagen om domstolsavgifter

Rättegångar har länge varit avgiftsbelagda i Finland. För prestationerna tog man ännu på 1970-talet ut sportel direkt till tjänstemännen, t.ex. domarna. Största delen av domarnas lön utgjordes av sportler. Staten blev huvudman för domstolarna på 1980-talet, och då slopade man sportelsystemet och började ta ut stämpelskatter och expeditionslösen för prestationerna. De åtföljdes av bestämmelser om domstolsavgifter.

Lagen om grunderna för avgifter för allmän underrätts, magistrats och notarius publicus prestationer (285/1987) trädde i kraft 1987 och den gällande lagen om avgifter vid domstolar trädde i kraft 1993. Enligt den regeringsproposition (RP 241/1992 rd) som föregick lagen var grundtanken att domstolarnas och andra justitieförvaltningsmyndigheters verksamhet även i fortsättningen delvis skulle kunna täckas med avgifter som tas ut hos de parter som utnyttjar deras tjänster. Avgifterna skulle fastställas så att de inte hindrar eller i onödan begränsar sökandet av rättssäkerhet. Därför skulle avgifternas storlek understiga självkostnadspriset betydligt. Avgifternas storlek skulle basera sig på skälighet och de genomsnittliga totala kostnaderna för respektive ärende. Vid fastställandet av avgifterna skulle utöver de totala kostnaderna för prestationen även beaktas sådana faktorer med stöd av vilka det är motiverat att fastställa en avgift så att den understiger de totala kostnaderna.

I regeringspropositionen konstaterades dock att vid domstolarna blir självkostnadsvärdet av ett ärendes behandling högt och det rättar sig inte efter ärendets betydelse, rättsinstansen eller över huvud taget någon modell som med fog kunde tas till grund för prissättningen.

Det beräknades att ungefär en fjärdedel av domstolarnas totala kostnader skulle kunna täckas med avgifterna medan avgifterna tidigare hade gett en täckning på en femtedel. I fråga om ansökningsärenden var kostnadsmotsvarigheten rätt hög till följd av inskrivningsärenden som gällde fastigheter. Det fanns många inskrivningsärenden och ansökningsavgiften för dem låg nära självkostnadsvärdet. Vid ingången av 2010 överfördes inskrivningsärenden som gäller fastigheter från tingsrätterna till Lantmäteriverket.

Självkostnadsvärdet för de ärendegrupper som domstolarna behandlar beräknas enligt 1 § i förordningen om grunderna för avgifter till staten (211/1992, nedan avgiftsförordningen). Till totalkostnaderna för utförandet av en prestation räknas, förutom särkostnaderna för utförandet,

den andel av administrations-, lokal- och kapitalkostnaderna samt av de övriga sammanlagda kostnaderna som utförandet av prestationen åsamkar en statlig myndighet. Särkostnaderna består av bl.a. handläggarnas lönekostnader enligt arbetstidsbokföringen, eventuella nämndemannaarvodet och sakkunnigarvodet samt resekostnader.

Domstolsavgifterna har inte höjts över förändringen i penningvärdet beräknad enligt levnads-kostnadsindexet sedan lagen om avgifter vid domstolar stiftades. Avgifterna höjdes nästan inte alls ens genom gällande lag, inte heller genom 1987 års lag.

Ansökningsavgifterna enligt förordningen om avgifter vid domstolar höjdes vid ingången av 2014 så att de kom närmare självkostnadspriset. Kostnadsmotsvarigheten för behandlingen av t.ex. ansökningar om äktenskapsskillnad rör sig nu kring 43 procent. Förrättnings- dvs. delgivningsavgiften fördubblades samtidigt till 60 euro, med sikte på en kostnadsmotsvarighet på 85 procent för delgivningar.

År 2014 inflöt sammanlagt 33,3 miljoner euro i avgifter enligt lagen och förordningen om avgifter vid domstolar. Största delen, dvs. 24,2 miljoner euro (73 procent) av avgiftsintäkterna bestod av avgifter för behandlingen av summariska tvistemål. I övriga rättegångskostnader inflöt 2,3 miljoner euro (7 procent), i ansökningsavgifter 4,1 miljoner euro (12 procent), i förrättningsavgifter 1,6 miljoner euro (5 procent) och i expeditionslösen 1,1 miljon euro (3 procent). I statsbudgeten har intäkterna av de avgifter som tas ut för domstolarnas prestationer bruttobudgeterats under inkomstposten 12.25.10 Domstolarnas inkomster.

Enligt en utredning som justitieministeriet låtit utföra och som blev klar i oktober 2014 borde summariska ärenden överföras från tingsrätterna till utsökningsmyndigheterna, och där borde handläggningsavgiften vara betydligt lägre än handläggningsavgiften hos tingsrätten. Enligt utredningspersonerna skulle de lagstiftningsändringar och ändringar som gäller datasystemen som reformen kräver kunna genomföras så att de summariska ärendena överförs till utsökningsväsendet 2017. Om ändringen blir av försvinner största delen av tingsrätternas inkomster av rättegångsavgifter.

1.2 Den internationella utvecklingen samt lagstiftningen i utlandet och i EU

2.2.1 Allmänt

I september 2012 gav Europarådets ständiga kommission för effektivisering av rättsväsendet CEPEJ (European Commission for the Efficiency of Justice) ut en rapport där rättsväsendet i 47 medlemsstater jämfördes. Enligt rapporten tas domstolsavgifter ut i alla medlemsstater i Europarådet utom i Luxemburg. Av rapporten framgår att inkomsterna av domstolsavgifter täcker i genomsnitt 28,3 procent av utgifterna för domstolsväsendet i medlemsstaterna (i Finland 12,9 procent). I sammandraget över domstolsavgifterna konstaterades att avgiftsinkomsterna är en betydande finansieringskälla i största delen av de europeiska staterna.

I andra än straffrättsliga ärenden tas avgifterna vanligen ut innan behandlingen inleds. I de flesta länder tas ett ärende inte upp till behandling, om avgiften inte är betald. Den som har inlett saken betalar avgiften.

Storleken på avgifterna och grunderna för hur de bestäms varierar i hög grad. I flera europeiska länder har rättegångsavgiften graderats enligt det ekonomiska intresset i målet eller ärendet. Många domstolar tillämpar dessutom olika stora avgifter för juridiska personer och fysiska personer. Myndigheternas rätt till gratis rättegång varierar. I de flesta länder kan befri-

RP 29/2015 rd

else från rättegångsavgiften beviljas på ekonomiska grunder, vanligen med motiveringen att någon är berättigad till rättshjälp.

2.2.2 Sverige

I Sverige tas rättegångsavgifter (ansökningsavgifter) ut vid de allmänna domstolarna som första instans samt vid mark- och miljödomstolarna i de mål och ärenden som domstolen handlägger som första instans. Storleken på avgiften beror på typen av mål eller ärende. Avgiften tas ut på förhand, och domstolen börjar inte behandla saken förrän avgiften har betalats. Förvaltningsdomstolarna och överklagandeinstansen tar inte ut några avgifter.

Den som har inlett målet eller ärendet betalar en rättegångsavgift. Avgiften får överklagas hos Domstolsverket inom ett år från delgivningen av beslutet.

Nivån på rättegångsavgifterna i Sverige mer än fördubblades vid ingången av juli 2014: avgiften för ett ordinarie tvistemål steg från 450 kronor till 2 800 kronor (från ca 50 euro till ca 300 euro) och rättegångsavgiften för ärenden av typen ansökningsärenden från 375 kronor till 900 kronor (från ca 40 euro till ca 100 euro). Samtidigt reducerades mängden olika avgifter till dessa två (900 kronor ja 2 800 kronor). De tidigare avgifterna hade gällt oförändrade sedan 1995.

Den lägre avgiften på ca 100 euro tas ut för t.ex. ärenden som gäller adoption, äktenskapsärenden, vårdnad om barn, barns boende, underhåll till barn och umgänge med, faderskapsärenden, namnärenden, tillsättande av en boutredningsman och en bodelningsförrättare, sjöförklaringsärenden samt vissa mark- och miljödomstolsärenden. Dessutom tas den ut för tvistemål där värdet av vad som yrkas inte överstiger ett visst maximibelopp och för vilka ett enklare rättegångsförfarande är vanligt. I Sverige har summariska fordringsmål överförts till ut-sökningsväsendet.

Den högre avgiften på ca 300 euro tas ut för andra tvistemål än de som nämns ovan, andra brottmål än brottmål som förs av åklagaren, konkursärenden, ärenden om företagsrekonstruktion och vissa mål i mark- och miljödomstol. I vissa mål och ärenden som mark- och miljödomstolarna handlägger (bl.a. vattenmål) är avgifterna med stöd av speciallagstiftning klart högre än så.

Till lagen fogades dessutom bestämmelser om tilläggsavgift för mål som inleds som summariska tvistemål hos Kronofogdemyndigheten och som Kronofogdemyndigheten överlämnar som tvistiga till domstolen. Den som ursprungligen inlett saken är betalningsskyldig. Samma tilläggsavgift gäller för mål och ärenden som vissa registreringsmyndigheter överlämnar till domstolarna.

Den som har beviljats rättshjälp behöver inte betala någon rättegångsavgift. Om han eller hon redan har betalat avgiften ska den betalas tillbaka. Dessutom är vissa internationella instanser befriade från skyldigheten att betala avgifter. Också för den som ansöker om att själv bli försatt i konkurs är handläggningen avgiftsfri. Avgifter tas inte ut för förordnande av en god man, ärenden som gäller intressebevakare, skuldsaneringsärenden eller brottmål som förs av åklagaren.

Statliga och kommunala myndigheter är betalningsskyldiga hos domstolarna.

Motiveringar till 2014 års reformer

RP 29/2015 rd

Avgiftsändringarna 2014 utgick från principen att den som vänder sig till en domstol och tar dess tjänster i anspråk också ska bidra till att täcka kostnaderna för handläggningen (Domstolsverket 2012:1: Ansöknings- och kungörandeavgifter vid allmän domstol). Domstolsavgifterna i Sverige hade varit mycket låga vid en europeisk jämförelse.

Enligt Domstolsverket, som beredde ärendet, får avgifterna inte vara så höga att de strider mot medborgarnas rättssäkerhet. De får dock inte vara så låga att domstolarna belastas med s.k. onödiga mål och ärenden. Avgiften får inte överstiga kostnaderna för behandlingen.

Ambitionen var att det nya avgiftssystemet skulle vara logiskt och administrativt enkelt att tillämpa så att kanslipersonalen i de flesta fall skulle kunna bestämma vilken avgift som ska tas ut. Domstolsverket ville behålla de fasta avgifterna för att de skulle vara förutsebara och för att det skulle vara lätt att tillämpa avgiftsreglerna. I stället för flera olika stora avgifter föreskrevs det om två avgiftsgrupper.

En utgångspunkt var också att för första gången ställa avgifterna i en viss proportion till kostnaderna för behandlingen av målen eller ärenden och i rätt proportion till varandra. För detta räknade man ut en genomsnittlig handläggningskostnad för avgiftsbelagda mål och ärenden vid en domstol. Den lägre avgiften (100 euro) uppgår till ca 10 procent av de genomsnittliga handläggningskostnaderna för ett mål eller ärende; den högre avgiften (300 euro) uppgår till ca 30 procent.

I beredningsmaterialet för bestämmelserna konstateras att det, till skillnad från den dåvarande situationen i Sverige, i fortsättningen bör finnas ett tillräckligt tydligt samband mellan domstolarnas avgifter och kostnadsutvecklingen.

I förarbetena till bestämmelserna motiveras den lägre avgiften för ärenden av typen ansökningar med att ärendena handläggs genom en enklare process än tvistemål, ofta vid skriftligt förfarande. Om parterna har lämnat in ansökan som gäller äktenskapsskillnad eller barn till sammans, kontrollerar domstolen vanligen bara att vissa formkrav är uppfyllda. Det är billigare för domstolen att handlägga dessa ärenden än tvistemål. Också andra familjemål, t.ex. fastställande av faderskap, avgörs vid ett enklare förfarande än tvistemål. I förarbetena motiveras den lägre avgiften för dessa mål och ärenden också med att det är speciellt viktigt att få ett domstolsavgörande i familjemål.

Sverige har ett eget s.k. förenklat förfarande för tvistemål om mindre värde. I dessa tvister är åtminstone den ena parten vanligen en enskild. Syftet med ett förenklat rättegångsförfarande är att hålla parternas rättegångskostnader på en skälig nivå. Enligt förarbetena är en lägre domstolsavgift i linje med den målsättningen.

En avgift med en kostnadsmotsvarighet på ca 30 procent i andra tvistemål motiveras enligt förarbetena bl.a. med att troligtvis skulle inte ens en klart högre rättegångsavgift än tidigare hindra parterna från att föra saken till domstol. En högre avgift kan dock minska antalet okynnestalan.

Ärenden som gäller konkurs och företagsrekonstruktion samt mål och ärenden vid mark- och miljödomstolarna medför enligt förarbetena mera arbete för domstolarna än familjemål och kan till sin beskaffenhet jämföras med tvistemål. För dem infördes därför samma rättegångsavgift som för tvistemål. Detsamma gällde åtal som drivs av enskilda.

Övervägande om avgifter vid överprövning

I Sverige har man flera gånger utrett om det borde införas avgifter även vid överprövning. Den senaste utredningen gäller överklagande av beslut enligt plan- och bygglagen (SOU 2014:14). I utredningen ansågs nackdelarna med en avgift för att överklaga vara större än fördelarna. En avgift skulle sannolikt minska antalet överklaganden, men det är svårt att bedöma i vilken mån. Avgiften skulle kunna minska antalet överklaganden som görs av okynne, men samtidigt skulle den kunna bli ett hinder för befogade överklaganden. I utredningen antogs det att en avgift skulle kunna minska framför allt de överklaganden som görs som en missnöjesyttring mot myndighetens beslut utan att klaganden ens själv tror att överklagandet kan vinna framgång.

Om en avgift införs borde den enligt utredningen röra sig kring 100 euro, dvs. samma avgift som avgiften för ansökningsärenden hos de allmänna domstolarna. Handläggningen bör vara avgiftsfri för personer med en inkomst som understiger en viss nivå motsvarande försörjningsstödet. Om klaganden vinner framgång med sitt överklagande bör avgiften betalas tillbaka.

Som en nackdel med att införa en avgift påpekades det administrativa arbete detta medför för domstolarna både när avgiften ska betalas och när avgifter ska återbetalas. Det ansågs att ett avgiftssystem följaktligen rentav kan förlänga handläggningstiderna. I utredningen konstaterades att ett annat alternativ är att som i Finland ta ut avgiften i efterhand, men då skulle avgiftens styrningseffekt bli lidande. Det skulle också tillkomma kostnader för indrivning av de avgifter som inte betalas frivilligt.

Det påpekades att enligt Sveriges rättsprincip bör myndigheternas beslut få överklagas avgiftsfritt. Det föreslogs inte att avgifter införs.

Också när det gäller hovrätterna och högsta domstolen har man tidigare diskuterat frågan om en handläggningsavgift som en förutsättning för att målet tas upp. I mål där det finns ett flerpartsförhållande skulle avgiften vara en ersättningsgill rättegångskostnad. I andra mål skulle domstolen betala tillbaka avgiften till de klagande som nått framgång med sitt överklagande. I utredningen om detta (SOU 1995:124, s. 318) ansågs det att redan relativt låga avgifter skulle kunna påverka många parter att noggrannare tänka över om ett överklagande är befogat och därmed bidra till att minska antalet grundlösa överklaganden. Remissinstanserna uttalade sig dock inte positivt om förslaget, och inga avgifter infördes. I remissvaren framfördes bl.a. att systemet inte skulle avhålla från grundlösa överklaganden och att det skulle bli administrativt krångligt. (Prop. 1998/99:37, s. 39.)

2.2.3 Norge

När den lag som gäller domstolsavgifter bereddes i Norge i början av 1980-talet var syftet att avgifterna skulle täcka kostnaderna för domstolsbehandlingen nästan helt, med undantag för brottmålsförfaranden. Ett annat syfte var att förenkla reglerna så att såväl avgiftsberäkningen som bokföringen skulle underlättas. Enligt det tidigare avgiftssystemet steg avgifterna successivt eller beräknades som en viss procentuell andel av tvisteföremålets värde.

I Norge gick man in för att införa en grundavgift vid rättegångar, rettsgebyr, som multipliceras med olika koefficienter enligt måltyp och huvudförhandlingens längd. För hovrätten och högsta domstolen är koefficienterna högre än för tingsrätten. Förvaltningsrättsliga mål och ärenden handläggs vid de allmänna domstolarna.

Det sågs som en fördel med det nya regleringssättet att avgifterna kan höjas på ett enkelt sätt genom att grundavgiften höjs.

RP 29/2015 rd

Den som har inlett målet eller ärendet betalar en rättegångsavgift. De som av ekonomiska skäl är berättigade till gratis rättshjälp är avgiftsbefriade. Huvudregeln är att handläggningsavgiften ska betalas i förskott. Kärande som inte har något biträde ska betala rättegångsavgiften i förskott vid vite att domstolen annars inte tar upp målet.

Avgiftsfritt handläggs bl.a. mål och ärenden som gäller faderskap, äktenskapsskillnad, vårdnad, umgängesrätt, förmyndarskap och underhållsbidrag, mål och ärenden enligt lagen om hyresavtal, arbetstvistemål i tingsrätten, ärenden som gäller administrativ tvångsverkställighet inom hälso- och socialsektorn, ärenden enligt pensions- och sociallagstiftningen som har inlett av försäkrade, mål som arbetstagare väckt mot arbetsgivaren och som gäller arbets- och anställningsförhållanden samt ärenden om befrielse från beväringstjänst på grund av övertygelse. Inte heller i brottmål tas det ut någon domstolsavgift.

Grundavgiften vid rättegång är för närvarande 860 kronor, dvs. omkring 95 euro. För ordinära tvistemål tas det ut en minimiavgift motsvarande fem gånger grundbeloppet, dvs. 4 300 kronor (ca 470 euro). Om huvudförhandlingen i målet varar mer än en dag tas en ytterligare avgift ut motsvarande tre gånger grundbeloppet per ytterligare dag, dvs. 2 580 kronor (ca 285 euro), från och med den sjätte rättegångsdagen fyra gånger grundbeloppet per dag (3 440 kronor, dvs. 380 euro). Exempelvis tre dagars domstolsbehandling kostar således 9 460 kronor (1 040 euro) och den sjätte dagen 18 060 kronor (1 980 euro). Tvister där tvisteföremålets värde är litet behandlas enligt ett särskilt förfarande (småkravsprocess). Där är rättegångsavgiften tre och en halv gånger grundbeloppet, dvs. 3 010 kronor (330 euro). Priset på medling motsvarar grundbeloppet, dvs. 860 kronor (95 euro).

Om man förlikas tidigare än fyra veckor före huvudförhandling tas det ut en avgift motsvarande två gånger grundbeloppet, dvs. 1 720 kronor (190 euro). Om parterna förlikas senare men dock före huvudförhandling tas det ut en avgift motsvarande två och en halv gånger grundbeloppet, dvs. 2 150 kronor (235 euro). Om parterna förlikas under huvudförhandlingen är avgiften hälften av den fulla avgiften.

För konkursförfarande tas det ut en rättegångsavgift motsvarande 25 gånger grundbeloppet, dvs. 21 500 kronor (2 360 euro).

Vid hovrätten och högsta domstolen tas det ut en allmän avgift motsvarande som lägst 24 gånger grundbeloppet, dvs. 20 640 kronor (2 265 euro). Avgiften stiger på samma sätt som i tingsrätten: från och med den andra huvudförhandlingsdagen 2 580 kronor (285 euro) per dag och från och med den sjätte huvudförhandlingsdagen 3 440 kronor (380 euro) per dag. Om hovrätten upphäver tingsrättens dom och återförvisar ärendet till tingsrätten tas det för behandlingen i hovrätten ut en rättegångsavgift motsvarande fyra gånger grundbeloppet, dvs. 3 440 kronor (380 euro).

2.2.4 Danmark

I Danmark tas det ut en rättegångsavgift såväl vid tingsrätten som vid besvärsinstansen. Vid sökande av ändring är avgifterna högre än i första instans. Det finns inte någon särskild förvaltningsdomstol, utan förvaltningsrättsliga mål och ärenden behandlas i de allmänna domstolarna. Avgiften betalas när saken inleds.

Avgiftsfritt handläggs t.ex. familjerättsliga mål och ärenden, såsom adoption, äktenskapsskillnad, faderskap, förmyndarskap och vårdnad, samt andra brottmål än de brottmål som förs av målsäganden. Betalningsskyldighet gäller inte för dem som är befriade från avgifter enligt

RP 29/2015 rd

rättshjälpslagen (retsplejeloven) eller som har en försäkring som täcker rättegångskostnaderna. Även tjänstemän som på tjänstens vägnar inleder ett mål eller ärende är befriade från avgifter.

I Danmark har sedan 1916 gällt ett system med rättegångsavgifter som är relaterade till tvisteföremålets värde. Genom en lagändring 1989 infördes utöver en avgift vid inledandet av en process även en tilläggsavgift, som tas ut när dag för huvudförhandling är bestämd och som är lika stor som avgiften vid inledandet. Syftet med tilläggsavgiften är att motivera parterna till att vid ett så tidigt tillfälle som möjligt ta ställning till om det är möjligt att förlika tvisten. Förfarandet är detsamma i alla rättsinstanser. För ärenden där tvisteföremålets värde är högst 50 000 kronor (ca 6 700 euro) betalas endast en avgift vid inledandet.

I tingsrätterna är domstolsavgiften 500 kronor (70 euro) när tvisteföremålets värde är högst 50 000 kronor (6 700 euro). När tvisteföremålets värde överstiger 50 000 kronor är avgiften 750 kronor (100 euro) jämte 1,2 procent av den del av tvisteföremålets värde som överstiger 50 000 kronor (6 700 euro). Den maximala avgiften är dock 75 000 kronor (ca 10 100 euro). När värdet fastställs sammanräknas värdet av olika yrkanden. Om yrkandena höjs efter att avgiften har betalats höjs också avgiften.

I första instans betalar domstolen tillbaka en tredjedel (dock minst 500 kronor/70 euro) av den domstolsavgift som har betalats i samband med beslutet om handläggningsdag, om det nås en förlikning eller tredskodom eller svaranden medger yrkandenas riktighet.

Vid besvärinstansen är domstolsavgiften 750 kronor (100 euro) för ärenden där tvisteföremålets värde understiger 50 000 kronor (6 700 euro) och den betalas vid inledandet. När tvisteföremålets värde överstiger 50 000 kronor är domstolsavgiften 1 000 kronor (135 euro) jämte 1,2 procent av tvisteföremålets värde, när en process inleds. Samma belopp betalas när domstolen bestämmer dagen för huvudförhandling. Den övre gränsen för domstolsavgiften är 75 000 kronor (10 100 euro).

I högsta domstolen är rättegångsavgiften 1 500 kronor (200 euro) när tvisteföremålets värde understiger 50 000 kronor (6 700 euro), och avgiften betalas vid inledandet. När tvisteföremålets värde överstiger 50 000 kronor tas det ut en rättegångsavgift både vid inledandet och när huvudförhandlingen bestäms, och den är 50 procent högre än i första besvärinstans.

Rättegångsavgifterna för avgiftsbelagda brottmål fastställs på samma sätt som för civilmål.

För mål och ärenden som gäller myndigheternas verksamhet (förvaltningsrättsliga mål och ärenden; i förarbetena till lagen nämns talan om rätt till hemhjälp och mål och ärenden som gäller förtidspension) fastställs rättegångsavgiften på samma grunder som för civilmål, dock så att den högsta avgiften är 2 000 kronor (270 euro) och i högsta domstolen 3 000 kronor (405 euro).

För ärenden av registreringstyp, såsom servitut, partiella nyttjanderättigheter och dödande av handlingar tas det ut en rättegångsavgift på 400 kronor (55 euro) i första instans, 750 kronor (100 euro) i första besvärinstans och 1 500 kronor (200 euro) i högsta domstolen.

Domstolsavgifterna i Danmark sänktes 2004. Bakgrunden var en strävan att underlätta tillgången till rättslig prövning. Domstolsavgifterna för mindre tvister sänktes och det infördes ett tak för avgifterna för stora tvister. Ett lägre tak än tidigare infördes för rättegångsavgiften för förvaltningsrättsliga mål och ärenden. Detta motiverades med att staten inte bör samla in stora avgifter för att domstolen fullgör sina grundlagsenliga uppgifter i fråga om att övervaka för-

valtningen och lagstiftningsbehörigheten. Domstolsavgiften får inte hindra att en rättegång inleds i synnerhet i de fall där talan väcks mot en myndighet.

I förarbetena till avgiftsbestämmelserna dryftas motiven till såväl lägre som högre domstolsavgifter i besvärinstansen än i tingsrätten. Om avgiften i besvärinstansen är lägre än vid domstolen i första instans (i förarbetena hänvisas det till England och Sverige där det inte tas ut någon avgift i besvärinstansen), täcker avgiften i första instans på sätt och vis också behandlingen i besvärinstansen. Om förhållandet är det motsatta vittnar det om att lagstiftaren anser att handläggning i en enda instans är tillräcklig och att den som vill få sin sak prövad i en annan instans ska betala mer för detta.

I förarbetena konstateras vidare att förutom ekonomiska syften är syftet med domstolsavgifterna också att motverka obefogade domstolsprövningar och motivera att tvister görs upp i godo utom rätta.

2.2.5 Österrike

I Österrike beror rättegångsavgiften för tvistemål på tvisteföremålets värde. Vid underrätten är den lägsta avgiften 21 euro. Den betalas i tvister där värdet är högst 150 euro. Det finns tolv olika stora avgifter som fastställs utifrån tvisteföremålets värde. Den högsta avgiften är 6 615 euro och tas ut när tvisteföremålets värde är 280 000–350 000 euro. När tvisteföremålets värde överstiger 350 000 euro är rättegångsavgiften 1,2 procent gånger värdet plus 2 525 euro.

Avgiften betalas när saken inleds. Om yrkandena, dvs. tvisteföremålets värde, höjs under rättegången, kan domstolen bestämma om en tilläggsavgift. Också när det gäller besvärinstanser ska en avgift betalas när besvären lämnas in. Ett undantag är i vissa fall andra än tvistemål där det tas ut en avgift för beslut i stället för en avgift för yrkande.

I grundlagsdomstolen är rättegångsavgiften 220 euro. Också den betalas när rättegången inleds.

I Österrike kan rättshjälpen omfatta befrielse från rättegångsavgifter. Den domstol som behandlar saken som första instans beslutar om beviljande av rättshjälp. Rättshjälp beviljas den som på grund av sina inkomster och ekonomiska förhållanden och sin underhållsskyldighet inte kan stå för rättegångskostnaderna utan att äventyra sin grundläggande försörjning.

Exempelvis mål och ärenden som gäller intressebevakning, vårdnad och umgängesrätt behandlas avgiftsfritt. Även mål och ärenden enligt den lag som gäller placering på institution och mål och ärenden som rör vård på institution behandlas avgiftsfritt.

2.2.6 Europadomstolens avgörandepraxis

Genom avgörandepraxis från Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna (nedan Europadomstolen) har rättegångsavgifterna granskats ur perspektivet för vars och ens möjlighet att driva sin sak enligt artikel 6 i den europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (nedan Europakonventionen). Enligt artikeln ska var och en, vid prövningen av hans eller hennes civila rättigheter och skyldigheter eller av en anklagelse mot honom eller henne för brott, vara berättigad till en rättvis och offentlig förhandling inom skälig tid och inför en oavhängig och opartisk domstol, som upprättats enligt lag.

Europadomstolen har konstaterat att rätten att gå till domstol inte är ovillkorlig, utan staten kan begränsa denna rätt med de medel den väljer för att garantera ett effektivt tillträde till domstolen i enlighet med artikel 6 i Europakonventionen. Man kan också införa ekonomiska begränsningar för tillträde till domstolen. Syftet med begränsningarna måste dock vara godtagbara och de medel som används ska stå i rätt proportion till syftet. De ekonomiska begränsningarna kan vara striktare när det gäller besvärinstanserna eftersom saken redan har prövats i första instans.

Det finns avgörandepraxis från Europadomstolen som gäller fall där fullföljdsdomstolen har villkorat prövningen av besvär med att ändringssökanden betalar ett visst belopp antingen som rättegångsavgift eller som säkerhet. Europadomstolen förhåller sig inte negativ till möjligheten att kräva betalning i förskott. Betalning i förskott kan dock ses som ett problem, om den väsentligt begränsar tillträde till domstolen och saknar ett godtagbart syfte. Avgiften bör vara skäligen och förfarandet med betalning i förskott ska ha godtagbara syften och motiveringar.

Enligt Europadomstolen har artikel 6 i Europakonventionen kränkts när handläggningsavgiften eller den säkerhet som ställts för motpartens kostnader har varit så stor att kravet på betalning i förskott har blivit ett reellt hinder för att driva saken i domstol. Europadomstolen har i några avgöranden konstaterat att det belopp som krävs i förskott har varit oskäligt stort. Oskäligheten har i dessa fall gällt storleken på det begärda beloppet i förhållande till ändringssökandens ekonomiska situation.

Exempelvis i fallet *Kreuz mot Polen* (2001) hade den enskildes skadeståndstalan mot kommunen förfallit eftersom denne inte hade betalat den rättegångsavgift på närmare 24 000 euro som krävts för att talan skulle prövas. Europadomstolen konstaterade att ett krav på betalning i civilmål inte automatiskt strider mot artikel 6. I det aktuella fallet var avgiften dock alltför stor med hänsyn till omständigheterna, t.ex. ändringssökandens betalningsförmåga. Det rörde sig om en avgift av samma storleksordning som den genomsnittliga årslönen i Polen.

Alltför höga var på motsvarande sätt det krav på förskottsbetalning av en rättegångsavgift på ca 2 400 som riktades till ett medellöst bolag (*Podbielski & PPU Polpure mot Polen* 2005) – även om en avgift i samband med väckande av talan eller anförande av besvär i och för sig inte kunde anses strida mot artikel 6 i Europakonventionen – och det krav på en säkerhet om närmare 3,8 miljoner euro som i ett ärende om överklagande av ett skattebeslut som ställdes på ett bolag i svag ekonomisk ställning (*Loncke mot Belgien* 2007) för att överklagandet skulle prövas. I det sistnämnda fallet hade avsikten med kravet på säkerhet varit att förhindra besvär i syfte att fördröja processen. Europadomstolen ansåg dock att det begärda beloppet var synnerligen högt och att avvisandet med motiveringen att säkerhet inte hade ställts var en oproportionerlig åtgärd. I själva verket hade ändringssökanden förvägrats sin rätt till domstolsprövning i överinstans.

I fallen *Manibardo mot Spanien* (2000) och *di Gussola, Desbordes & Omer mot Frankrike* (2000) ansåg Europadomstolen att kravet på betalning i förskott hade ett godtagbart syfte eftersom avsikten var att begränsa måltillströmningen vid domstolen eller skydda borgenärerna, undvika besvär i syfte att fördröja processen, stärka appellationsdomstolarnas auktoritet och samtidigt säkerställa en god rättsvård. I dessa fall ansåg Europadomstolen dock att artikel 6 i Europakonventionen hade kränkts eftersom de begärda beloppen hade varit alltför stora i proportion till ändringssökandenas ekonomiska förhållanden.

I det förstnämnda fallet skulle den som dömts till skadestånd deponera det utdömda beloppet jämte ränta och kostnader som villkor för att få sitt överklagande prövat i sak. Europadomsto-

len konstaterade att begränsningar inte på ett oproportionerligt sätt får hindra tillträde till domstolen. Parterna ska garanteras effektivt tillträde till domstolen i synnerhet när det gäller beslut som berör deras rättigheter och skyldighet av privat natur.

I det senare fallet hade besvären avvisats i fullföljdsdomstolen eftersom ändringssökanden inte hade verkställt den överklagade domen. Europadomstolen konstaterade att besluten att inte ta upp överklagandena till prövning var en oproportionerlig åtgärd med tanke på de eftersträlvade målen och hade hindrat ändringssökandenas effektiva tillträde till högsta domstolen.

Det kostnadsförskott på 750 euro som Tysklands grundlagsdomstol hade krävt (Reuther mot Tyskland 2003) och den säkerhet på ca 157 000 euro för motpartens kostnader som skulle ställas i fullföljdsdomstolen i Storbritannien (Tolstoy Miloslavsky mot Storbritannien 1995) var enligt Europadomstolen inte ett för högt belopp att betala i förskott. I det senare fallet konstaterade Europadomstolen att beloppet av säkerheten var betydande och den tid inom vilken säkerheten skulle ställas var relativt kort, men ingenting tydde på att bedömningen av motpartens kostnader var orimlig.

1.3 Bedömning av nuläget

År 2014 uppgick totalkostnaderna för domstolarnas verksamhet till sammanlagt 272 miljoner euro. I dagens läge motsvarar domstolarnas inkomster ca 12 procent av domstolväsendets kostnader. Om man inte beaktar summariska ärenden om ostridiga fordringar, där motsvarigheten är hög (88 procent), motsvarar avgiftsinkomsterna bara 3 procent av handläggningskostnaderna. Om man inte heller beaktar ansökningsavgifter, motsvarar rättegångsavgifterna för ordinarie rättegångsmål (exkl. summariska ärenden) 1 procent av totalkostnaderna för behandlingen.

Den låga motsvarighetsprocenten beror på att domstolsbehandlingarna i stor omfattning är avgiftsfria bl.a. i brottmål vid tingsrätten och i en betydande del av förvaltningsprocessärendena. Som exempel kan nämnas att av de mål och ärenden som avgjordes vid förvaltningsdomstolarna 2014 behandlades ca 90 procent avgiftsfritt av olika orsaker. Till den del avgifter tas ut motsvarar de vanligen bara en mycket liten del av kostnaderna för prestationerna.

Domstolarnas utgifter har mer än fördubblats efter det att lagen om avgifter vid domstolar stiftades. År 1991 uppgick de till sammanlagt 132 miljoner euro och år 2014 uppgick de till 272 miljoner euro. Inflödet av avgiftsinkomster har nästan inte alls förändrats under denna period, bortsett från inflödet av avgifter för summariska tvistemål som har ökat betydligt de senaste åren. År 1991 inflöt det ca 28 miljoner euro i avgiftsinkomster och år 2014 ca 33 miljoner euro.

Utgiftsökningen har orsakats av bl.a. personalens löneutveckling, nya lokaler och hyresstegring samt ökade kostnader för automatisk databehandling. Inkomsterna har minskat på grund av att sådana ärenden där det hos klienterna har tagits ut avgifter motsvarande nästan självkostnadspriset har flyttats bort från domstolarna. Inskrivningsärenden som gäller fastigheter är ett exempel på sådana ärendegrupper. Som bäst utreds också möjligheten att överföra ostridiga fordringsmål från tingsrätterna till utskökningsväsendet. Även dessa har prissatts nästan till sitt självkostnadsvärde.

RP 29/2015 rd

Utvidgningen av offentlig rättshjälp till att omfatta medelinkomsttagare har för sin del minskat andelen potentiella betalningsskyldiga.

Rättegångsavgifternas helhetstäckning (i vilken mån avgifterna täcker totalkostnaderna för verksamheten) och den avgiftsbelagda verksamhetens kostnadsmotsvarighet (i vilken mån avgifterna täcker kostnaderna för den avgiftsbelagda verksamheten) är rätt så låga i jämförelse med t.ex. den nivå som ursprungligen uppställdes som mål när lagstiftningen om domstolsavgifter bereddes på 1980- och 1990-talen.

I regeringens proposition (RP 145/1986 rd) med förslag till lagstiftning om avgifter för allmänna underrätters, magistraters och notarius publicus' prestationer konstaterades att de fasta avgifternas storlek ska täcka minst 20 procent av de genomsnittliga totalkostnaderna för prestationen när det gäller tviste- och brottmål i allmän underrätt (ordinarie ärenden) och minst 60 procent när det gäller andra ärenden och ärenden i allmän underrätt. Då förordning utfärdades skulle prestationspriserna i fråga om andra än ordinarie ärenden komma att ligga nära det fulla beloppet av de genomsnittliga totalkostnaderna och i fråga om ordinarie ärenden att utgöra ca 25 procent av de totala kostnaderna.

I regeringens proposition med förslag till lag om avgifter för domstolars och vissa justitieförvaltningsmyndigheters prestationer (RP 241/1992 rd) bedömdes det att täckningsgraden för influtna inkomster vid domstolarna skulle stiga från 20 procent till 26 procent. Det bedömdes att inkomsternas förhållande till kostnaderna per domstol skulle variera från 1,7 procent (länsrätterna) till 47,2 procent (underrätterna och magistraterna).

Omfattande avgiftsfrihet och en låg avgiftsnivå gör det möjligt att föra även sådana mål och ärenden till domstol som inte ens enligt den som inleder dem har speciellt stora möjligheter att vinna framgång. Avgiftsfriheten och de låga avgifterna uppmuntrar inte för närvarande parterna att göra upp sina meningsskiljaktigheter i godo ens när det skulle vara det ändamålsenligaste alternativet. När ärenden och mål där behovet av rättsskydd inte är stort och som inte ens enligt den som inleder dem har möjligheter att vinna framgång eller som kunde avgöras genom lättare förfaranden, t.ex. medling, styrs till domstol anhopar sig uppgifterna vid domstolarna och bromsas också behandlingen av ärenden med betydande rättsskyddsintressen upp.

Om man dessutom beaktar den ständiga nedgången i statens ekonomi och att domstolsväsendets ekonomi samtidigt åtstramas under de närmaste åren och att de avtagande resurserna bör inriktas på mål och ärenden där behovet av rättsskydd är störst, finns det behov av att öka täckningen för den avgiftsbelagda verksamheten och höja avgiftsnivån både ur domstolarnas finansiella perspektiv och med tanke på avgiftssystemets styrningseffekt. Det nuvarande avgiftssystemet uppfyller målen för tillgång till rättssäkerhet bra, men fullföljer inte till alla delar de fiskala målen eller styrningsmålen på ett effektivt sätt.

Bestämmelserna i lagen om avgifter vid domstolar bör uppdateras också därför att den grupp av mål och ärenden som enligt gällande lag är avgiftsfri är mycket heterogen och splittrad och därför att grunderna för avgiftsbefriade mål och ärenden är delvis slumpmässiga och också föråldrade. Efter att lagen stiftades har bestämmelserna om dem fogats till 6 §, som gäller avgiftsfria ärendegrupper, en i taget utan att helheten någonsin har setts över. Bestämmelserna om avgiftsfria ärendegrupper bör uppdateras också av denna orsak, och avgiftsfriheten för olika mål och ärenden bör bedömas enligt dagens kriterier.

Också lagens bestämmelser om bemyndigande att utfärda förordning bör ändras både innehållsmässigt och tekniskt. Lagen om avgifter vid domstolar stiftades innan grundlagen

(731/1999) trädde i kraft, och dess bestämmelser om bemyndigande att utfärda förordning uppfyller inte till alla delar kraven enligt 80 § i grundlagen. Det behövs också vissa lagtekniska moderniseringar.

Eftersom det behövs rikligt med såväl innehållsmässiga som lagstiftningstekniska ändringar bör den nuvarande lagen ersättas med en helt ny lag om domstolsavgifter.

Målsättning och de viktigaste förslagen

1.4 Målsättning

Ett syfte med denna proposition är att stärka rättssäkerheten genom att öka domstolarnas inkomster och effektivisera avgifternas styrningseffekt så att de mål och ärenden där rättskyddsintresset är litet minskar vid domstolarna. Då kan man bättre än tidigare rikta domstolarnas resurser till mål och ärenden där behovet av rättsskydd är stort.

Avsikten är att de avgifter som tas ut hos dem som anlitar domstolarnas tjänster i högre grad än tidigare ska motsvara kostnaderna för domstolarnas verksamhet. Reformen av avgiftssystemet syftar också till att minska uppenbart onödigt utnyttjande av domstolarnas tjänster och att få parterna att överväga om de ska föra saken till domstol eller en instans som ska pröva överklagandet i sådana fall då det inte är nödvändigt.

Huvudkriteriet för beslut om rättegångsavgifternas storlek kan dock inte heller i fortsättningen vara att avgifterna ska täcka kostnaderna för prestationen. Ur perspektivet för tillgången till rättssäkerhet bör avgifterna vanligen tydligt understiga självkostnadsvärdet för behandlingen, dock så att de står i förnuftig proportion till kostnaderna. Avgiftssystemet får inte hindra möjligheterna att få en rättvis rättegång, utan befrielse från avgifterna ska alltså kunna fås på basis av att någon är mindre bemedlad eller låginkomsttagare eller på grund av att det i ett enskilt fall är oskäligt att avgifter tas ut.

Målet är också att avgiftssystemet ska vara enkelt och klart.

1.5 Alternativ

3.2.1 Alternativa regleringsnivåer

Under beredningen av propositionen diskuterades möjligheten att i fortsättningen utfärda lagbestämmelser endast om de allmänna grunderna för rättegångsavgifternas storlek, vilket är förenligt med grundlagens principer för bestämmelser om avgifter. De exakta avgiftsbeloppen skulle föreskrivas genom förordning av statsrådet eller justitieministeriet. I lagen kunde anges en viss övre gräns för rättegångsavgifterna. Exempelvis i 3 § i lagen om utsökningsavgifter (34/1995) anges de högsta beloppen av utsökningsavgifter som tas ut hos gäldenären och borgenären. De exakta avgiftsbeloppen anges i förordningen om utsökningsavgifter (35/1995).

Även ett annat alternativ diskuterades, nämligen att de ansökningsavgifter som nu anges genom förordning för tydlighetens skull skulle anges på lagnivå.

När det gäller domstolsavgifter har man trots allt gått in för att föreslå en regleringsmodell av nuvarande slag där storleken på de avgifter som tas ut vid ordinarie rättegång anges exakt på lagnivå. Rättegångsavgifterna hör nära samman med vars och ens rätt enligt 21 § i grundlagen

att få ett beslut som gäller hans eller hennes rättigheter och skyldigheter behandlat vid domstol eller något annat oavhängigt rättskipningsorgan.

Ansökningsavgifterna ska däremot alltjämt anges genom förordning, eftersom ansökningsärenden till sin beskaffenhet inte står lika nära kärnan för rättskyddet och rättskipningen som ordinarie rättegångsmål. Det är motiverat att för ansökningsärenden ta ut en avgift som ligger närmare självkostnadsvärdet än vad som är fallet när det gäller ordinarie rättegångsmål, och avgifternas storlek kan ändras smidigt enligt behov inom ramen för det bemyndigande att utfärda förordning som anges i lag.

Enligt förslaget ska justitieministeriet bemyndigas att utfärda förordning om ansökningsavgifter. I lagen föreslås bestämmelser om de allmänna grunderna för storleken på de avgifter som tas ut i ansökningsärenden och om de grunder på vilka befrielse från ansökningsavgift kan anges genom förordning. Statsrådet har utfärdat den gällande förordningen om avgifter vid domstolar. Avgifterna för ansökningsärenden är dock inte en så vittomfattande eller principiellt viktig fråga att statsrådet fortfarande skulle behöva bemyndigas att utfärda förordning om avgifterna.

Bestämmelser om avgifterna för statliga myndigheters prestationer utfärdas vanligen genom förordning av ett ministerium med stöd av avgiftslagen. Även bestämmelser om ansökningsavgifter kan utfärdas med stöd av den lagen. Enligt 6 § i avgiftslagen är det möjligt att bestämma att en avgift allmänt ska tas ut till ett lägre belopp än prestationens självkostnadsvärde eller att ingen avgift ska tas ut av orsaker som hänför sig till exempelvis sociala ändamål eller rättsvård.

Det anses dock vara mest ändamålsenligt att ansökningsavgifterna även i fortsättningen anges utifrån ett bemyndigande att utfärda förordning med stöd av lagen om domstolsavgifter. Rättegångs- och ansökningsavgifterna bör fastställas enligt samma lag eftersom de har ett nära samband med varandra: om ett ärende som har inletts genom ansökan såsom tvistigt överförs till behandling vid sammanträde tas en avgift ut som i tvistemål. De bestämmelser om avgiftsfrihet som finns i lagen om domstolsavgifter bör på samma sätt gälla såväl ansökningsavgifter som rättegångsavgifter.

Bestämmelser om förrättningsavgifter, dvs. delgivningsavgifter, expeditionslösen och särskilda kostnader finns nu i statsrådets förordning, men enligt förslaget ska de utfärdas genom förordning av justitieministeriet med stöd av avgiftslagen. I lagen om domstolsavgifter föreslås därför ingen bestämmelse om bemyndigande att utfärda förordning som gäller detta. Beställningar och leverans av expeditioner, dvs. intyg, utdrag och kopior, står inte nära lagskipning och det är inte befogat att bestämmelser om dem utfärdas på en annan författningsnivå eller genom ett annorlunda bemyndigande än vad som gäller för andra myndigheters avgiftsbelagda prestationer. De har redan i den gällande förordningen om avgifter vid domstolar prissatts till sitt självkostnadsvärde. Även delgivningsavgifterna har prissatts nära sitt självkostnadsvärde i den förordningen.

De bestämmelser om expeditionslösen som finns i förordningen om avgifter vid domstolar har tillämpats också inom åklagarväsendet. Eftersom inget bemyndigande att utfärda förordning om expeditionslösen föreslås i lagen om domstolsavgifter kommer åklagarväsendet inte längre att omfattas av lagens tillämpningsområde.

Genom den förordning som justitieministeriet utfärdar med stöd av avgiftslagen kan det utfärdas bestämmelser också om avgifter som rör avläggande av ed, avgivande av försäkran och

tilldelande av vicehäradshövdingstitel. Enligt gällande lydelse i 6 § 1 mom. 18 punkten i lagen om avgifter vid domstolar är ärenden som gäller avläggande av ed eller avgivande av försäkringen avgiftsfria. Enligt gällande lydelse i 6 § 2 mom. i förordningen om avgifter vid domstolar är behandlingen av ett ärende som gäller tilldelande av vicehäradshövdingstitel avgiftsfri.

3.2.2 Införande av förskottsbetalning

Under beredningen av propositionen utredde man möjligheterna att ta ut domstolsavgifter i förskott. En avgift skulle tas ut i samband med att saken inleds, och behandlingen skulle inledas först när avgiften har betalats. Ingen avgift skulle tas ut om den som inleder målet eller ärendet är berättigad till offentlig rättshjälp på basis av sin inkomst- eller förmögenhetsnivå.

Ett system med förskottsbetalning skulle effektivisera avgifternas styrningseffekt jämfört med det system med fakturering i efterskott som används för närvarande. Det nya systemet skulle sannolikt öka klientens benägenhet att överväga ett inledande i synnerhet i de fall där möjligheterna att vinna framgång är mycket små eller det ekonomiska intresset och rättsskyddsintresset är mycket litet.

Utformningen av ett system med förskottsbetalning innebär i praktiken att man vid domstolarna tar i bruk moderna elektroniska ansökningar för inledande och betalningsförfaranden. Systemet kan spara in på arbetet vid domstolarna genom att de nuvarande manuella arbetsmomenten minskar framför allt inom ekonomiförvaltning och fakturering när de klient- och faktureringsuppgifter som registreras redan vid inledandet av en sak överförs automatiskt mellan ärendehanteringssystemet och faktureringsystemet. Införandet av förskottsbetalning skulle också minska domstolarnas utgifter med anledning av fakturerings- och indrivningsuppgifterna i anslutning till försenade avgifter samt arbetsmängden för andra statliga myndigheter.

Om upptagandet till behandling villkoras av att avgiften är betald bör det dock noggrant beaktas att utgångspunkten är att medborgarna ska ha möjlighet att föra sina juridiska angelägenheter till domstol. En svaghet med systemet med förskottsbetalning kan anses vara att det kan hända att domstolens beslut fås först efter en mycket lång tid efter att avgiften har betalats. Dessutom blir fördelarna med förskottsbetalning mindre när den slutliga betalningsskyldigheten eller avgiftens storlek är beroende av omständigheter efter inledandet, såsom av behandlingssättet vid domstolen eller av utgången.

Trots dessa problem ansåg man under beredningen att en övergång till förskottsbetalning i princip är en eftersträvanvärd riktning för utvecklingen. Principiella frågor, bl.a. frågor relaterade till tillträde till domstolen, bör inte ses som hinder för förskottsbetalning när man beaktar avgifternas storlek och avgiftsbefrielserna för låginkomsttagare samt att socialärenden på bred front blir avgiftsfria. Tillsammans med höjda avgifter kan förskottsbetalning ha en styrningseffekt som trots allt inte försämrar rättssäkerheten.

I detta skede föreslås det dock ännu inte att ett system med förskottsbetalning ska införas, eftersom domstolarnas nuvarande ärendehanteringssystem är i slutet av sin livscykel. Det är inte förnuftigt att ändra systemen så att de stöder ett system med förskottsbetalning. Åklagarväsendets och de allmänna domstolarnas nya ärendehanteringssystem (materialdatabas, AIPA) tas i bruk stegvis åren 2015–2018. Under den första etappen tas materialdatabasen inte i bruk inom de avgiftsbelagda ärendegrupperna vid de allmänna domstolarna. Ett motsvarande projekt för förvaltningsdomstolarna inleddes 2014. Mot slutet av 2016 tar man vid domstolarna också i bruk statens gemensamma system för ekonomi- och personaladministration (Kieku).

I praktiken vore det mest ändamålsenligt att övergå till ett system med förskottsbetalning i takt med att nya ärendehanteringssystem tas i bruk vid olika domstolar och inom olika ärendegrupper.

I lagen föreslås dock i detta skede en bestämmelse som gör det möjligt att betala avgiften i förskott. Bestämmelser om de situationer där den betalningsskyldige kan betala på förhand ska få utfärdas genom förordning av justitieministeriet. Inledandet och behandlingen ska inte villkoras av att avgiften är betald, vilket innebär att bestämmelsen inte begränsar tillgången till rättssäkerhet. Bestämmelsen behövs för att systemet med förskottsbetalning ska kunna testas t.ex. inom vissa ärendegrupper.

1.6 De viktigaste förslagen

3.3.1 Höjd avgiftsnivå

Det föreslås att nivån på domstolsavgifterna höjs tydligt från den nuvarande nivån så att avgifterna ligger närmare kostnaderna för behandlingen av mål och ärenden. Avgifterna får dock aldrig bli ett kategoriskt hinder eller en oskäligen begränsning för tillämpning av ett i 21 § i grundlagen avsett eller därmed jämförbart rättsmedel när saken förs till domstol. De föreslagna nya avgiftsnivåerna kommer därför i de flesta fall fortfarande att ligga långt från självkostnadsvärdet för behandlingen av mål och ärenden.

Avgifterna har inte följt något visst schema, t.ex. så att man har räknat ut en viss procentuell andel av de genomsnittliga styckvisa handläggningskostnaderna för ärendegruppen, utan varje typ av mål eller ärende har bedömts separat. Vid fastställandet av avgifterna har hänsyn tagits till exempelvis skäligheten, de genomsnittliga kostnaderna för behandlingen av den aktuella typen av mål eller ärende och parternas betalningsförmåga.

Uppskattade enligt ärendegrupper motsvarar de föreslagna nya avgifterna i genomsnitt 6–39 procent av självkostnadsvärdet för behandlingen. Här ingår inte summariska tvistemål. År 2013 låg den genomsnittliga kostnadsmotsvarigheten för andra än summariska tvistemål kring 3–10 procent per ärendegrupp. Det finns inte fog för att anse att de föreslagna avgiftsnivåerna är oskäligen, om man beaktar t.ex. att för flera typer av mål och ärenden gäller att en enskild människa mycket sällan kontaktar en domstol. I synnerhet vid de allmänna domstolarna och vid marknadsdomstolen utgör domstolsavgiften vanligen inte någon betydande kostnadspost i jämförelse med de övriga kostnader som rättegången åsamkar en part. Åtminstone i tvistemål torde rättegångsavgiften följaktligen inte vara avgörande för om en person eller sammanslutning för saken till domstol eller inte. Avgifter enligt en ny nivå kan dock även i tvistemål minska eventuellt missbruk av systemet, t.ex. skadeståndstalan som väcks av okynne.

Enligt förslaget ska avgifterna vara fasta för att det ska vara lätt för parterna att uppskatta dem på förhand. Fasta avgifter och så enkla regler som möjligt underlättar också det administrativa arbetet i anslutning till avgifterna.

Det föreslås att rättegångsavgifterna för tvistemål i tingsrätten förenklas så att graderingen av avgiften utifrån i vilket skede saken avgörs slopas. Ett syfte med graderingen har varit att uppmuntra parterna att nå en lösning i ett så tidigt skede som möjligt. Skillnaderna mellan avgiftsklasserna är dock så små, som mest 110 euro, att de inte torde ha någon betydelse åtminstone när det gäller tvister med stora rättegångskostnader. Den part som inleder saken kan inte heller alltid påverka i vilket skede behandlingen avslutas.

RP 29/2015 rd

Under beredningen av propositionen diskuterades möjligheten att åtminstone vid tingsrätterna gradera avgiften enligt behandlingens varaktighet. Av alla omfattande tvistemål vid tingsrätterna avancerar dock bara en liten del ända till huvudförhandling, och därför är det inte meningsfullt att konstruera olika tidsbaserade klassificeringar för dessa.

Till skillnad från andra domstolar och ärendegrupper ska avgiftens storlek i de ärenden som gäller offentlig upphandling och som marknadsdomstolen behandlar vara knuten till upphandlingens värde. Också den delegation som beredde reformprogrammet för rättsvården ansåg att t.ex. i de mål som marknadsdomstolen behandlar kan rättegångsavgiften knytas till intresset i saken.

Alternativet att knyta rättegångsavgiften till sakens storleksklass lämpar sig bra för upphandlingsärenden eftersom det i allmänhet går att bestämma upphandlingens värde. Också i fråga om andra mål och ärenden som marknadsdomstolen behandlar kan de ekonomiska intressena vara stora, t.ex. tiotals miljoner euro. För dem gäller dock att en avgift baserad på sakens storlek i euro inte lämpar sig lika bra, eftersom det i t.ex. patentärenden kan vara svårt att fastställa storleken på intresset. Avgiftssystemet bör vara mycket enkelt för att det inte ska uppstå tvister om t.ex. det aktuella ärendets värde i euro när avgiften bestäms.

De föreslagna avgifterna är anmärkningsvärt höga jämfört med avgifterna för andra ekonomiskt sett eventuellt större mål eller ärenden. Även när det gäller mål och ärenden om större intressen kan det också förekomma situationer där avgiften är stor i relation till förhållandena för den som har inlett saken. Den högsta föreslagna avgiften, 6 000 euro, utgör dock också som mest bara mindre än en promille av upphandlingens värde.

RP 29/2015 rd

Det föreslås att rättegångsavgifterna höjs på det sätt som presenteras i följande tabell:

Domstol	Lägsta nuv. avgift.	Högsta nuv. avgift	Ny avgift som föreslås
Högsta domstolen			
- rättegångsavgift	61	244	500
- rättegångsavgift, marknadsdomstolsärende	122	244	2 000
- rättegångsavgift, om upphandlingens värde är minst 1 mn euro (marknadsdomstolsärende)	122	244	4 000
- rättegångsavgift, om upphandlingens värde är minst 10 mn euro (marknadsdomstolsärende)	122	244	6 000
Högsta förvaltningsdomstolen			
- rättegångsavgift	122	244	500
- rättegångsavgift, marknadsdomstolsärende	122	244	2 000
- rättegångsavgift, om upphandlingens värde är minst 1 mn euro (marknadsdomstolsärende)	122	244	4 000
- rättegångsavgift, om upphandlingens värde är minst 10 mn euro (marknadsdomstolsärende)	122	244	6 000
Hovrätterna			
- rättegångsavgift	196	196	500
- rättegångsavgift brottmål, besöksförbud, ut-sökningsärenden samt mål eller ärenden där förlikning inte är tillåten	97	97	250
Förvaltningsdomstolarna			
- rättegångsavgift	97	97	250
Tingsrätterna			
- rättegångsavgift	86	196	500
- rättegångsavgift brottmål, besöksförbud, ut-sökningsärenden samt mål eller ärenden där förlikning inte är tillåten	86	86	250
Marknadsdomstolen			
- rättegångsavgift	244	244	2 000
- rättegångsavgift, en enskild	244	244	500
- rättegångsavgift, om upphandlingens värde är minst 1 mn euro	244	244	4 000
- rättegångsavgift, om upphandlingens värde är minst 10 mn euro	244	244	6 000
Arbetsdomstolen			
- rättegångsavgift	244	244	2 000
- rättegångsavgift, en enskild	244	244	500
Försäkringsdomstolen			
- rättegångsavgift	0	0	500
- rättegångsavgift, en enskild	0	0	250

Till skillnad från nuläget ska enligt förslaget en rättegångsavgift till fullt belopp betalas också i de fall där högsta domstolen eller högsta förvaltningsdomstolen inte beviljar besvärstillstånd i ett besvärstillståndsmål eller marknadsdomstolen inte beviljar behandlingstillstånd i ett behandlingstillståndsärende. I de högsta rättsinstanserna är redan kostnaderna för behandlingen

av enbart besvärstillstånd i genomsnitt högre än den rättegångsavgift som nu föreslås när det gäller de högsta rättsinstanserna. En sak där det har beviljats besvärstillstånd har också ofta ett prejudikatsvärde, och ändringssökanden borde inte tvingas betala mer för denna behandling än för behandlingen av besvär som kanske redan från början saknat möjligheter att vinna framgång och där det inte har beviljats besvärstillstånd. Även strävan att åstadkomma ett så enkelt system som möjligt talar för att avgifterna ska vara lika stora.

Vid marknadsdomstolen utgör de ärenden som kräver behandlingstillstånd en så pass liten grupp att det inte är befogat att för ärenden som blir utan behandlingstillstånd ange en avgift som avviker från den normala rättegångsavgiften.

I en sak där det krävs tillstånd till fortsatt handläggning tar man vid hovrätten redan nu ut en avgift till fullt belopp även om ett sådant tillstånd inte beviljas. Det kommer man också att göra i fortsättningen.

Till skillnad från tidigare ska en avgift till fullt belopp betalas också när ett fullföljds mål som behandlas vid tingsrätten eller ett mål eller ärende vid en annan domstol avskrivs eller förfaller eller lämnas utan prövning. Att ett mål eller ärende avskrivs beror vanligen på att besvären eller talan återkallas. Mål och ärenden avskrivs ofta också av den orsaken att ändringssökanden inte infinner sig till muntlig förhandling. Mål och ärenden avskrivs också när parterna når en förlikning.

Mål och ärenden som återkallas kan redan ha medfört rentav mycket arbete vid domstolen, men det förhåller sig inte alltid på det viset. Domstolen besparas alltid en del av arbetet om ingen dom behöver skrivas, men behandlingen kan medföra betydande kostnader redan innan domen ska skrivas. Exempelvis när ändringssökanden uteblir från huvudförhandling vid hovrätten är de onödiga kostnaderna för domstolen betydande.

Man bör uppmuntra till att återkalla besvären eller talan och till att nå en förlikning, men samtidigt är syftet med avgiftsreformen att uppmuntra till allvarigare överväganden redan innan en sak inleds. Trots att en rättegångsavgift till fullt belopp tas ut i ett mål eller ärende som avskrivs kommer ett återkallande även i fortsättningen att uppmuntras av att rättegångskostnaderna inte blir lika stora som i det fall att saken behandlas. Exempelvis i förlikningssituationer står parterna i praktiken mycket ofta för sina egna kostnader eller delar åtminstone domstolsavgifterna lika.

Vid tingsrätten försvinner betalningsskyldigheten inte heller för närvarande av att saken återkallas och därmed avskrivs, om inte återkallandet sker innan stämning utfärdas eller det inte handlar om ett fullföljds mål. Även de som når en förlikning ska således betala en handläggningsavgift till fullt belopp vid tingsrätten.

Ett annat alternativ som diskuterades under beredningen av lagen var att ingen avgift skulle tas ut eller att den skulle halveras, om saken avskrivs tillräckligt tidigt då den ännu inte hunnit sysselsätta domstolen annat än i liten utsträckning. Det är dock svårt att definiera ett sådant skede generellt, på ett sätt som övergriper alla typer av domstolar.

Ett undantag från huvudregeln ovan utgörs enligt förslaget av de ärenden som gäller offentlig upphandling och som marknadsdomstolen behandlar. Av den som inleder ska det tas ut en avgift på 500 euro i stället för en rättegångsavgift på 2 000 euro, om ärendet avskrivs eller avskrivs utan att avgörande fälls i huvudsaken. För att bevara sin besvär rätt ska ändringssökanden i ärenden som gäller offentlig upphandling trots en begäran om omprövning anföra besvär

hos marknadsdomstolen. Den vanligaste orsaken till att besvär återkallas är att det upphandlingsbeslut som ändringssökanden ansett vara felaktigt har rättats till genom förfarandet för upphandlingsrättelse.

Efter att lagen har antagits bör även de ansökningsavgifter som anges genom förordning höjas väsentligt så att de närmar sig de genomsnittliga totalkostnaderna för behandlingen. Den genomsnittliga kostnadsmotsvarigheten för konkursärenden ligger nu på ca 46 procent, för företagsaneringsärenden på 22 procent och för andra ansökningsärenden på ca 40 procent. Största delen av ansökningsärendena gäller äktenskapsskillnad. Skälen till att det är motiverat att hålla rättegångskostnaderna klart lägre än handläggningskostnaderna berör i regel inte ansökningsavgifterna. I enlighet med de allmänna principerna för avgiftssystemet bör nivån på ansökningsavgifterna ligga nära självkostnadsvärdet för de ärenden som behandlas.

3.3.2 Bredare täckning för avgifterna

Det föreslås att antalet avgiftsfria ärendegrupper ska minskas betydligt från det som gäller enligt gällande lag genom att det i fortsättningen i regel ska påföras en rättegångsavgift för alla ärendegrupper. Framför allt vid förvaltningsdomstolarna behandlas för närvarande en betydande del av målen och ärendena avgiftsfritt. Från rättsskyddssynpunkt är det viktigt att storleken på den avgift som tas ut inte begränsar sökandet av ändring i ett myndighetsbeslut som upplevs vara felaktigt. Vid förvaltningsdomstolarna finns det dock också relativt rikligt med mål och ärenden där intresset är mycket litet i förhållande till kostnaderna för domstolsbehandlingen.

Bestämmelserna förenklas av att avgiftsbelagdheten blir huvudregel och antalet undantag från huvudregeln minskar. Lagen blir då tydligare för tillämparna än den nuvarande lagen.

Avgifter för vissa ärendegrupper som nu är avgiftsfria motiveras också av att en avgift tas ut redan för myndighetens beslut, t.ex. för uppehållstillstånd, eller för behandlingen av begäran om omprövning av ett beslut.

De viktigaste socialärendena, ärenden som hänför sig till personers självbestämmanderätt och vissa andra ärendegrupper där det finns tillräckliga motiveringar till avgiftsfrihet ska enligt förslaget alltså vara avgiftsfria.

Ändringssökandena är inte i typiska fall alltid mindre bemedlade i alla socialärenden som för närvarande är avgiftsfria, och alla ärenden som klassificeras som socialärenden gäller inte grundskyddet för mindre bemedlade. Inte heller det att en offentlig instans är motpart till den som har inlett saken är som enda faktor en tillräcklig orsak för att föreskriva att behandlingen ska vara avgiftsfri.

Ärendegrupper som föreslås bli avgiftsbelagda

Enligt den gällande lagen om avgifter vid domstolar behandlas många sådana ärendegrupper av typen socialärenden avgiftsfritt som nu föreslås bli avgiftsbelagda.

Enligt 6 § 1 mom. 14 punkten i lagen om avgifter vid domstolar är ärenden som gäller understöd enligt 3 a § i lagen om arbetsförmedling och sysselsättningsstöd till arbetslösa enligt sysselsättningsförordningen avgiftsfria. Bestämmelserna i 3 a § i lagen om arbetsförmedling gällde resekostnadsersättning som arbetssökande som var arbetslösa eller hotades av arbetslöshet kunde beviljas för en resa för att bekanta sig med en arbetsplats, för att underhandla om

arbetsavtal eller för att flytta till en ny arbetsplats. Bestämmelser om motsvarande ersättning finns nu i 10 kap. 1 § i lagen om offentlig arbetskrafts- och företagsservice. I den nya lagen om domstolsavgifter föreslås inte någon bestämmelse om avgiftsfrihet för detta.

Enligt den tidigare sysselsättningsförordningen beviljades arbetslösa arbetssökande sysselsättningsstöd i form av stöd till den som ämnar bli företagare och stöd till den som på en arbetsplats genomgår träning för arbetslivet. Bestämmelser om startpeng finns nu i lagen om offentlig arbetskrafts- och företagsservice, men startpengen villkoras inte av arbetslöshet. Det är därför inte motiverat att beslut om startpeng ska få överklagas avgiftsfritt. Med stöd av samma lag kan en arbetslös arbetssökande delta i arbetsprövning och få samma förmån som i egen-skap av arbetslös; i beslut som gäller arbetslöshetsdagpenning och arbetsmarknadsstöd får ändring i sista hand sökas hos försäkringsdomstolen. Behandlingen vid försäkringsdomstolen ska enligt förslaget alltså vara avgiftsfri för en enskild, om ärendet gäller personens rätt till en förmån, förmånens storlek eller återkrav av förmånen.

De ärenden som nämns i 6 § 1 mom. 15 a-punkten i gällande lag och som gäller stödjande av allmännyttigt byggande och allmännyttig ombyggnad ska enligt förslaget bli avgiftsbelagda också vid förvaltningsdomstolen. Ärendegrupperna står inte så nära grundskyddet för mindre bemedlade att sökande av ändring som gäller liknande ärenden eller ärenden enligt lagar som ersatt tidigare lagar borde vara avgiftsfritt.

De ärenden som gäller beskattning, statliga bidrag och offentliga avgifter samt offentlighetsrättsliga anställningsförhållanden och som nämns i 6 § 1 mom. 4 punkten i gällande lag ska enligt förslaget ändras så att de blir avgiftsbelagda. Avgiftsfriheten för ärendegrupperna har tidigare motiverats med bl.a. att en offentlig instans är motpart.

Vid övervägande av möjligheten att införa avgifter för fullföljdsärenden som gäller beskattning ska hänsyn också tas till att ändring i beslut som gäller inkomstbeskattning, fastighetsbeskattning samt arvs- och gåvobeskattning först söks hos skatterättelsenämnden. Före domstolsbehandlingen har således redan en instans som prövat ärendet meddelat ett avgörande som gäller myndighetens beslut. Ändring får inte sökas i sådana beslut om befrielse från kommunalskatt som nämns i 6 § 1 mom. 4 punkten i den gällande lagen om avgifter vid domstol (38 a och 38 b § i lagen om skatteuppbörd, 609/2005).

När det föreskrivs att behandlingen av ärenden som gäller offentlighetsrättsliga anställningsförhållanden ska vara avgiftsbelagd ska det beaktas att också behandlingen av ärenden som gäller privaträttsliga anställningsförhållanden är avgiftsbelagd. Det är inte befogat att meningsskiljaktigheter som föranleds av olika typer av anställningsförhållanden hanteras på olika sätt i samband med avgiftsprövningen.

Det föreslås att också behandlingen av disciplinära ärenden (gällande lydelse i 6 § 1 mom. 6 b-punkten) ska ändras så att den blir avgiftsbelagd, eftersom det inte finns några vägande skäl för att ärendena ska behandlas avgiftsfritt. Ändring i disciplinära beslut får sökas hos förvaltningsdomstolen. Sådana förekommer åtminstone inom tjänstemannarätten och vid läroanstalter. Inom vissa statliga sektorer finns det specialbestämmelser om disciplinära straff: yrkesmilitärer, gränsbevakningsmän och polismän som i väsentlig grad eller upprepade gånger bryter mot eller åsidosätter sin tjänsteplikt kan skiljas från tjänsteutövning för viss tid. I 36 § i lagen om grundläggande utbildning anges skriftlig varning och avstängning för viss tid som disciplinära straff. Disciplinära straff enligt den lagen riktas mot minderåriga, och därför skulle största delen av dem som söker ändring vara befriade från avgifter på grund av att de är mindre bemedlade.

Inte heller ärenden som gäller verkställighet av fängelsestraff (gällande lydelse i 6 § 1 mom. 7 punkten) ska längre behandlas avgiftsfritt. Detsamma föreslås också i fråga om besvärärenden enligt 17 kap. i lagen om behandlingen av personer i förvar hos polisen (6 § 1 mom. 22 a-punkten) och besvärärenden enligt 20 kap. i fängelselagen och 15 kap. i häktningslagen (6 § 1 mom. 23 punkten). Brottsförvaltningsmyndigheten ska dock alltså vara befriad från avgifter i ärenden som gäller verkställighet av straff.

Enligt fängelselagen och häktningslagen får en fånge anföra besvär hos förvaltningsdomstolen över olika beslut som gäller verkställighet av fängelse, såsom placering på en säkerhetsavdelning, förflyttning från en öppen anstalt till ett slutet fängelse, innehav av egendom, besöksförbud och permission. Först ska det framställas en begäran om omprövning, som avgörs av regiondirektören eller verkställighetsdirektören. Förvaltningsdomstolens beslut får överklagas genom besvär om högsta förvaltningsdomstolen beviljar besvärstillstånd.

Besvärärenden enligt lagen om behandlingen av personer i förvar hos polisen är av samma typ som de besvärärenden som nämns ovan. För dem gäller att begäran om omprövning först ska framställas hos polischefen vid polisnärheten. Besvär över polischefens beslut får anföras hos förvaltningsdomstolen. Ändring i förvaltningsdomstolens beslut får inte sökas genom besvär.

Besvär enligt fängelselagen, häktningslagen och lagen om behandlingen av personer i förvar hos polisen gäller beslut som hänför sig till den praktiska verkställigheten av fängelsestraff, häktning eller hållande i förvar. De handlar således inte längre om beslut som gäller själva frihetsberövandet. De är till största delen administrativa beslut som gäller ställningen för den som berövats sin frihet, och för att en parts rättsskydd ska tillgodose i dessa ärenden krävs det inte ovillkorligen att ändring får sökas avgiftsfritt.

En allt större del av fängelsestraffen avtjänas vid öppna anstalter, och då har fångarna också inkomstmöjligheter. Största delen av fångarna skulle dock sannolikt vara befriade från avgift på grund av att de är mindre bemedlade. Enligt 20 kap. 8 § i fängelselagen kan en fånge eller en dömd i besvärärenden enligt den lagen beviljas rättshjälp på det sätt som anges i rättshjälpslagen. Sådan utredning om ekonomiska förhållanden som avses i rättshjälpslagen behöver inte läggas fram. Med avvikelse från huvudregeln för rättshjälp fattas beslutet om beviljande av rättshjälp i dessa fall av domstolen, om ärendet är under behandling i domstolen.

Även om största delen av fångarna skulle få sin sak behandlad avgiftsfritt är det meningen att avgifter för fängelserelaterade besvärärenden ska ha en styrningseffekt. Genom avgifterna kan man framför allt när det gäller denna ärendegrupp försöka minska antalet besvär från dem som överklagar rikligt och på lösa grunder. Det problem som avgifterna innebär när det gäller att tillgodose rättsskyddet reduceras i dessa ärenden av att det har varit möjligt att redan en gång begära omprövning avgiftsfritt.

Ärenden som gäller ersättning av statens medel till en oskyldigt fängslad eller dömd ska enligt förslaget bli avgiftsbelagda. Ersättningen har karaktär av skadestånd, och därför likställs ärendegruppen med andra skadeståndsärenden som behandlas som tvistemål. Ersättning söks hos Statskontoret, och den som är missnöjd med Statskontorets beslut får väcka talan mot staten i tingsrätten. Ärendegruppen har nu angetts som avgiftsfri i 6 § 1 mom. 8 punkten i lagen om avgifter vid domstolar.

Också ärenden som gäller utmätning av skatt eller offentliga avgifter föreslås bli avgiftsbelagda, eftersom också övriga ärenden som gäller utmätning är avgiftsbelagda. Redan i förarbe-

RP 29/2015 rd

tena till den nuvarande lagen har det ansetts att det inte finns grunder för att fullföljsärenden som gäller utmätning ska vara fullständigt avgiftsfria.

I fortsättningen ska även ärenden som gäller folkbokföring (gällande lydelse i 6 § 1 mom. 14 punkten) behandlas avgiftsfritt. Detsamma gäller sökande av ändring i fråga om rättegångsavgifter (gällande lydelse i 6 § 1 mom. 21 punkten).

I fortsättningen ska det tas ut en rättegångsavgift också för ärenden vid en myndighet och ärenden som gäller den förvaltning som lyder under myndigheten och som förs till domstol (gällande lydelse i 6 § 1 mom. 17 punkten).

När det gäller ärenden enligt utlänningslagen blir enligt förslaget alla andra ärenden avgiftsbelagda än de som gäller internationellt skydd. Även de ska vara avgiftsfria bara när en enskild har inlett ärendet. Andra ärenden än de som gäller internationellt skydd är i regel avgiftsbelagda också vid Migrationsverket. De som inleder t.ex. ärenden som gäller medborgarskap och uppehållstillstånd är inte i princip mindre bemedlade.

Det skulle också ha gått att finna grunder för avgiftsfrihet i fråga om sökande av ändring i beslut om avlägsnande ur landet, eftersom det kan anses att ändringssökandena har ett accentuerat behov av rättsskydd. Ändringssökande i ärenden som gäller avlägsnande ur landet är dock berättigade till offentlig rättshjälp, och de ansöker också vanligen om sådan hjälp. Avgiftsfrielse följer således redan av rättshjälplagen, och det behöver inte särskilt föreskrivas att ärendegruppen ska behandlas avgiftsfritt.

Inom många sådana ärendegrupper där allmän befrielse från att betala avgifter motiveras av den ekonomiska eller sociala ställningen för den som har inlett ärendet avgränsas avgiftsfriheten enligt förslaget till att gälla endast enskilda. Exempelvis de ärenden som gäller service eller förmåner enligt socialvårdslagen och som kommunerna inleder ska vara avgiftsbelagda i fortsättningen.

Avgifter ska inte heller i fortsättningen tas ut i ärenden som gäller beviljande av rättshjälp enligt rättshjälplagen, men däremot föreslås det att ärenden som gäller arvode eller kostnadsersättning till ett rättegångsbiträde ska bli avgiftsbelagda.

Även ärenden enligt lagen om besöksförbud föreslås bli avgiftsbelagda. Ärendegruppen har nu angetts som avgiftsfri i 6 § 1 mom. 22 punkten i lagen om avgifter vid domstolar. Ärenden som gäller besöksförbud utgör en ärendegrupp som medför betydande mängder arbete vid tingsrätterna, eftersom de sökande ofta gör sin ansökan om besöksförbud utan ett biträde och tingsrätten därför blir tvungen att se till att den kompletteras. Att ärendegruppen blir avgiftsbelagd kan minska mängden ansökningar som görs av okynne, vilka kan förekomma t.ex. i samband med vårdnadstvister. Ansökningar görs i typiska fall med rentav väldigt lite eftertanke och många ansökningar återkallas. Vanligen har man redan hunnit delge motparten ansökan innan den återkallas, vilket innebär att den har medfört arbete för tingsrätten. Avgiften kan bidra till allvarigare överväganden än tidigare. Handläggningsavgift ska dock inte tas ut, om ansökan om besöksförbud vinner framgång och domstolen meddelar besöksförbud. År 2013 godkändes 44 procent och avslogs 13 procent av ansökningarna om besöksförbud; 43 procent avslutades på något annat sätt, t.ex. så att de avskrevs.

En avgift enligt typen av mål eller ärende och domstol ska enligt förslaget tas ut också i sådana ärenden avseende verkställighetsförbud eller avbrytande av verkställigheten som inleds som självständiga ärenden vid domstolen. Om ärendet hänför sig till en huvudsak som är an-

hängig vid samma domstol ska behandlingen ingå i rättegångsavgiften för huvudsaken. Exempelvis i fråga om IPR-ärenden, dvs. tvistemål och ansökningsärenden som gäller industriella rättigheter och upphovsrätt samt besvärärenden som gäller industriella rättigheter, vid marknadsdomstolen är det vanligt att ett mål eller ärende som gäller verkställighetsförbud eller avbrytande av verkställigheten inleds utan att det hänför sig till en huvudsak som redan är anhängig vid domstolen. Avbrytande av verkställigheten söks också inom ärendegrupper som förblir avgiftsfria, t.ex. brottmål. I sådana fall ska också mål eller ärenden som gäller verkställighetsförbud och avbrytande av verkställigheten behandlas avgiftsfritt.

Ärenden enligt konsumentskyddslagen behandlas för närvarande avgiftsfritt vid marknadsdomstolen (6 § 1 mom. 5 punkten i lagen om avgifter vid domstolar). I dessa ärenden har konsumentombudsmannen rätt att väcka talan, bortsett från ärenden enligt 2 kap. 18 § i konsumentskyddslagen där näringsidkaren har rätt att väcka talan. De sistnämnda handlar om att regionförvaltningsverket har förbjudit näringsidkaren att fortsätta ett förfarande som strider mot bestämmelserna om prisinformation om bostäder och andra konsumtionsnyttigheter eller att förnya ett liknande förfarande. I 9 § föreslås bestämmelser om avgiftsbefrielse för konsumentombudsmannen i marknadsdomstolen samt om andra avgiftsbefrielser för myndigheter. Sådana ärenden enligt konsumentskyddslagen som näringsidkare inleder vid marknadsdomstolen ska enligt förslaget bli avgiftsbelagda.

Även ärenden som gäller avläggande ed och ärenden som gäller avgivande av försäkran (gällande lydelse i 6 § 1 mom. 18 punkten) föreslås bli avgiftsbelagda. Ed och försäkran anknyter vanligen till idkande av näring och det finns inga grunder för att ärenden som gäller dem ska vara avgiftsfria. Dessa är inte rättskipningsmål eller rättskipningsärenden, och därför behöver inte bestämmelser om avgifter för dem utfärdas genom lag. De kan prissättas genom förordning av justitieministeriet i enlighet med avgiftslagen.

Införande av rättegångsavgifter vid försäkringsdomstolen

Det föreslås att rättegångsavgifter ska införas även vid försäkringsdomstolen, där det för närvarande inte alls tas ut några handläggningsavgifter. Det anses inte längre finnas några sociala skäl eller skäl relaterade till rättsvården som skulle tala för att låta en domstol helt falla utanför avgiftssystemet, i synnerhet som det föreslås att avgifter ska bli en allt mera övergripande huvudregel också vid förvaltningsdomstolarna. Det föreslås att rättegångsavgifter ska införas vid förvaltningsdomstolen i den omfattning det är möjligt utan att ett rättvist skydd för medborgarnas grundläggande försörjning äventyras och utan att följden blir merarbete som medför kostnader som överstiger avgiftsinkomsterna.

Försäkringsdomstolen avgör årligen 6 000–7 000 ärenden. Största delen av ärenden handlar om rätt till förmåner som tryggar grundläggande försörjning för mindre bemedlade som söker ändring. Det finns fortfarande inga hållbara sociala grunder eller hållbara grunder relaterade till rättsvården för att ta ut avgifter för behandlingen av dessa ärenden.

Försäkringsdomstolen avgör dock också ärenden som inte handlar om den omedelbara sociala tryggheten för dem som söker ändring. Som exempel kan nämnas ärenden där ändringssökanden är någon annan än en enskild och ärenden som gäller skyldigheten att teckna försäkring, försäkringspremier eller ersättningar som betalas till arbetsgivare eller sammanslutningar. Exempelvis arbetspensionsanstalter, försäkringsbolag, Folkpensionsanstalten, arbetslöshetskassor eller andra liknande förmånsverk, arbetsgivare eller yrkesutövare kan vara ändringssökande. Det föreslås att en rättegångsavgift ska införas för dessa ärenden. Regleringen stämmer överens med den avgiftsreglering som föreslås för förvaltningsdomstolarna: när det gäller

social- och hälsovårdsärenden ska endast ärenden som har inletts av enskilda och som hänför sig till deras omedelbara intresse eller service behandlas avgiftsfritt.

Försäkringsdomstolen avgör årligen ca 100 besvärärenden som har inletts av förmånsverk eller arbetsgivare. Vissa år inkommer dessa till försäkringsdomstolen i avsevärt stora poster. Inom en kort tid kan det inledas upp till hundratals besvär av detta slag som gäller en viss arbetsgivare, en viss grupp av arbetstagare eller ett visst försäkringsarrangemang. Det är vanligen arbetskrävande att behandla och avgöra dessa ärenden.

Även ärenden som gäller undanröjande av beslut föreslås bli avgiftsbelagda också när de har inletts av enskilda. Försäkringsdomstolen avgör årligen 70–90 ärenden som gäller undanröjande av ett lagakraftvunnet beslut av försäkringsdomstolen eller besvärsnämnden. Ungefär en tredjedel av dem inleds genom ansökan från ett förmånsverk och två tredjedelar genom ansökan från en enskild. Årligen godkänner domstolen i genomsnitt bara en ansökan om undanröjande som gjorts av en enskild. Det är vanligt att samma personer upprepade gånger ansöker om undanröjande av beslut hos försäkringsdomstolen. Dessa sökande har bara sällan ett motiverat rättsskyddsbehov. Arbetet med att avgöra upprepade ansökningar från samma parter sysselsätter försäkringsdomstolen oproporionerligt mycket också med tanke på ärendenas relevans.

De som ansöker om en förmån har möjlighet att utifrån ny utredning ansöka direkt hos förmånsverket om att få sin sak behandlad på nytt. Förmånsverket avgör saken på nytt genom ett överklagbart beslut. Därmed kommer de sökande alltjämt att få sin sak avgiftsfritt prövad på nytt även av försäkringsdomstolen. Förfarandet är det ändamålsenligaste alternativet med tanke på rättsvården.

Under beredningen av regeringspropositionen diskuterades möjligheten att redan i detta skede utsträcka handläggningsavgifterna vid försäkringsdomstolen även till alla ärenden där det är socialt och med tanke på rättsvården motiverat att ta ut en avgift. En betydande del av de besvär från enskilda som försäkringsdomstolen behandlar gäller sådant som inte har någon väsentlig betydelse för ändringssökandens sociala trygghet och där det som ligger i ändringssökandens intresse även i övrigt är ringa. Många av dem som söker ändring hos försäkringsdomstolen är också solventa. Redan en liten avgift kan få parterna att i högra grad överväga ett inledande, vilket innebär att uttagandet skulle löna sig även om avgiftsintäkterna blir små.

Betydande nytta och inbesparing fås också genom att försäkringsdomstolen får allt färre ärenden som det är oändamålsenligt att behandla i högsta fullföljdsdomstol. Därmed kan försäkringsdomstolen koncentrera sig på ärenden som är viktigare med tanke på medborgarnas rättssäkerhet.

Det är dock inte enkelt att göra åtskillnad mellan ärenden som har ett större avstånd till grundskyddet och ärenden som har inletts av solventa personer å ena sidan och övriga ärenden å andra sidan, eftersom de förekommer jämnt fördelade på alla ärendegrupper. Avgiftsprövning från fall till fall, i synnerhet bedömning av om ändringssökanden är medellös, skulle medföra rikligt med arbete för försäkringsdomstolen och därmed ansevärd merkostnader. Dessutom skulle avgiftssystemet sysselsätta rättshjälpsbyråerna. I dagens läge sköter merparten av dem som söker ändring hos försäkringsdomstolen sin sak själva, men risken är att många kommer att söka rättshjälp bara för att bli befriade från domstolsavgiften.

Den mera övergripande rättegångsavgift som nu föreslås kan inte heller vara speciellt stor, och därför skulle avgiftsintäkten sannolikt inte räcka till för att täcka ens kostnaderna för merarbe-

tet. Eftersom rättegångsavgiften dessutom skulle betalas i efterhand och eftersom det inte skulle vara ekonomiskt ändamålsenligt att driva in avgiften ens på ett effektivt sätt, skulle styrningseffekten eventuellt bli liten.

Andra förslag

De avgifter som tas ut ska inte heller i fortsättningen få bli ett reellt hinder för sökande av rättsskydd. Avgifter ska inte tas ut av dem som enligt rättshjälpslagen (257/2002) är befriade från handläggningsavgifter eller av dem som enligt bestämmelser i någon annan lag är befriade från avgifter som ska betalas för myndigheternas åtgärder. Med stöd av rättshjälpslagen är rättshjälpslagarna befriade från handläggningsavgifter vid de myndigheter som behandlar ärendet. Också de som betalar en självriskandel för sin rättshjälp är befriade från att betala avgifterna. Dessutom gäller enligt 6 § i rättshjälpslagen att en sökande som inte anses behöva ett rättsbiträde men som på basis av sin ekonomiska ställning skulle vara berättigad till rättshjälp utan självriskandel kan beviljas befrielse från handläggningsavgifter.

Om det är uppenbart oskäligt att en avgift tas ut, ska myndigheten eller den tjänsteman som påför avgiften i enskilda fall få bestämma att ingen avgift ska tas ut. Förslaget motsvarar regleringen enligt gällande lag, dock med den skillnaden att ordet ”uppenbart” inte ingår i den gällande bestämmelsen. Avsikten är att tillägget ska understryka att förfarandet är exceptionellt.

Under beredningen av denna proposition diskuterade man behovet av att utforma ett eget tillvägagångssätt för domstolarna när det gäller att konstatera att någon är mindre bemedlad och låginkomsttagare för att se till att inte antalet ansökningar om rättshjälp enbart i syfte att bli befriad från betalningsskyldighet ökar vid rättshjälpsbyråerna till följd av reformen. Den som inleder en sak skulle t.ex. kunna förelägga domstolen en utredning på basis av vilken det skulle vara uppenbart att han eller hon på grund av sin ekonomiska ställning är berättigad till rättshjälp utan självriskandel. Bland annat med anledning av remisskommentarerna föreslås det dock inte i detta skede att de gällande bestämmelserna ändras till denna del. Domstolarna bör inte belastas med nya administrativa förfaranden.

Befrielserna från rättegångs- och ansökningsavgifter utvidgas till att omfatta alla statliga och kommunala myndigheter i fråga om deras lagstadgade tillsynsuppgifter. Inom justitieministeriets förvaltningsområde ska inte alla myndigheter längre vara befriade från att betala avgifter, utan de som är befriade förtecknas separat. Avgiftsbefrielsen för de kommunala myndigheter som har hand om socialärenden begränsas enligt förslaget till ärenden som gäller förmyndarverksamhet och besöksförbud, medan avgiftsfriheten enligt gällande lag omfattar även ärenden inom socialväsendet. Det finns inte tillräckliga grunder för avgiftsfrihet för domstolsärenden relaterade till socialväsendet i sådana fall då saken inleds av en myndighet.

Innehållet i förslaget om avgifter som är beroende av utgången i saken är detsamma som enligt gällande lag, bortsett från att vid högsta förvaltningsdomstolen ska ändringssökanden i större omfattning än för närvarande befrias från skyldigheten att betala en handläggningsavgift när högsta förvaltningsdomstolen ändrar ett myndighetsbeslut till förmån för ändringssökanden. Det här motsvarar regleringen i fråga om de regionala förvaltningsdomstolarna. För närvarande befrias ändringssökanden från betalningsskyldighet vid högsta förvaltningsdomstolen bara i ärenden som gäller beskattning och offentliga avgifter när besvären vinner framgång. Befrielse från att betala avgifter beroende på utgången ska enligt förslaget utsträckas även till försäkringsdomstolen, där avgifter nu införs för första gången.

Det att den ändringssökande som vinner målet befrias från att betala avgifter motiveras av att avgiftsnivån höjts och av att det vid förvaltningsrättskipning bara sällan bestäms att motparten ska ersätta rättegångskostnaderna för den part som vunnit målet. Enligt 74 § i förvaltningsprocesslagen är en part skyldig att ersätta en annan parts rättegångskostnader helt eller delvis, om det särskilt med beaktande av avgörandet i ärendet är oskäligt att denne själv får bära sina rättegångskostnader. Då frågan om en offentlig parts ersättningskyldighet prövas ska särskilt beaktas om rättegången har orsakats av ett fel hos myndigheten. En enskild part får inte åläggas att ersätta en offentlig parts rättegångskostnader, om inte den enskilda parten har framfört ett uppenbart ogrundat yrkande.

Skatteförvaltningen och centralskattenämnden meddelar avgiftsbelagda förhandsavgöranden som gäller olika skatteslag. Till skillnad från andra skatteärenden tas det för närvarande vid högsta förvaltningsdomstolen ut en rättegångsavgift för besvär över centralskattenämndens avgöranden också i de fall då förhandsavgörandet ändras till fördel för den som anfört besvaren. Det föreslås att samma princip ska tillämpas vid förvaltningsdomstolen och högsta förvaltningsdomstolen i alla skatteärenden som rör förhandsavgöranden. När Skatteförvaltningens och centralskattenämndens förhandsavgöranden är avgiftsbelagda för sökanden oavsett innehållet är det inte heller motiverat att avgifter för domstolsbehandlingen av besvär över dem binds vid avgörandets utgång. Besvär över förhandsavgöranden som ska iakttas med bindande verkan vid beskattningen bara på yrkande av sökanden avviker till sin beskaffenhet från typiska förvaltningsprocessärenden, där det är fråga om prövning av lagligheten hos ett slutligt förvaltningsbeslut.

När det gäller utsökningsbesvär som de allmänna domstolarna behandlar utsträcks avgiftsfriheten enligt förslaget till alla rättsinstanser när besvaren vinner framgång. Det här motsvarar den reglering som gäller i fråga om brottmål. Med stöd av gällande lag befrias ändringssökanden i ett utsökningsärende från handläggningsavgiften endast vid tingsrätten när besvaren vinner framgång.

Vid marknadsdomstolen finns det inte något likadant behov av avgiftsbefrielse när besvaren eller talan vinner framgång, även om avgifterna stiger och även om 74 § i förvaltningsprocesslagen tillämpas när det gäller ersättning för motpartens kostnader. Vid marknadsdomstolen bestäms det vanligen att den förlorande parten ska ersätta motpartens rättegångskostnader, om motparten kräver det. Rättegångskostnaderna inrymmer eventuella rättegångsavgifter.

Enligt 33 a § i lagen om arbetsdomstolen kan den part som förlorar målet åläggas att helt eller delvis ersätta motpartens rättegångskostnader. Om parterna har haft grundad anledning till rättegången på grund av att saken varit oklar, kan det förordnas att de får bära sina egna rättegångskostnader.

Propositionens konsekvenser

1.7 Ekonomiska konsekvenser

Statens avgiftsintäkter av domstolsavgifterna beräknas uppgå till 31 miljoner euro år 2015, varav uppskattningsvis 28 miljoner euro utgörs av rättegångs- och ansökningsavgifter. I denna proposition föreslås det att avgifterna för mål och ärenden som är föremål för rättegång vid domstolarna breddas och att rättegångsavgifterna höjs. Avsikten är vidare att nivån på ansökningsavgifterna vid domstolarna höjs så att den närmar sig handläggningskostnaderna för ansökningsärenden.

Ökade avgiftsinkomster när avgiftsnivån höjs

Det föreslås att nivån på domstolarnas rättegångsavgifter höjs, med undantag för summariska fordringsmål vid tingsrätterna. Med den nuvarande nivån på antalet mål och ärenden beräknas sammanlagt 7,8 miljoner euro inflyta i merinkomster när avgifterna höjs enligt förslaget. I fråga om mål och ärenden som behandlas vid de allmänna domstolarna beräknas inflödet av merinkomster uppgå till 0,4 miljoner euro vid högsta domstolen, till 0,6 miljoner euro vid hovrätterna och till 4,0 miljoner euro vid tingsrätterna. I fråga om mål och ärenden som behandlas vid förvaltningsdomstolarna beräknas inflödet av merinkomster till följd av höjningarna av avgiftsnivån uppgå till 0,5 miljoner euro vid högsta förvaltningsdomstolen och till 0,4 miljoner euro vid förvaltningsdomstolarna. Avgiftsintäkterna till följd av de höjda rättegångsavgifterna för mål och ärenden som behandlas beräknas öka med 1,6 miljoner euro vid marknadsdomstolen och med 0,3 miljoner euro vid arbetsdomstolen.

Antalet mål och ärenden som inom varje ärendegrupp avgjorts vid domstolarna 2013 har använts som grund för beräkningen av hur den höjda avgiftsnivån påverkar inflödet av avgiftsinkomster. Antalet rättskipningsmål eller rättskipningsärenden där det inte tas ut någon rättegångsavgift för behandlingen har varit rätt så stabil på årsbasis.

Ökade avgiftsinkomster när avgiftsplikten utvidgas

I denna proposition föreslås det dessutom att avgifter ska tas ut för vissa ärendegrupper som domstolarna tidigare behandlat avgiftsfritt. Merinkomsterna till följd av den partiella avregleringen av avgiftsfriheten beräknas uppgå till sammanlagt 1,4 miljoner euro.

Tingsrätterna avgör årligen ca 3 000 ärenden som gäller besöksförbud. Det föreslås att avgifter ska tas ut för denna ärendegrupp. Det ska dock inte tas ut någon avgift, om ansökan om besöksförbud vinner framgång. Vid beräkningen av de ökade avgiftsintäkterna har man uppskattat att hälften av besöksförbudsärendena alltså kommer att behandlas avgiftsfritt på grund av att den som har inlett saken är mindre bemedlad. Avgiftsinkomsterna för ärenden som gäller besöksförbud beräknas öka med uppskattningsvis 0,2 miljoner euro.

Högsta förvaltningsdomstolen avgör årligen ca 1 000 utlänningsärenden, av vilka ungefär hälften är sådana som föreslås bli avgiftsbelagda. Vidare innebär förslaget att ca 200 andra ärenden som högsta förvaltningsdomstolen behandlar, t.ex. ärenden som gäller offentligrättsliga anställningsförhållanden och arvoden till rättsbiträden, blir avgiftsbelagda.

Förvaltningsdomstolarna avgör årligen ca 3 300 utlänningsärenden, av vilka ca 2 300 kommer att bli avgiftsbelagda. Förvaltningsdomstolarna avgör årligen ca 500 ärenden som gäller offentligrättsliga anställningsförhållanden och arvoden till rättsbiträden. Vid förvaltningsdomstolarna ska det enligt förslaget också tas ut en avgift för ärenden som gäller beskattning och offentligrättsliga avgifter. Förvaltningsdomstolarna avgör sammanlagt ca 4 000 sådana ärenden per år.

Vid beräkningen av ökningen av förvaltningsdomstolarnas avgiftsintäkter har man uppskattat att hälften av de ovan nämnda ca 700 ärenden vid högsta förvaltningsdomstolen som blir avgiftsbelagda och ca 6 800 ärenden vid förvaltningsdomstolarna som blir avgiftsbelagda alltså kommer att behandlas avgiftsfritt på grund av att den som har inlett saken är mindre bemedlad. Vidare har det uppskattats att i 12 procent av ärendena vid högsta förvaltningsdomstolen och i 20 procent av ärendena vid förvaltningsdomstolarna ändras beslutet till förmån för den som anfört besvär eller återförvisas beslutet för ny behandling eller överförs beslutet till

RP 29/2015 rd

en annan myndighet varvid det inte tas ut någon handläggningsavgift. När avgifterna utvidgas beräknas avgiftsintäkterna öka med 0,2 miljoner euro för högsta förvaltningsdomstolen och 0,7 miljoner euro för förvaltningsdomstolarna.

Enligt förslaget ska avgifter tas ut vid försäkringsdomstolen i besvärärenden som har inletts av förmånsverk och arbetsgivare samt i ärenden som gäller undanröjande av ett lagakraftvunnet beslut. Årligen avgörs ungefär 200 sådana ärenden. Avgiftsintäkterna beräknas uppgå till 0,1 miljon euro.

Vid högsta domstolen, hovrätterna, marknadsdomstolen och arbetsdomstolen har de utvidgade avgifterna obetydliga konsekvenser, och dessa domstolar har därför inte beaktats i beräkningen av inkomstutfallet av de utvidgade avgifterna.

RP 29/2015 rd

Tabell. Inkomstutfallet av rättegångsavgifter och ökningen av avgiftsinkomsterna vid de olika domstolarna

Domstol	Inkomstutfallet 2013	Inkomstutfallet	Ökade avgiftsin- komster
Högsta domstolen	107 000	510 000	403 000
Högsta förvaltnings- domstolen	270 000	900 000	630 000
Hovrätterna	358 000	990 000	632 000
Förvaltningsdomstolarna	221 000	1 290 000	1 069 000
Tingsrätterna	1 009 000	5 220 000	4 211 000
Marknadsdomstolen	99 000	1 724 000	1 625 000
Arbetsdomstolen	33 000	380 000	347 000
Försäkringsdomstolen	0	85 000	85 000
Sammanlagt	2 096 000	10 691 000	9 003 000

Statens avgiftsinkomster beräknas öka med sammanlagt 9,0 miljoner euro när avgifterna utvidgas och avgiftsnivån höjs enligt förslaget. Om det antas att avgifternas effektivare styrningseffekt minskar antalet mål och ärenden vid domstolarna med 5 procent, ökar avgiftsinkomsterna till staten med 8,6 miljoner euro.

Det föreslås vidare att bestämmelser om de avgifter som tas ut för domstolsbehandlingen av ansökningsärenden ska utfärdas genom förordning av justitieministeriet med stöd av lagen om domstolsavgifter. Ansökningsärenden är inte egentliga rättskipningsärenden, och i enlighet med de allmänna principerna för avgiftssystemet bör nivån på avgifterna följaktligen ligga nära självkostnadsvärdet för de ärenden som behandlas. Med antagandet att nivån på ansökningsavgifterna höjs till ca 90 procent av självkostnadsvärdet för behandlingen kan de höjda ansökningsavgifterna beräknas medföra merinkomster till ett belopp av 4–5 miljoner euro.

Avgifternas kostnadsmotsvarighet

Ett syfte med förslaget är att höja nivån på rättegångsavgifterna så att avgifterna närmar sig självkostnadsvärdet för behandlingen. Inom de ärendegrupper där det föreslås höjda avgifter har kostnadsmotsvarigheten enligt den nuvarande avgiftsnivån varit 3–7 procent. Enligt de föreslagna grundavgiftsnivåerna, 250 euro, 500 euro och 2 000 euro, är kostnadsmotsvarigheten som minst 6–7 procent vid hovrätterna och som störst 38–39 procent vid specialdomstolarna.

Domstol	Handläggningsavgift, euro	Handläggningskostnad i genomsnitt, euro	Kostnadsmotsvarighet, %
Högsta domstolen			
- rättegångsavgift	500	3488	14 %
Högsta förvaltningsdomstolen			
- rättegångsavgift	500	2565	19 %
Hovrätterna			
- rättegångsavgift	500	7494	7 %
- rättegångsavgift brottmål, besöksförbud, utsökningssärenden samt mål eller ärenden där förlikning inte är tillåten	250	4173	6 %
Förvaltningsdomstolarna			
- rättegångsavgift	250	1706	15 %
Tingsrätterna			
- rättegångsavgift	500	3575	14 %
- rättegångsavgift brottmål, besöksförbud, utsökningssärenden samt mål eller ärenden där förlikning inte är tillåten	250	1056	24 %
Marknadsdomstolen			
- rättegångsavgift	2000	5315	38 %
- rättegångsavgift, en enskild	500	5315	9 %
Arbetsdomstolen			
- rättegångsavgift	2000	5095	39 %
- rättegångsavgift, en enskild	500	5095	10 %
Försäkringsdomstolen			
- rättegångsavgift	500	1323	38 %
- rättegångsavgift, en enskild	250	1323	19 %

När den tidigare lagstiftningen om domstolsavgifter bereddes på 1980- och 1990-talen ansågs målet vara att inkomsterna av de avgifter som tas ut vid domstolarna skulle motsvara ungefär en femtedel av domstolarnas totala utgiftsnivå. Också den arbetsgrupp som dryftade riktlinjerna för utveckling av domstolarnas avgiftssystem (OM 75/2012) ansåg det vara eftersträvänsvärt att inkomsterna av domstolsavgifterna har en total motsvarighet på 20 procent.

Efter de föreslagna höjningarna av rättegångsavgifterna kommer inkomsterna av rättegångsavgifterna att motsvara 5 procent av handläggningskostnaderna. Om ansökningsavgifterna

höjs på motsvarande sätt så att de närmar sig självkostnadsvärdet kan inkomsterna av domstolsavgifterna motsvara 18 procent av domstolarnas totala kostnader. Den totala motsvarigheten blir en aning lägre än den målsatta nivån, eftersom det inte föreslås några ändringar som gäller handläggningsavgifterna för summariska fordringsmål.

Ekonomiska konsekvenser för dem som inleder mål och ärenden

De höjda avgifterna och den breddade täckningen för avgifterna kommer att öka rättegångskostnaderna för dem som inleder mål och ärenden vid domstolarna. Kostnaderna stiger dock obetydligt i förhållande till totala kostnaderna för rättegångar vid de allmänna domstolarna. För de flesta typer av mål och ärenden gäller dessutom att enskilda människor kontaktar domstolen mycket sällan, och en rättegångsavgift är i typiska fall en utgift av engångsnatur.

I de situationer där avgiften hotar att bli ett reellt hinder för tillträde till domstolen på grund av att den som inleder en sak är mindre bemedlad står ett förfarande med avgiftsbefrielse enligt rättshjälpslagen till förfogande. Tillgången till rättssäkerhet försämras således inte i någon betydande grad. Dessutom ska ingen avgift behöva betalas i besvärärenden där ändringsansökan har varit befogad och vinner framgång.

De höjda avgifterna ökar utgiftsriskerna för de parter som inte är berättigade till rättshjälp eller som inte har en rättsskyddsförsäkring som täcker rättegångskostnaderna.

När det gäller mål eller ärenden som är föremål för rättegång och som tingsrätterna behandlar, med undantag för summariska ärenden, stiger avgiften med 54–414 euro beroende på målet eller ärendet. Avgiften stiger mest när det gäller tvistemål som avgörs vid skriftlig förberedelse. I hovrätterna stiger avgifterna med 54–304 euro och i högsta domstolen med 256–439 euro beroende på ärendegruppen och innehållet i beslutet om besvärstillstånd.

Dessutom finns det några enskilda mål och ärenden där avgiften stiger med 500 euro vid varje rättsinstans då en avgift på 500 euro tas ut för mål och ärenden som tidigare varit avgiftsfria men enligt förslaget blir avgiftsbelagda. Som exempel kan nämnas ärenden som gäller ersättning av statens medel till en oskyldigt fängslad eller dömd samt mål eller ärenden som gäller verkställighetsförbud eller avbrytande av verkställigheten och som inleds som självständiga ärenden vid domstolen.

I ärenden som gäller besöksförbud kan avgiftsbelagdheten bli ekonomiskt betungande för sökanden, om besöksförbud söks flera gånger i rad, vilket det i vissa fall är befogat att göra. Det ska dock inte tas ut någon avgift om ansökan godkänns, dvs. besöksförbud meddelas. Enligt 14 § i lagen om besöksförbud (898/1998) svarar de som har del i ett ärende som gäller besöksförbud själva för sina kostnader i ärendet; om vägande skäl föreligger kan den som har del i saken emellertid åläggas att helt eller delvis betala motpartens skäliga rättegångskostnader.

Det att rättegångsavgiften för summariska ärenden som bestrids höjs till 250 euro ökar i någon mån gäldenärernas kostnadsansvar. Avgiften stiger med 54–164 euro beroende på i vilket skede och i vilken sammansättning ärendet avgörs.

I förvaltningsdomstolarna stiger avgifterna med 153–250 euro och i högsta förvaltningsdomstolen med 256–500 euro beroende på om ärendegruppen tidigare har varit helt avgiftsfri. Ärenden som gäller grundläggande försörjning och basservice ska kvarstå som avgiftsfria.

Den rättegångsavgift som arbetsdomstolen och marknadsdomstolen tar ut av en enskild höjs med 256 euro och av andra än enskilda med 1 756 euro, med undantag för de ärenden som gäller offentlig upphandling som marknadsdomstolen behandlar där höjningen också kan vara 3 756 eller 5 756 euro. Vid försäkringsdomstolen stiger avgiften med 250 eller 500 euro för andra än ärenden som har inletts av enskilda och som hänför sig till deras eget intresse.

Avgiftshöjningarna för företagen är störst vid marknadsdomstolen och vid sökande av ändring i marknadsdomstolens beslut. Företagens tröskel för att överklaga i synnerhet beslut om offentlig upphandling kan bli högre. Om antalet upphandlingsärenden vid marknadsdomstolen minskar torde behandlingstiderna förkortas, vilket bl.a. underlättar de upphandlande enheternas verksamhet medan besvärärenden är anhängiga. De höjda avgifterna kan också öka antalet upphandlingsrättelser.

1.8 Konsekvenser för myndigheterna

Domstolarna

De föreslagna ändringarna i avgiftssystemet kommer troligtvis att i någon mån minska de mål och ärenden som inleds vid domstolarna. Avgifterna har dock olika styrningseffekt vid olika domstolar och inom olika ärendegrupper, och det är svårt att bedöma omfattningen av konsekvenserna. Rättegångströskeln till de allmänna domstolarna höjs troligtvis snarare av risken för skyldighet att ersätta egna och motpartens rättegångskostnader än av en högre rättegångsavgift än för närvarande. Avgifterna kan ha en större styrningseffekt vid förvaltningsdomstolarna.

De höjda avgifterna minskar sannolikt mest sådana mål och ärenden vid domstolarna där det ekonomiska intresset eller rättsskyddsintresset är litet eller talan eller besvären har mycket små chanser att vinna framgång. Parkeringsavgiftsbeslut och besvär som gäller andra offentliga avgifter är exempel på detta slags ärenden av mindre värde. Om beloppet av den förmån som ansökan gäller är mindre än den rättegångsavgift som den som inleder ärendet eventuellt ska betala, måste ändringssökanden eller kâranden noggrant överväga om det lönar sig att föra saken till domstol.

De höjda avgifterna kan också minska sådana rättegångar där syftet är t.ex. okynne, fördröjning eller något annat som inte hänför sig till rättssäkerheten. Den avsedda styrningseffekten uteblir emellertid till den del de som inleder saken omfattas av avgiftsfrihet enligt rättshjälpslagen.

Ett minskat antal mål och ärenden kan förkorta behandlingstiderna. En nackdel med en starkare styrningseffekt för avgifterna i t.ex. besvärärenden om mindre värde kan vara att rättspraxis som stöder tolkningen av lagen minskar.

Avgiftsreformen kan styra domstolsklienternas agerande i en riktning som också ur domstolarnas synvinkel är ändamålsenligare så att t.ex. verkställighetsförbud eller avbrytande av verkställigheten söks i samband med huvudsaken. Detta minskar överlappande behandlingar. En högre avgift än tidigare för utsökningsbesvär kan få gäldenärerna att ge in en ny och bättre

motiverad ansökan eller en begäran om omprövning till utsökningsmyndigheten i stället för att anföra utsökningsbesvär hos domstolen.

De ändringar som föreslås innebär bara små revideringar när det gäller domstolarnas praktiska avgiftssystem, med undantag för försäkringsdomstolen där avgifter nu börjar tas ut för första gången. För de övriga domstolarna innebär de minskade avgiftsklasserna och de minskade avgiftsfria ärendegrupperna att tillämpningen av lagen förenklas och blir tydligare, vilket minskar det administrativa arbetet i anslutning till avgifterna och sparar in på den tid som går åt till fakturering.

Rättshjälpsbyråerna

De höjda avgifterna och den breddade täckningen för dem kan i någon mån öka antalet rättshjälpsklienter, vilket innebär att både den tid som går åt till att behandla ansökningarna om rättshjälp och rättshjälpskostnaderna ökar.

Ett beslut om rättshjälp befriar personen från skyldigheten att betala handläggningsavgifter till myndigheterna, och det kan hända att fler än tidigare ansöker om rättshjälp enbart för att bli befriade från handläggningsavgifterna. Det kan också hända att det ansöks om fler biträdesförordnanden än tidigare. I fråga om rättshjälpsstagare som agerar utan biträden gäller avgiftsbefrielsen bara klienter hos vilken ingen ersättning tas ut. En sökande som ska betala självriskandelen för sin rättshjälp befrias inte från domstolsavgifterna utan ett biträdesförordnande.

För att bli befriad från avgifter kan det hända att man allt oftare ansöker om ett rättshjälpsbeslut även för ärenden som parterna nu i hög grad sköter utan biträde, t.ex. förvaltningsdomstolsmål, ärenden som gäller besöksförbud och utsökningsbesvär. I synnerhet när det gäller utsökningsbesvär har de sökande ofta rätt till rättshjälp på grund av sin ekonomiska ställning.

Det att rättshjälp anlitas så tidigt som möjligt kan å andra sidan leda till att det konkreta behovet av en rättegång allt oftare kan bedömas redan innan processen inleds. Om man går in för att föra saken till domstol, innebär lagföring som från första början är sakkunnig att man sparar in på domstolens resurser.

Andra myndigheter

De höjda avgifterna och de minskade avgiftsbefrielserna medför också ökade rättegångskostnader för myndigheterna. Mål och ärenden som har inletts av myndigheter är dock relativt sällsynta, och därför blir enskilda myndigheter bara sällan tvungna att betala rättegångsavgifter. Det är osannolikt att antalet rättegångar som inleds av myndigheter minskar betydligt till följd av att avgifterna får en effektivare styrningseffekt. Exempelvis när det gäller besvärärenden överväger myndigheterna i allmänhet noga om besvären har möjligheter att vinna framgång. När besvären vinner framgång kommer den som har inlett saken att befrias från skyldigheten att betala avgift.

Om avgiftssystemets styrningseffekt innebär att antalet mål och ärenden vid förvaltningsdomstolarna minskar, kommer detta att påverka arbetsmängden också vid andra myndigheter. I de

mål och ärenden som förvaltningsdomstolen behandlar begär den i princip alltid utlåtande av den myndighet som fattat det överklagade beslutet. Om antalet mål och ärenden minskar kommer det också att begäras allt färre utlåtanden av myndigheterna.

Reformen minskar också åklagarväsendets arbetsmängd i någon mån, om de höjda avgifterna uppmuntrar parterna till att noggrannare än tidigare begrunda alternativet att vända sig till en besvärinstans.

Den omfattande avgiftsbelagdhet som föreslås för förvaltningsrättskipningen kan dock öka antalet klagomål som anförs hos andra laglighetsövervakare, i synnerhet hos regionförvaltningsmyndigheterna. Regionförvaltningsmyndigheterna behandlar en stor mängd klagomål över i synnerhet kommunal verksamhet.

1.9 Samhälleliga konsekvenser

Det är möjligt att höjningen av domstolsavgifterna och utvidgningen av avgifterna försämrar tillgången på rättssäkerhet med tanke på den som inleder en sak. Vid bedömningen av problem relaterade till tillgången på rättssäkerhet gäller det dock att beakta att mindre bemedlade befrias från skyldigheten att betala avgifter. I synnerhet vid de allmänna domstolarna kommer avgifterna inte heller i fortsättningen att utgöra någon betydande del av de totala kostnaderna för rättegången. Vid förvaltningsdomstolarna blir i sin tur bl.a. sådana ärendegrupper avgiftsbelagda där den myndighet som fattar det ursprungliga beslutet redan nu tar ut en avgift.

En stor del av domstolarnas enskilda personkunder inleder en sak vid domstolen endast en gång eller ett fåtal gånger i sitt liv, och därför är också kostnaden för domstolsavgiften ofta en engångsföreteelse.

När avgifternas styrningseffekt effektiviseras blir det möjligt att på ett ändamålsenligare sätt än för närvarande rikta domstolarnas begränsade resurser till mål och ärenden med det största rättsskyddsintresset. Detta kan förkorta rättegångarna och på så vis främja rättssäkerheten.

Med tanke på domstolsklienterna kan styrningseffekten också ha en inbesparande verkan förutom på klienternas ekonomiska resurser också på deras mentala resurser, t.ex. när de går in för att lösa sin rättstvist genom medling eller låter bli att ge in en ändringsansökan som saknar faktiska möjligheter att vinna framgång. Vid de allmänna domstolarna och specialdomstolarna ökar de höjda rättegångsavgifterna de rättegångskostnader som någondera av parterna ska betala. Risken för att bli tvungen att ersätta motpartens rättegångsavgift som en del av ersättningen för rättegångskostnaderna kan uppmuntra även motparten till den som inlett saken att göra upp i godo.

Beredningen av propositionen

1.10 Beredningsskeden och beredningsmaterial

Den 26 januari 2012 tillsatte justitieministeriet en arbetsgrupp för att bedöma avgiftsgrunderna för domstolarnas prestationer samt behoven av och möjligheterna att utveckla avgiftssystemet och budgeteringen av avgiftsinkomsterna. Arbetsgruppen överlämnade sin rapport (OM 75/2012) till justitieministeriet den 15 november 2012. Arbetsgruppen föreslog i sin rapport att domstolarnas avgifter ska täcka en större del av utgifterna, att nivån på avgifterna höjs så

RP 29/2015 rd

att intäkterna och kostnaderna motsvarar varandra bättre än tidigare och att förskottsbetalning införs.

Den 1 juni 2012 tillsatte justitieministeriet en delegation för att bereda förslag till ett långsiktigt rättssäkerhetsprogram och till ett sådant anpassningsprogram som förutsätts i statsrådets rambeslut för åren 2013–2016. Delegationen överlämnade sitt programförslag (OM 16/2013) till justitieministeriet den 27 februari 2013. Delegationen föreslog bl.a. att användningen av domstolsavgifterna utökas och att avgifterna höjs.

Regeringens proposition har beretts av en arbetsgrupp som justitieministeriet tillsatte den 27 november 2013. Förutom av företrädare för justitieministeriet har arbetsgruppen bestått av företrädare för högsta förvaltningsdomstolen, högsta domstolen, Åbo hovrätt, Helsingfors förvaltningsdomstol, Vanda tingsrätt, försäkringsdomstolen, marknadsdomstolen, rättshjälpsbyråerna och Finlands Advokatförbund rf.

1.11 Remissyttranden och hur de har beaktats

Den 4 februari 2015 sände justitieministeriet avgiftsarbetsgruppens betänkande av den 22 januari 2015 på remiss till sammanlagt 101 myndigheter, organisationer och sakkunniga. Antalet inkomna utlåtanden uppgick till 81. Högsta domstolen och Tapaturmavakuutuslaitosten Liitto – Olycksfallsförsäkringsanstaltens Förbund ry meddelade att de inte yttrar sig. Ett sammandrag över remissyttrandena har utarbetats (justitieministeriets betänkanden och utlåtanden 40/2015).

Remissinstanserna förhöll sig i huvudsak positiva till förslaget om att höja avgifterna och utvidga deras användningsområde. Viss kritik väckte t.ex. förslaget om att höja avgifterna i fråga om sådana förvaltningsdomstolsmål och mindre tvistemål där tvisteföremålets värde i euro är mindre än den föreslagna nya rättegångsavgiften. Remissinstanserna betonade vikten av att man i samband med reformerna ser till att avgifterna inte heller i framtiden hindrar tillträdet till domstolen. På det hela taget kommenterades väldigt många detaljer i lagförslaget.

Remissyttrandena har beaktats vid den fortsatta beredningen av propositionen.

Samband med andra propositioner

Propositionen hänför sig till budgetpropositionen för 2016 och avses bli behandlad i samband med den.

DETALJMOTIVERING

Lagförslag

1.1 Lag om domstolsavgifter

1 §. Rättegångsavgift och ansökningsavgift. I paragrafen föreskrivs det om syftet med uttagandet av rättegångsavgifter och ansökningsavgifter och om avgifternas täckning. Med rättegångsavgift avses här den avgift som domstolarna tar ut för behandlingen av s.k. ordinarie ärenden. Rättegångsavgifter ska tas ut även för ordinarie ärenden som inleds genom ansökan. Ansökningsavgifter ska tas ut för behandlingen av vissa ärenden som nämns längre fram och som inleds vid tingsrätten eller marknadsdomstolen genom ansökan. Genom förordning av justitieministeriet ska det få utfärdas bestämmelser också om hovrätternas ansökningsavgifter.

Avgiften ska tas ut hos en part som ersättning för behandlingen och prestationerna. Här ingår alla åtgärder i anslutning till huvudsaken.

Lagen ska tillämpas på rättegångs- och ansökningsärenden vid de allmänna domstolarna, förvaltningsdomstolarna och specialdomstolarna. Riksrättens beslut ska fortfarande vara avgiftsfria.

Till skillnad från den gällande lagen ska den föreslagna lagen inte tillämpas på andra prestationer vid domstolarna än rättegångs- och ansökningsärenden, inte på åklagarväsendets prestationer och inte heller på prestationer av de tjänstemän som har rätt att verkställa delgivning och som avses i 6 § 1 mom. i lagen om stämningmän (505/1986). Det föreslås att bestämmelser om dem i fortsättningen ska utfärdas genom förordning av statsrådet med stöd av avgiftslagen (150/1992). Som exempel på sådana andra prestationer vid domstolarna kan nämnas delgivningar och expeditioner, dvs. utdrag, kopior och intyg, och inom åklagarväsendet expeditioner. I den gällande förordningen om avgifter vid domstolar (1057/2013) finns dessutom bestämmelser om ersättning för vissa särskilda kostnader för domstolarna.

Det föreslagna 2 mom. motsvarar den nuvarande regleringen. I rättegångs- eller ansökningsavgiften ingår ersättning för expedition som ges i ett mål eller ärende och som innehåller ett avgörande eller ett uppskovsbeslut och kan bestå av beslut, kopia av beslut, dom, kopia av dom, intyg eller någon annan expedition. I avgiften ingår även ersättning också för andra åtgärder som myndigheten har vidtagit i samband med behandlingen av målet eller ärendet, om det inte i lag eller förordning föreskrivs att särskild avgift eller kostnadsersättning ska tas ut för dem. Åtgärderna kan bestå av t.ex. kungörelser, delgivningar och meddelanden till andra myndigheter.

Bestämmelser om uttagande av särskilda kostnader ska enligt förslaget utfärdas genom förordning av justitieministeriet med stöd av avgiftslagen. Enligt den gällande förordningen om avgifter vid domstolar ska en särskild ersättning tas ut för t.ex. kungörelse i vissa ärenden och för särskilda delgivningskostnader utomlands.

Av de åtgärder i anslutning till behandlingen som ingår i rättegångsavgiften nämns i det föreslagna 3 mom. de som i gällande lag och förordning särskilt anges som avgiftsfria: medling i en sak som är föremål för rättegång samt behandling av ett mål eller ärende som gäller verkställighetsförbud eller avbrytande av verkställigheten, dock bara i anslutning till huvudsaken. Behandlingen av ett mål eller ärende som gäller verkställighetsförbud eller avbrytande av

verkställigheten ska ingå i rättegångsavgiften för den huvudsak i anslutning till vilken saken har inletts vid domstolen. Verkställighetsförbud eller avbrytande av verkställigheten söks i allmänhet i en sak som samtidigt också annars är anhängig vid samma domstol, t.ex. vid tingsrätten i samband med utsökningsbesvär. Ett yrkande om avbrytande av verkställigheten kan också utgöra ett av flera yrkanden som framställts i handlingen om inledande. Mål eller ärenden som gäller verkställighetsförbud eller avbrytande av verkställigheten ska vara avgiftsbelagda när de inleds separat vid domstolen.

Även ärenden som gäller offentlighet vid rättegång ska fortfarande behandlas avgiftsfritt i samband med huvudsaken även om de inte längre nämns separat som en avgiftsfri ärendegrupp. Ärenden som gäller offentlighet vid rättegång ska vara avgiftsbelagda när de inleds separat som besvärärenden.

2 §. Rättegångsavgiftens storlek. I paragrafen anges rättegångsavgifternas belopp (i euro).

Enligt det föreslagna *1 mom.* ska en rättegångsavgift tas ut för behandlingen av tviste-, brott- och fullföljdsfall och mål som gäller extraordinärt ändringssökande och för behandlingen av andra rättskipningsmål och rättskipningsärenden. Andra rättskipningsmål och rättskipningsärenden består av t.ex. underställningsmål, förvaltningstvistemål och ärenden som gäller besöksförbud. Vid marknadsdomstolen består andra rättskipningsmål och rättskipningsärenden av s.k. marknadsrättsliga ärenden som inleds genom ansökan och som gäller t.ex. meddelande av förbud enligt lagen om otillbörligt förfarande i näringsverksamhet.

Eftersom andra än rättskipningsmål och rättskipningsärenden faller utanför avgifterna enligt den föreslagna paragrafen kommer det inte heller i fortsättningen att tas ut någon avgift i t.ex. sjöförklaringsärenden.

Alla avgifter understiger alltså tydligt självkostnadsvärdet för prestationerna, med undantag för summariska tvistemål vid tingsrätterna i fråga om vilka det inte föreslås några ändringar i de avgifter som tas ut.

I högsta domstolen och högsta förvaltningsdomstolen ska rättegångsavgiften enligt förslaget vara 500 euro, bortsett från det undantag som nämns i det föreslagna *4 mom.* Den höjda avgiftsnivån innebär att handläggningsavgiften för brottmål ungefär fyrdubblas i högsta domstolen. Handläggningsavgiften för andra mål och ärenden ungefär fördubblas i de högsta instanserna.

Det föreslås att rättegångsavgiften för omfattande tvistemål höjs till 500 euro också i hovrätten och tingsrätten. Vid tingsrätten gäller avgiften även jordrättsmål och jordrättsärenden, och vid hovrätten alla andra än de mål och ärenden enligt en lägre avgiftskategori som nämns särskilt i momentet. Den föreslagna ändringen innebär att rättegångsavgiften för tvistemål stiger ungefär två och en halv gånger vid hovrätten. Vid tingsrätten innebär höjningen att avgiften för tvistemål som avgörs vid skriftlig förberedelse stiger nästan sex gånger och att rättegångsavgiften för tvistemål som upphör vid huvudförhandling i fulltalig sammansättning stiger ungefär två och en halv gånger.

Omfattande tvistemål är en ärendetyp som orsakar mycket arbete. Den genomsnittliga handläggningskostnaden uppgår till ca 7 500 euro vid hovrätterna och till ca 3 500 euro vid tingsrätterna. Den nya avgiften för omfattande tvistemål kommer således att täcka i genomsnitt 7 procent av handläggningskostnaderna vid hovrätterna och i genomsnitt 14 procent av handläggningskostnaderna vid tingsrätterna.

I brottmål, ärenden som gäller besöksförbud, fullföljdsärenden enligt utsökningsbalken samt i mål eller ärenden där förlikning inte är tillåten föreslås rättegångsavgiften vara 250 euro såväl vid hovrätten som vid tingsrätten.

Vid tingsrätten ska rättegångsavgiften för brottmål i praktiken betalas bara när en enskild driver åtal. Antalet brottmål som förs av målsäganden är väldigt få vid tingsrätterna, färre än 20 per år. De utgör dock en ärendegrupp som orsakar mycket arbete. Med stöd av 8 § 1 mom. 1 punkten i lagförslaget ska åklagaren vara befriad från rättegångsavgifter. Med anledning av att åklagaren är befriad från att betala avgifter behöver inte heller målsäganden i ett brottmål betala någon rättegångsavgift i första domstolsinstans, om målsägandens privaträttsliga anspråk förs i samband med det åtal som åklagaren driver. Detta motsvarar nuvarande praxis.

Vid hovrätten har rättegångsavgiften för brottmål ett större användningsområde än vid tingsrätten, eftersom svaranden vanligen är ändringssökande. En lägre handläggningsavgift för brottmål än för tvistemål stöds bl.a. av att ändring söks hos hovrätten även när tvisteföremålet är av förhållandevis lite värde, t.ex. när svaranden inte vid skriftligt förfarande i tingsrätten har kunnat föra fram alla omständigheter som inverkar på dagsböternas storlek eller svaranden bara överklagar ett beslut om körförbudets längd.

Det föreslås att ärenden som gäller besöksförbud ska bli avgiftsbelagda, eftersom det inte finns tillräckliga grunder för att låta dem falla utanför huvudregeln om avgiftsbelagdhet. I fråga om domstolsbehandling av besöksförbudsärenden gäller i tillämpliga delar vad som föreskrivs om rättegång i brottmål, och därför är det motiverat att rättegångsavgiften för ärenden som gäller besöksförbud är lika stor som för brottmål.

Gäldenärer som överklagar utsökning har ofta inte råd att betala handläggningsavgiften, vilket innebär att om besvaren inte vinner framgång går vanligen den handläggningsavgift som ska tas ut direkt till utsökning. En avgift kan dock ha en styrande effekt också när det gäller utsökningsärenden.

Mål eller ärenden där förlikning inte är tillåten, s.k. indispositiva mål eller ärenden, utgörs av t.ex. mål eller ärenden om gäller fastställande och upphävande av faderskap, vårdnad om barn och intressebevakning. Här kan parterna inte få till stånd den eftersträvade rättsliga påföljden utan myndighetens fastställelse. I lagrummet avses även mål eller ärenden där parterna kan komma överens sinsemellan, men där de inte längre i domstolsstadiet fritt får bestämma villkoren för en förlikning. Som exempel kan nämnas i första hand ärenden som gäller vårdnad om barn och umgängesrätt, där domstolen på tjänstens vägnar ska ta hänsyn till barnets intresse. I ärendegruppen ingår även ärenden enligt lagen om verkställighet av beslut beträffande vårdnad om barn och umgängesrätt, vilka för närvarande behandlas avgiftsfritt med stöd av lagen om avgifter vid domstolar.

Många av de mål eller ärenden där förlikning inte är tillåten inleds som ett ansökningsärende vid tingsrätten. Om ärendet inte blir tvistigt ska en ansökningsavgift som anges genom förordning tas ut. Om ett ärende såsom tvistigt överförs till behandling vid sammanträde ska en rättegångsavgift tas ut i stället för ansökningsavgiften.

En lägre handläggningsavgift för ärendegruppen än för andra tvistemål förordas av bl.a. att den som inleder saken inte alltid själv kan inverka på om en förlikning kan nås. I mål eller ärenden som gäller barn är huvudregeln att båda parterna ansvarar för sina kostnader, vilket innebär att den part som har inlett ansökan är tvungen att betala rättegångsavgiften. De som

inleder är i allmänhet i stånd att betala och följaktligen inte berättigade till rättshjälp. Många nya rättsskydds försäkringar omfattar inte rättegångsmål av typen vårdnadstvister.

I s.k. summariska tvistemål, dvs. tvistemål enligt 5 kap. 3 § i rättegångsbalken, som tingsrätterna behandlar och som avgörs genom tredskodom ska det även i fortsättningen tas ut en lägre avgift än i andra tvistemål. Det föreslås att avgifterna hålls kvar på 65 och 86 euro, beroende på sättet för inledande. Om uppgifterna i målet har förmedlats direkt till tingsrättens datasystem ska avgiften vara 65 euro. Om uppgifterna har getts in till tingsrätten på något annat sätt ska avgiften vara 86 euro.

Det föreslås inga höjningar av dessa avgifter, eftersom de redan nu ligger nära självkostnadsvärdet för behandlingen. Det bör också tas hänsyn till den allmänna målsättningen att gäldenärernas indrivningskostnader för skulder snarare bör begränsas än ökas. Dessutom bör frågan om en överföring av behandlingen av summariska ärenden till utskökningsmyndigheten avgöras separat.

Skillnaden mellan avgifterna för summariska ärenden som har lämnats in direkt till tingsrättens datasystem och summariska ärenden som har inletts på något annat sätt bör bibehållas för att systemet alltfjämt ska uppmuntra till att lämna in ärenden elektroniskt. I summariska ärenden är det tänkbart att också en skillnad på några tiotals euro kan ha betydelse för den som inleder saken, eftersom summariska ärenden medför klart mindre andra rättegångskostnader för den som inleder än vad som är fallet i fråga om andra tvistemål.

I mål eller ärenden som inkommer till tingsrätten som ett summariskt ärende och som svaren bestrider och därför inte avgörs genom tredskodom ska det enligt förslaget tas ut en rättegångsavgift på 250 euro. En lägre avgift för denna ärendegrupp än rättegångsavgiften för omfattande tvistemål förordas av att i mål eller ärenden som inleds som summariska ärenden understiger fordrans kapital ofta 500 euro. Det kan också handla om inkassering och vräkning inom ett hyresförhållande. Summariska ärenden förs ofta utan ombud, och saken kan vara mycket betydelsefull för en enskild medborgare. En avgift till ett fullt belopp av 500 euro för ärenden som inleds som summariska skulle kunna innebära att tröskeln för att föra ett tvistemål om en liten fordran till tingsrätten blir alltför hög.

Det föreslås att förvaltningsdomstolens rättegångsavgift ska vara samma 250 euro som den lägre rättegångsavgift som föreslås för tingsrätten och hovrätten. Förvaltningsdomstolens rättegångsavgift stiger således ungefär två och en halv gånger från det nuvarande beloppet. Rättegångsavgiften i förvaltningsdomstolen bör tydligt understiga handläggningsavgiften för omfattande tvistemål, eftersom ärenden vid förvaltningsdomstolarna handlar om den med tanke på legalitetsprincipen inom förvaltningen viktiga rättigheten att få riktigheten hos ett myndighetsbeslut prövad av domstol. Dessutom är de genomsnittliga handläggningskostnaderna för ärenden som förvaltningsdomstolen behandlar klart lägre än de genomsnittliga handläggningskostnaderna för tvistemål.

Beloppet av arbetsdomstolens och marknadsdomstolens rättegångsavgift höjs enligt förslaget i regel ungefär åtta gånger till 2 000 euro. Trots att de föreslagna avgifterna ligger på en klart högre nivå än tidigare är de inte i ljuset av avgörandepaxis från Europadomstolen så stora att de på ett oskäligt sätt försvårar parternas möjligheter att göra sina rättigheter gällande. År 2013 var den genomsnittliga handläggningskostnaden vid arbetsdomstolen 5 095 euro och vid marknadsdomstolen 5 315 euro.

Parter i arbets- och tjänstekollektivavtalstvister som arbetsdomstolen behandlar är arbetsgivar- och arbetstagarförbunden, på arbetsgivarsidan även arbetsmarknadsverken. Svaranden kan också vara ett arbetsgivarbolag och, i ärenden som gäller arbetsfreden, en fackavdelning. Ungefär hälften av de ärenden som arbetsdomstolen behandlar gäller olika slags tolkningsmeningsskiljaktigheter i fråga om t.ex. lön och uppsägning där domsluten fördelas ungefär jämnt mellan arbetsgivar- och arbetstagersidan. En högre rättegångsavgift än tidigare kommer också i fråga om dessa ärenden att fördelas någorlunda jämnt mellan de båda arbetsmarknadsparterna. Ungefär hälften av de ärenden som arbetsdomstolen behandlar gäller arbetsfreden, och enligt statistiken har arbetsgivarsidan nästan alltid vunnit målen. En förhöjd rättegångsavgift skulle i dessa fall således nästan alltid falla på arbetstagarparten som en del av ersättningen för motpartens rättegångskostnader.

Klienterna i marknadsdomstolen består i huvudsak av företag, som har stora intressen i domstolsärendena, och då har inte ens en hög rättegångsavgift någon väsentlig betydelse i jämförelse med tvisteföremålets värde eller advokatkostnaderna. I synnerhet upphandlings-, patent- och varumärkestvister förs ofta mellan stora företag. Behandlingen är arbetskrävande och tre domare och eventuellt sakkunnigmedlemmar deltar.

Det föreslås att en rättegångsavgift på 500 euro ska tas i bruk i försäkringsdomstolen. Eftersom grundavgiften ska gälla andra än enskilda kan den vara klart högre än avgiften i förvaltningsdomstolarna som behandlar ärenden av samma typ. Avgiftens storlek motsvarar avgiften för tvistemål i de allmänna domstolarna.

I det föreslagna 2 mom. föreskrivs det om rättegångsavgiften för ärenden som gäller offentlig upphandling och som marknadsdomstolen behandlar. Enligt förslaget ska det införas en avgift graderad i tre steg på basis av värdet av upphandlingen. Om värdet av upphandlingen understiger 1 miljon euro ska handläggningsavgiften uppgå till grundavgiften vid marknadsdomstolen, dvs. 2 000 euro; i ärenden där värdet är minst 1 miljon euro men högst 10 miljoner euro ska handläggningsavgiften vara 4 000 euro och i ärenden om minst 10 miljoner euro ska den vara 6 000 euro. Graderingen grundar sig på att ju större värdet på upphandlingen är, desto större är sannolikt det intresse som överklagandet gäller. Det kan antas att den som har inlett en rättegång i en sak av stort ekonomiskt intresse har beredskap att betala mer för domstolsbehandlingen än i fråga om en sak av mindre ekonomisk betydelse. I allmänhet, dock inte alltid, är det också dyrare att behandla de ärenden där det ekonomiska intresset är som störst.

I oklara fall ska upphandlingens värde beräknas på samma sätt som en enskild upphandlings största möjliga uppskattade värde, det s.k. tröskelvärdet, beräknas enligt lagen om offentlig upphandling (348/2007). När det gäller stora gemensamma upphandlingar där anbudsgivaren har lämnat anbud på bara en del av upphandlingen och följaktligen också överklagar upphandlingsbeslutet endast partiellt, ska avgiften med avvikelse från huvudregeln inte bestämmas på basis av det totala värdet av upphandlingen utan enligt värdet av ändringssökandens upphandling. Det kan handla om t.ex. en rikstäckande ramupphandling vars värde uppgår till tiotals miljoner euro och där värdet av den del av upphandlingen som överklagandet gäller utgör bara en bråkdel av det totala värdet. Också vid en upphandling som gäller en byggnadsentreprenad eller planering av en sådan kan anbudet och därmed överklagandet av det gälla bara en del av upphandlingen.

Om det trots det som nämns ovan är svårt att fastställa det uppskattade värdet av en upphandling ska den lägre av de möjliga rättegångsavgifterna tillämpas. Värdet av det överklagade upphandlingsbeslutet fastställs vanligen inte t.ex. i de fall där det anbud som överklagas har förkastats. Dessutom kan värdet av ett beslut om upphandling basera sig på hur den anbudsgi-

RP 29/2015 rd

vare som fått det överklagade beslutet skulle ha placerat sig bland de tjänsteleverantörer som valts vid upphandling som grundar sig på ramavtal.

Ungefär hälften av de ca 1 000 ärenden som marknadsdomstolen behandlar per år är upphandlingsärenden. År 2014 meddelade marknadsdomstolen avgörande i sak i 352 besvärärenden som gällde upphandling. I 166 av dem, dvs. något under hälften av fallen, understeg värdet av upphandlingen 1 miljon euro. I 35 av dessa understeg värdet av upphandlingen 100 000 euro. Det fanns 107 fall där värdet översteg 1 miljon euro men understeg 10 miljoner euro och 73 fall där värdet av upphandlingen översteg 10 miljoner euro. I de återstående 6 fallen framgick inte upphandlingens värde.

I 3 mom. föreslås en bestämmelse om rättegångsavgiften för enskilda i specialdomstolarna. I marknadsdomstolen och arbetsdomstolen ska en enskilds rättegångsavgift vara 500 euro, vilket motsvarar handläggningsavgiften för omfattande tvistemål vid de allmänna domstolarna. Det är motiverat att rättegångsavgiften för omfattande tvistemål i tingsrätten och en enskilds rättegångsavgift i arbetsdomstolen och marknadsdomstolen är av samma storlek eftersom t.ex. de arbetstvister som arbetsdomstolen och de allmänna domstolarna behandlar påminner mycket om varandra.

Endast en liten del av dem som inleder en sak vid marknadsdomstolen och arbetsdomstolen är enskilda. Vid arbetsdomstolen kan en enskild vara ändringssökande i t.ex. ett ärende som gäller tillstånd till undantag eller vara kärke i en tolkningstvist. Vid marknadsdomstolen inleder enskilda t.ex. mål och ärenden som gäller upphovsrätt, mål och ärenden som gäller arbetstagaruppfinningar och besvär över beslut om domännamn.

I försäkringsdomstolen föreslås rättegångsavgiften för en enskild vara 250 euro, vilket motsvarar rättegångsavgiften i förvaltningsdomstolen. Med stöd av 5 § 2 punkten ska enskilda vara befriade från avgifter i besvärärenden som gäller rätt till en förmån, förmånens storlek eller återkrav av förmånen. Besvär som enskilda anför hos försäkringsdomstolen ska således vara avgiftsbelagda när en enskild inleder saken t.ex. i rollen som arbetsgivare eller privatföretagare eller när det handlar om undanröjande av beslut.

I det föreslagna 4 mom. föreskrivs det om avgiften vid sökande av ändring i ett mål eller ärende som avgjorts vid marknadsdomstolen. Både högsta domstolens och högsta förvaltningsdomstolens avgift ska då vara lika stor som marknadsdomstolens och bestämmas enligt samma grunder. Vid sökande av ändring i ett avgörande av marknadsdomstolen ska avgiften följaktligen vara 500, 2 000, 4 000 eller 6 000 euro. Bestämmelsen behövs för att sökande av ändring i marknadsdomstolens avgöranden inte ska vara förmånligare för ändringssökanden än behandlingen vid marknadsdomstolen. Högsta förvaltningsdomstolen behandlar årligen uppskattningsvis 50–100 avgöranden av marknadsdomstolen och högsta domstolen behandlar 10–20.

Enligt det föreslagna 5 mom. ska storleken på avgifterna i enlighet med den gällande lagen om avgifter vid domstolar justeras med tre års mellanrum så att avgifterna motsvarar förändringen i penningvärdet. Avgifternas storlek ska avrundas till närmaste hela tio euro. Justeringen ska göras genom förordning av justitieministeriet.

Det föreslagna 6 mom. motsvarar gällande lydelse i 3 § 4 mom. i lagen om avgifter vid domstolar. Enligt momentet ska avgiftsbestämmelsen om tvistemål tillämpas också på det förfarande som föreskrivs i Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 1896/2006 om infö-

rande av ett europeiskt betalningsföreläggande och i Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 861/2007 om inrättande av ett europeiskt småmålsförfarande.

Till skillnad från gällande lag ska avgiften betalas till fullt belopp också när en extraordinär ändringsansökan avslås, när högsta domstolen eller högsta förvaltningsdomstolen inte beviljar besvärstillstånd i ett besvärstillståndsfall och när marknadsdomstolen inte beviljar behandlingstillstånd i ett behandlingstillståndsärende som avses i lagen om offentlig upphandling (348/2007). Också i mål och ärenden som omfattas av förfarandet för tillstånd till fortsatt handläggning vid hovrätten ska avgiften på samma sätt som för närvarande tas ut till fullt belopp även i de fall där ansökan om tillstånd till fortsatt handläggning avslås.

3 §. Ansökningsavgiftens storlek. Paragrafen innehåller en bestämmelse om bemyndigande att genom förordning utfärda bestämmelser om handläggningsavgifterna för vissa mål och ärenden som inleds vid tingsrätten och marknadsdomstolen genom ansökan. Bemyndigandet tilldelas justitieministeriet, medan det nu innehas av statsrådet. Genom förordning av justitieministeriet ska det få utfärdas bestämmelser också om hovrätternas ansökningsavgifter. Av de skäl som nämns i allmänna motiveringen ska bemyndigandet att utfärda förordning inte längre gälla förrättningsavgifter, dvs. delgivningsavgifter eller expeditionslösen, utan justitieministeriet ska få utfärda en förordning om dem med stöd av avgiftslagen.

Vid tingsrätterna ska de ansökningsavgifter som anges genom förordning gälla samma ärendegrupper för vilka det också i den gällande förordningen om avgifter vid domstolar finns bestämmelser om handläggningsavgifterna. Av dessa ärendegrupper nämns i det föreslagna 1 mom. särskilt de för vilka det i gällande förordning har angetts en avgift som avviker från de övriga ansökningsavgifterna: äktenskapsskillnad, medling i domstol, konkurs, saneringsförfarande och fusion. Bemyndigandet att utfärda förordning ska dessutom omfatta andra ansökningsärenden som inleds vid tingsrätten genom ansökan och som behandlas i den ordning för behandling av ansökningsärenden som anges i 8 kap. i rättegångsbalken. Som exempel kan nämnas säkringsåtgärdsärenden, förordnande av intressebevakare, dödande av handlingar, tillsättande av en boutredningsman och en skiftesman, ansökan om tillstånd att sälja fast egendom, förordnande av en god man och upplösning av samäganderättsförhållande samt ärenden enligt lagen om skuldsanering för privatpersoner.

Genom förordning av justitieministeriet ska enligt det föreslagna 2 mom. också utfärdas bestämmelser om handläggningsavgifterna för andra än marknadsrättsliga ärenden som inleds vid marknadsdomstolen genom ansökan.

Sådana andra ansökningsärenden vid marknadsdomstolen är bl.a. ärenden enligt 60 a § i upphovsrättslagen. Inom ärendegruppen är det fråga om att upphovsmannen eller dennes företrädare hos domstolen ansöker om föreläggande att av administratören för en sändare, en server eller någon annan sådan anordning eller av någon annan tjänstelevererande mellanhand få kontaktuppgifter om en teleanslutning från vilken upphovsrättsligt skyddat material i betydande omfattning med tanke på det upphovsrättsliga skyddet görs tillgängligt för allmänheten utan upphovsmannens samtycke.

Andra än marknadsrättsliga ansökningsärenden vid marknadsdomstolen är dessutom ärenden som gäller säkringsåtgärder enligt 7 kap. i rättegångsbalken och ärenden enligt lagen om säkerställande av bevisning i tvistemål som gäller immateriella rättigheter (344/2000). För dessa tas det ut en ansökningsavgift också vid tingsrätten.

Marknadsrättsliga ärenden som inleds genom ansökan är s.k. ordinarie ärenden vid marknadsdomstolen och för dem ska det tas ut en rättegångsavgift enligt den föreslagna 2 §. Ärendena kan gälla t.ex. meddelande av förbud enligt lagen om otillbörligt förfarande i näringsverksamhet.

I den gällande förordningen om avgifter vid domstolar föreskrivs det också om hovrättens ansökningsavgift. I praktiken har bestämmelsen tillämpats bara i samband med ett fåtal rättskipningsmål och rättskipningsärenden, eftersom ärenden som inleds som ansökningsärenden vid tingsrätten är tvistemål i det skede då ändring söks. När det gäller rättskipningsmål och rättskipningsärenden vid hovrätten har en ansökningsavgift tagits ut bara i t.ex. ärenden som gällt begäran om rättegångshandlingar som ska hemlighållas eller arvoden till rättsbiträden. I 3 mom. föreslås en bestämmelse om bemyndigande att vid behov utfärda bestämmelser om hovrätternas ansökningsavgift genom förordning av justitieministeriet. Om en ansökningsavgift inte föreskrivs särskilt genom förordning, ska en rättegångsavgift enligt den föreslagna 2 § tas ut i de rättskipningsmål och rättskipningsärenden som inleds vid hovrätten genom ansökan. Bestämmelser om avgifter som tas ut i andra än rättskipningsmål och rättskipningsärenden utfärdas genom förordning av justitieministeriet med stöd av lagen om grunderna för avgifter till staten.

I det föreslagna 4 mom. fastslås grunderna för de ansökningsavgifter som föreskrivs genom förordning: avgifterna ska få uppgå till ett belopp som är högst lika stort som statens genomsnittliga totalkostnader för utförandet av prestationen. Bestämmelser om beräkning av prestationens självkostnadsvärde finns i avgiftsförordningen (211/1992), och därför behöver inget bemyndigande att utfärda förordning om detta tas in i lagen om domstolsavgifter.

I momentet föreslås dessutom ett bemyndigande att genom förordning utfärda bestämmelser om när ingen ansökningsavgift ska behöva tas ut. Det ska få föreskrivas att ingen avgift behöver tas ut om detta föranleds av sociala orsaker eller orsaker som hänför sig till rättsvården. I 6 § 3 mom. i avgiftslagen finns en bestämmelse med samma innehåll. Avgiftsfriheten ska kunna gälla t.ex. vissa ärendegrupper. Om ett ärende som har inletts genom ansökan såsom tvistigt överförs till behandling vid sammanträde, tas en avgift ut på samma sätt som i tvistemål.

Med stöd av bemyndigandet att utfärda förordning enligt den gällande lagen om avgifter vid domstolar får bestämmelser utfärdas också om uträknandet av statens genomsnittliga totalkostnader för utförandet av prestationen, om den tid inom vilken avgiften ska betalas, om förskottsbetalning, om dröjsmålsränta och ersättning för indrivningskostnader eller en dröjsmålsavgift som tas ut i stället för dem samt om när små fordringar inte behöver drivas in. Det anses inte vara nödvändigt att i lagen om domstolsavgifter ta in ett bemyndigande att utfärda förordning om dessa, eftersom bestämmelser om dem, med undantag för förskottsbetalning, finns i avgiftslagen och de författningar som utfärdats med stöd av den. I den föreslagna 12 § hänvisas det till dessa bestämmelser. Avgiftslagen och avgiftsförordningen ska tillämpas också på domstolsavgifterna, om inte något annat följer av den föreslagna lagen. En bestämmelse om möjligheten att betala avgiften i förskott föreslås i 12 §.

4 §. Rättegångsavgifter som inte tas ut i vissa fall. Det föreslagna 1 mom. motsvarar gällande lydelse i 3 § 3 mom. i lagen om domstolsavgifter. Enligt det gällande momentet tas ingen rättegångsavgift ut, om behandlingen av ett mål eller ärende upphör vid tingsrätten utan att stämning utfärdas på annan grund än den som nämns i 5 kap. 6 § i rättegångsbalken. När behandlingen upphör innan stämning delges har målet eller ärendet vanligen hunnit medföra bara små handläggningskostnader för tingsrätten. I det här skedet har det inte heller hunnit uppkomma några kostnader för motparten.

Avgiften ska även i fortsättningen tas ut till fullt belopp när behandlingen upphör utan att stämning utfärdas på den grund som anges i 5 kap. 6 § i rättegångsbalken. Enligt den paragrafen utfärdas ingen stämning, om stämningsansökan är så bristfällig att den inte duger som grund för en rättegång och kändanden inte följer den kompletteringsuppmaning som meddelats, eller om domstolen av något annat skäl inte kan pröva käromålet eller om det är uppenbart att kändandens yrkande är ogrundat. I de fall där det då är oskäligt att ta ut en avgift kan det bli aktuellt att tillämpa 7 § 2 mom. i den föreslagna lagen.

Enligt det föreslagna 2 mom. ska ingen rättegångsavgift tas ut om en extraordinär ändringsansökan bifalls eller ett mål eller ärende utan att de materiella frågorna ens delvis avgörs återförvisas för behandling vid en lägre myndighet eller överförs till en behörig myndighet. Förslaget motsvarar gällande lydelse i 3 § 3 mom. i lagen om avgifter vid domstolar.

Orsaken till extraordinärt ändringssökande är ofta att det finns en sådan orsak att få saken prövad efter tiden för sökande av ändring som inte beror på sökanden eller att ett fel eventuellt har begåtts vid den lägre domstolen. I sådana fall är det inte motiverat att ändringssökanden tvingas betala en avgift när den extraordinära ändringsansökan bifalls.

När ett mål eller ärende utan att de materiella frågorna ens delvis avgörs återförvisas eller överförs till en annan myndighet tar den myndigheten ut den föreskrivna avgiften. Handläggningsavgifterna vid den aktuella domstolen är ofta små. Om ett mål eller ärende till vissa delar avgörs av domstolen och till vissa delar överförs till en annan myndighet, tas avgiften ut till fullt belopp.

I fullföljdsärenden som hör till tillämpningsområdet för lagen om offentlig upphandling och lagen om upphandling inom sektorerna vatten, energi, transporter och posttjänster (349/2007) ska det enligt det föreslagna 3 mom. tas ut en avgift på 500 euro i stället för den avgift som anges i 2 §, om ärendet avskrivs utan att avgörande fällt i huvudsaken eller om ärendet lämnas utan prövning. Det är kännetecknande för dessa ärendegrupper att besvären återkallas med anledning av att det upphandlingsbeslut som ändringssökanden ansett vara felaktigt har rättats till genom förfarandet för upphandlingsrättelse. För att bevara sin besvärsmått ska ändringssökanden trots en begäran om omprövning anföra besvär hos marknadsdomstolen. Uttagandet av den lägre rättegångsavgiften i dessa fall uppmuntrar till att använda förfarandet för upphandlingsrättelse och, om förfarandet vinner framgång, till att återkalla besvären.

I övriga mål och ärenden och domstolar ska avgiften tas ut till fullt belopp i fortsättningen trots att saken avskrivs eller förfaller eller lämnas ut prövning.

Att ett mål eller ärende avskrivs beror vanligen på att besvären återkallas. Mål och ärenden kan avskrivas också t.ex. om ändringssökanden inte infinner sig till muntlig förhandling. Ett mål eller ärende som avskrivs kan redan ha hunnit medföra mycket arbete vid domstolen. Exempelvis vid hovrätterna inkommer återkallandet ofta så sent att beredningen redan är långt framskriden. Att ett mål eller ärende förfaller kan bero på t.ex. att ändringssökanden i ett brottmål avlider före behandlingen.

Med stöd av 7 § 2 mom. i den föreslagna lagen ska den som påför avgiften kunna bestämma att ingen avgift ska tas ut i enskilda fall av oskälighet. Momentet kan, enligt prövning av den som ska påföra handläggningsavgiften, bli tillämpligt t.ex. i ett fall där myndigheten mitt under besvärprocessen meddelar ett nytt beslut eller utsökningensmyndigheten gör en självretelse, varvid behandlingen av besvären förfaller eller avskrivs.

Avgift till fullt belopp ska tas ut också när behandlingen avslutas med ett avvsningsbeslut. Ett avvsningsbeslut kan kräva mycket arbete av domstolen och följaktligen medföra kostnader. Det förhåller sig inte alltid på det viset, utan besvär avvisas också om de inkommer för sent. Ett avgiftsbelagt inledande även i dessa fall kan framhäva kändens aktsamhetsplikt.

Med stöd av 7 § 2 mom. ska den som påför avgiften kunna överväga möjligheten att inte ta ut någon avgift t.ex. när myndigheten har fogat besväransvisningar till beslutet men förvaltningsdomstolen anser att beslutet inte är överklagbart och därför lämnar det utan prövning.

5 §. Avgiftsfria prestationer. I paragrafen föreskrivs det om avgiftsfria ärendegrupper.

Enligt den föreslagna 1 punkten ska rättegångsavgifter inte tas ut i ärenden som gäller service eller förmåner enligt socialvårdslagen och hälso- och sjukvårdslagen och som en enskild har inlett.

Förmåner enligt socialvårdslagen är t.ex. utkomststöd och stöd för närståendevård. Bestämmelser om socialservice finns i 3 kap. i socialvårdslagen, i synnerhet i 14 §. Som exempel på socialservice kan nämnas hemservice, boendeservice, service på institution, specialomsorger om personer med utvecklingsstörning samt service och stöd på grund av funktionsnedsättning. Ärendegruppen föreslås vara avgiftsfri på grund av sin karaktär: ärendena handlar ofta om socialvårdsförmåner och kommunal basservice i anslutning till mindre bemedlade personers oundgängliga grundskydd.

Enligt gällande lydelse i 6 § 1 mom. 4 punkten i lagen om avgifter vid domstolar ska högsta förvaltningsdomstolen och förvaltningsdomstolen behandla socialärenden avgiftsfritt. Social- och hälsovårdsärenden knyts allt närmare varandra i lagstiftningen, och därför är det inte heller motiverat att de hanteras på olika sätt i lagen om domstolsavgifter. Det föreslås därför att också motsvarande ärenden enligt hälso- och sjukvårdslagen ska vara avgiftsfria. I praktiken har det ofta ansetts att termen socialärenden också omfattar hälso- och sjukvårdsärenden, och därför har det inte tagits ut någon avgift för överklaganden som gäller dem. Bestämmelsen om avgiftsfrihet för ärenden som gäller förmåner och service enligt hälso- och sjukvårdslagen innebär således inte någon stor förändring i antalet ärenden som behandlas avgiftsfritt. Det förekommer förhållandevis få hälso- och sjukvårdsärenden som resulterar i överklagbara förvaltningsbeslut. Förvaltningsdomstolarna behandlar dock ärenden som gäller hälso- och sjukvårdsservice också som förvaltningstvistemål och högsta förvaltningsdomstolen behandlar sådana ärenden som besvär över beslut i förvaltningstvistemål.

Hälsoskyddsärenden ska dock vara avgiftsbelagda även i fortsättningen.

Eftersom avgiftsfriheten till skillnad från gällande lag begränsas till service och förmåner enligt vissa lagar ska t.ex. behandlingen av besvärärenden som gäller dagvård vara avgiftsbelagd. Avgiftsfriheten ska inte heller gälla t.ex. klientavgifter inom social- och hälsovården.

Besvärärenden som gäller service eller förmåner inom social- eller hälsovården ska behandlas avgiftsfritt bara när ärendet har inletts av en enskild. Exempelvis förvaltningstvistemål mellan kommuner om kommunernas inbördes ersättningar blir således avgiftsbelagda. Det finns inga grunder för att ärenden som har inletts av sammanslutningar ska behandlas avgiftsfritt. Enligt den föreslagna 8 § ska myndigheter som utför tillsynsuppgifter vara befriade från att betala avgifter.

Enligt den föreslagna 2 punkten ska besvärssärenden som gäller rätt till en förmån, förmånens storlek eller återkrav av förmånen och som en enskild har inlett vid försäkringsdomstolen vara avgiftsfria. Med förmån avses alla förmåner som beviljas enligt de lagar om utkomstskydds-förmåner som är tillämpliga vid försäkringsdomstolen. Utöver de egentliga utkomstskydds-förmånerna omfattar begreppet förmån också olika slags förmåner av typen understöd eller skadestånd. Begreppet förmån omfattar dessutom den rätt till vissa serviceformer som inträder med stöd av förmånslagstiftningen, t.ex. rätt till rehabilitering eller tolktjänst för personer med funktionsnedsättning.

Avgiftsfriheten ska dock inte gälla för sådana enskildas besvärssärenden där det inte är fråga om en direkt förmån för den som har inlett saken. Det handlar inte om en direkt förmån när en enskild överklagar i egenskap av arbetsgivare, företagare, yrkesutövare eller näringsidkare. En enskild kan t.ex. bedriva ekonomisk verksamhet som ska försäkras enligt lagen om pension för företagare. Även dessa försäkringspremier får överklagas hos försäkringsdomstolen. De ärenden som föreslås vara avgiftsbelagda kan gälla t.ex. försäkringsskyldigheten, grunderna för försäkringspremien, försäkringspremiens storlek eller debiteringen av försäkringspremien. Här handlar det inte om ett ärende som direkt hänför sig till en utkomstskyddsförmån utan om sådana typer av avgifter i anslutning till näringsverksamhet i fråga om vilka domstolsärenden också i övrigt omfattas av rättegångsavgifter. Om det är motiverat att en enskild av något särskilt skäl befrias från skyldigheten att betala avgifter möjliggörs detta av 7 § 2 mom. i den nya lagen.

Eftersom avgiftsfriheten ska gälla endast besvärssärenden ska inte ärenden som gäller undanröjande av beslut behandlas avgiftsfritt ens när de har inletts av en enskild. Försäkringsdomstolen har behörighet att undanröja ett lagakraftvunnet beslut av försäkringsdomstolen eller besvärsnämnden. I dessa fall handlar det i praktiken om återbrytande av lagakraftvunna beslut, dvs. extraordinärt ändringssökande.

För andra än enskilda ska det vara avgiftsbelagt att överklaga hos försäkringsdomstolen, oberoende av vilket ärende det är fråga om.

Enligt den föreslagna 3 punkten ska rättegångsavgifter inte tas ut för ärenden enligt barnskyddslagen. Ärendena kan gälla t.ex. omhändertaganden, brådskanke placeringar och ändringar av platsen för vård utom hemmet samt olika begränsningsåtgärder. Ärendegruppen behandlas avgiftsfritt också enligt gällande lag eftersom den hänförs till socialärenden. Enligt förslaget föreskrivs det särskilt om avgiftsfrihet för ärendegruppen eftersom avgiftsfriheten också ska gälla andra ärenden än de som har inletts av enskilda. Exempelvis kommunen kan inleda ett barnskyddsärende.

Rättegångsavgifter ska dock tas ut i ärenden som gäller kommunernas inbördes ersättningar enligt 16 c § i barnskyddslagen. Den paragrafen gäller fall där en kommun har ordnat familjevård eller anstaltsvård för någon annan än en egen kommuninvånare. Det finns inte grunder för att förvaltningstvistemål mellan kommuner ska behandlas avgiftsfritt.

Enligt den föreslagna 4 punkten ska ärenden som gäller internationellt skydd enligt utlänningslagen och som en enskild har inlett vara en ärendegrupp som behandlas avgiftsfritt. Här handlar det om sökande av ändring i Migrationsverkets beslut i asylärenden. Enligt gällande lag är alla ärenden enligt utlänningslagen befriade från avgifter. Det anses att det inte längre behövs en så omfattande avgiftsbefrielse eftersom även de beslut av Migrationsverket som besvären gäller i regel är avgiftsbelagda, och de som inleder ärenden som gäller medborgarskap och uppehållstillstånd är inte i princip mindre bemedlade. År 2015 är Migrationsverkets handlägg-

ningsavgift för medborgarskapsansökan 350–440 euro och för första uppehållstillstånd 200–500 euro. Beslut om internationellt skydd är avgiftsfria för sökanden också hos Migrationsverket.

Ärendegruppen ska vara avgiftsfri endast om ärendet har inletts av en enskild. Det finns inte några grunder för att myndigheterna ska vara befriade från att betala avgifter i ärenden som gäller internationellt skydd.

Av praktiska skäl anses det vara nödvändigt att ärenden enligt lagen om skuldsanering för privatpersoner alltså behandlas avgiftsfritt, dock endast när gäldenären själv har inlett ärendet. En bestämmelse om detta föreslås i 5 punkten. Skuldsaneringsärenden är ansökningsärenden där avgiften bestäms enligt den förordning som utfärdas med stöd av den föreslagna 3 §. Om ärendena såsom tvistiga överförs till behandling vid sammanträde ska dock en rättegångsavgift enligt 2 § tas ut. I skuldsaneringsärenden ska en rättegångsavgift enligt 2 § också tas ut vid hovrätten. Avgifter ska tas ut när någon annan än gäldenären, t.ex. en borgenär, har inlett ärendet.

I den föreslagna 6 punkten föreskrivs i enlighet med gällande lag att ärenden enligt lagen om avbyttarservice för lantbruksföretagare (1231/1996) och ärenden som gäller landsbygdsnäringstöd och avser betalningslättnader för krediter, frivillig skuldsanering eller avstående från statens regressanspråk ska behandlas avgiftsfritt. Avbyttarsystemet har traditionellt jämförts med sociala trygghetssystem, inte med näringspolitiska system, och därför jämförts ärendena med de ärendegrupper som nämns i 1 och 2 punkten. De näringsstödsärenden som nämns i 6 punkten jämförts i sin tur snarare med ärenden som gäller skuldsanering för privatpersoner än med t.ex. företagssaneringsärenden redan av den orsaken att största delen av dem som idkar gårdsbruk är enskilda. En bestämmelse om avgiftsfrihet för ärenden enligt lagen om skuldsanering för privatpersoner föreslås i 5 punkten.

Enligt den föreslagna 7 punkten ska ärenden som gäller förvandlingsstraff för böter alltså vara avgiftsfria. I dessa ärenden är parterna i princip medellösa.

Enligt den föreslagna 8 punkten ska avgifter inte heller i fortsättningen tas ut för ärenden som gäller beviljande av rättshjälp enligt rättshjälplagen, eftersom de som inleder ärenden inom denna ärendegrupp vanligen är berättigade till avgiftsbefrielse med stöd av rättshjälplagen. Däremot ska ärenden som gäller arvode och kostnadsersättning till ett rättegångsbiträde bli avgiftsbelagda, eftersom det inte finns något liknande skäl för att behandlingen av ärendegruppen ska vara avgiftsfri.

Enligt den föreslagna 9 punkten ska ärenden enligt lagen om smittsamma sjukdomar, lagen om missbrukarvård och mentalvårdslagen behandlas avgiftsfritt. I dessa lagar finns det bestämmelser om begränsningar av självbestämmanderätten. Med stöd av lagarna kan man fatta beslut om t.ex. vård oberoende av patientens vilja eller isolering. Också i lagen angående specialomsorger om utvecklingsstörda ingår bestämmelser om begränsningar av självbestämmanderätten. Ärenden enligt den lagen ska dock vara avgiftsfria redan enligt den föreslagna 5 § 1 punkten när de inleds av en enskild.

Enligt den föreslagna 10 punkten ska avgifter inte tas ut i ärenden enligt tvångsmedelslagen. Bestämmelser om avgiftsfri behandling av tvångsmedelsärenden i tingsrätten finns för närvarande i förordningen om avgifter vid domstolar. Tingsrätterna behandlar tvångsmedelsärenden som gäller häktning, reseförbud, skingringsförbud, kvarstad samt tillstånd till teleavlyssning, teleövervakning och teknisk observation. Eftersom största delen av tvångsmedlen i hög grad

riktas till personers självbestämmanderätt bör avgörandena få överklagas avgiftsfritt. Tvångsmedelsärenden kan inledas av den som är föremål för ett tvångsmedel samt av åklagaren, polisen, tull- eller gränsmyndigheterna, fängelsedirektören eller målsäganden. Största delen av dem kommer att vara befriade från avgifter också med stöd av den föreslagna 8 §.

Enligt den föreslagna 11 punkten ska ärenden enligt civiltjänstlagen alltjämt behandlas avgiftsfritt, eftersom även beslut som gäller beväringstjänst får överklagas avgiftsfritt. Ärenden som gäller beväringstjänst får inte överklagas hos domstolen, utan besluten av centralnämnden för uppståndsärenden, som är besvärinstans i ärenden som gäller värnplikt, är slutgiltiga.

Enligt den föreslagna 12 punkten ska ärenden som gäller allmänna val, kyrkliga val och val till sametinget behandlas avgiftsfritt. Medborgarnas utövning av rättigheter att delta bör i princip inte vara förenad med avgifter. Besvärärenden som gäller val handlar antingen om fastställelse av valresultatet eller om rösträtsregistret. Enligt gällande lydelse i 6 § 1 mom. 4 punkten i lagen om avgifter vid domstolar behandlas ärenden som gäller val avgiftsfritt. Den föreslagna punkten har en exaktare ordalydelse än den gällande punkten. Allmänna val är riksdagsval, presidentval, Europaparlamentsval, kommunalval, landstingsval i landskapet Åland och kommunalval i landskapet Åland. Det är inte motiverat att utsträcka avgiftsfriheten till andra val än de som avses i den föreslagna punkten.

I den föreslagna 13 punkten föreskrivs i enlighet med gällande lag att rättegångsavgifter inte ska tas ut i ärenden enligt beredskapslagen eller lagen om försvarstillstånd. I beredskapslagen och lagen om försvarstillstånd föreskrivs det om sådana exceptionella befogenheter för myndigheterna vid synnerligen allvarliga kriser som i betydande grad ingriper i individernas rättsliga ställning.

För tydlighetens skull föreskrivs det i den föreslagna 14 punkten om avgiftsfrihet för behandlingen av sådana mål eller ärenden som enligt någon annan lag ska behandlas avgiftsfritt vid en domstol.

Enligt den gällande lagen om avgifter vid domstolar ska mål eller ärenden som gäller verkställighetsförbud eller avbrytande av verkställigheten och ärenden som gäller offentlighet vid rättegång behandlas avgiftsfritt. Enligt den föreslagna 1 § ska dessa mål eller ärenden alltjämt behandlas avgiftsfritt, om de anknyter till en huvudsak som domstolen behandlar.

6 §. Betalningsskyldiga. I paragrafen anges vem som ska betala domstolsavgiften. Paragrafen motsvarar i sak gällande lydelse i 5 § i lagen om avgifter vid domstolar.

Avgiftsbelagda underställningsmål inleds vanligen på grund av att en part inte godkänner ett visst organs eller en viss myndighets beslut och då måste saken underställas domstolen för fastställelse. Betalningsskyldig är då den som önskat underställa beslutet domstolen för fastställelse. I de underställningsmål där en myndighet överför saken till domstolen för fastställelse är parten inte betalningsskyldig, inte heller myndigheten. Exempelvis i lagen om angående specialomsorger om utvecklingsstörda föreskrivs det om ett underställningsförfarande av detta slag.

För att systemet ska vara enkelt föreslås det i 3 mom. att avgifterna fortfarande ska tas ut gemensamt av alla som har inlett ett ärende, även om domstolens arbetsmängd kan öka väsentligt om ett ärende inleds av flera. Å andra sidan underlättas arbetsmängden av att flera inleder ett och samma ärende i stället för att var och en av dem skulle inleda det separat.

Också det föreslagna 4 mom. motsvarar den nuvarande regleringen. De betalningsskyldiga ansvarar solidariskt för avgiften. Det att en part är befriad från att betala avgifter minskar inte de andras betalningsskyldighet. Trots att den ena av två som har inlett ärendet är befriad från handläggningsavgiften utifrån ett rättshjälpsbeslut ska den andra betala avgiften till fullt belopp.

7 §. Befrielse från avgift. I 1 mom. hänvisas det till rättshjälpslagen. De som med stöd av den lagen är befriade från myndigheternas handläggningsavgifter ska inte behöva betala domstolsavgifter. Parterna ska fortfarande vara befriade från handläggningsavgift också i sådana ärenden i vilka de med stöd av någon annan lag har befriats från att betala avgifter för myndigheternas prestationer.

Om det är uppenbart oskäligt att en avgift tas ut, ska enligt det föreslagna 2 mom. myndigheten eller den tjänsteman som påför avgiften i enskilda fall få bestämma att ingen avgift ska tas ut. Bestämmelsen motsvarar 7 § 3 mom. i gällande lag. Avsikten är att ordet ”uppenbart”, som enligt förslaget fogas till bestämmelsen, ska understryka att förfarandet är exceptionellt.

Beslut om avgiftsfrihet fattas på tjänstens vägnar och det krävs inte någon begäran av parten.

8 §. Befrielse från avgifter för myndigheter och vissa andra. I paragrafen föreskrivs det om avgiftsbefrielse som baserar sig på myndigheternas och vissa andra instansers ställning.

Avgiftsbefrielsen ska inte längre allmänt gälla alla myndigheter inom justitieministeriets förvaltningsområde. Enligt 1 mom. 1 punkten ska polis-, förundersöknings-, åklagar- och utökningsmyndigheterna av skäl som hänför sig till rättsvården vara befriade från att betala avgifter. Förundersökningsarbete utförs förutom av polisen också av tullmyndigheterna och gränsbevakningsmyndigheterna. De två sistnämnda ska dock vara befriade från rättegångsavgifter bara i ärenden där de verkar i egenskap av förundersökningsmyndigheter. Polisen ska alltså vara befriad från att betala avgifter även annars än när polisen är förundersökningsmyndighet.

Med anledning av att åklagaren är befriad från att betala avgifter ska inte heller målsägande i brottmål vara betalningsskyldiga i första domstolsinstans i mål som förs av åklagaren. Befrielsen från avgifter ska också omfatta skadeståndsyrkande i samband med åtal.

Enligt 1 mom. 2 punkten ska Brottspåföljdsmyndigheten av skäl som hänför sig till rättsvården vara befriad från att betala avgifter, dock bara i ärenden som gäller verkställighet av straff. I Brottspåföljdsmyndighetens uppgifter ingår att utreda domars verkställbarhet. Detta kan förutsätta att saken förs till domstol. Det är också möjligt att Brottspåföljdsmyndighetens centralförvaltningsenhet hos Helsingfors hovrätt ansöker om frigivning av en livstidsfånge eller en fånge som förordnats att avtjäna hela strafftiden i en straffanstalt. Dessa ärenden ska enligt förslaget vara avgiftsfria. Avgiftsfriheten enligt punkten ska dessutom omfatta ärenden som gäller internationell överföring av verkställigheten av straff.

Det är inte motiverat att verksamheten för myndigheter som utför lagstadgade tillsynsuppgifter belastas med domstolsavgifter. Enligt den föreslagna 3 punkten ska avgiftsbefrielsen gälla för statliga och kommunala myndigheter då de utför sina lagstadgade tillsynsuppgifter. Befriade från avgifter är enligt bestämmelsen således alltså t.ex. miljömyndigheterna och hälso- och skyddsmyndigheterna då de sköter lagstadgade tillsynsuppgifter samt de statliga och kommunala myndigheterna då de sköter tillsynsuppgifter enligt vattenlagen. Avgiftsbefrielsen för dessa myndigheter nämns särskilt i den gällande lagen om avgifter vid domstolar. Även arbe-

tarskyddsmyndigheterna ska alltjämt vara befriade från avgifter i ärenden som gäller arbetarskyddet.

Befrielsen från avgifter enligt punkten utvidgas dessutom till att omfatta t.ex. tillstånds- och tillsynsmyndigheterna inom social- och hälsovården, dvs. regionförvaltningsverken och Valvira i ärenden som hänför sig till de tillsynsuppgifter de har hand om. Social- och hälsovårdsärenden som dessa tillsynsmyndigheter inleder har tidigare behandlats avgiftsfritt med stöd av 6 § 1 mom. 4 punkten i lagen om avgifter vid domstolar (avgiftsfria socialärenden). Även utkomstskyddsombuden ska vara befriade från avgifter. Utkomstskyddsombuden ska övervaka lagenligheten i beslut som gäller frågor om utkomstskyddet för arbetslösa och får i detta syfte vid behov överklaga ända upp till försäkringsdomstolen.

De ärenden enligt konsumentskyddslagen som konsumentombudsmannen driver i marknadsdomstolen och domstolsärenden som hänför sig till konkursombudsmannens uppgifter kan jämföras med tillsynsuppgifter. Enligt 1 mom. 4 punkten ska de ärenden enligt konsumentskyddslagen som konsumentombudsmannen driver vara avgiftsfria. Konsumentombudsmannen för allmänt betydande ärenden till marknadsdomstolen. Enligt gällande lydelse i 6 § 1 mom. 5 punkten behandlas alla ärenden enligt konsumentskyddslagen avgiftsfritt vid marknadsdomstolen. Den föreslagna bestämmelsen innebär således en inskränkning i jämförelse med den gällande regleringen om avgiftsfrihet för ärendegruppen.

Enligt den föreslagna 5 punkten ska ärenden som konkursombudsmannen inleder vara avgiftsfria. Konkursombudsmannen ska bl.a. övervaka att konkurs- och företagssaneringsförfaranden sköts enligt lag och god sed och att boförvaltarna och utredarna sköter sitt uppdrag på behörigt sätt. Möjligheten att föra saken till domstol är ett viktigt verktyg inom tillsynsarbetet. De ärenden relaterade till konkurs- och företagssaneringsförfaranden som konkursombudsmannen driver vid de allmänna domstolarna är också av mera generellt inriktad samhälllig betydelse.

Enligt den föreslagna 6 punkten ska ingen rättegångsavgift tas ut i de ärenden enligt 1 § 3 mom. i lagen om arbetsdomstolen som en arbetarskyddsfullmäktig inleder. Enligt det momentet ska arbetsdomstolen handlägg och avgöra i 9 § i lagen om fastställande av kollektivavtals allmänt bindande verkan (56/2001) avsedda besvär som gäller kollektivavtals allmänt bindande verkan och besvär som avses i 13 § i lagen om arbetsrådet och om vissa tillstånd till undantag inom arbetarskyddet (400/2004) och som gäller ett beslut av arbetsrådet med anledning av rättelseyrkande. En arbetarskyddsfullmäktig kan i praktiken vara den som inleder en sak inom den sistnämnda ärendegruppen. Dessa ärenden handlar vanligen om den dispens i fråga om skyldigheten att göra upp en arbetsskiftförteckning som avses i 36 § i arbetstidslagen. Det skulle vara oskäligt att arbetarskyddsfullmäktigen blev tvungen att betala en rättegångsavgift när han eller hon på sin ställnings vägnar inleder ett arbetarskyddsärende. Grunder för avgiftsfrihet finns inte när det gäller sådana ärenden inom denna ärendegrupp som inleds av t.ex. en arbetsgivare eller en arbetstagar- eller arbetsgivarorganisation.

Den föreslagna 7 punkten motsvarar gällande lydelse i 7 § 1 mom. 4 punkten i lagen om avgifter vid domstolar, bortsett från att kommunala myndigheter som sköter socialärenden inte längre ska vara befriade från att betala avgifter i ärenden som gäller socialväsendet. Ärenden som gäller vårdnaden om barn ska dock fortfarande vara avgiftsfria för de kommunala myndigheterna. Kommunala myndigheter kan inleda ett ärende som gäller vårdnad om barn vid domstolen t.ex. om ett barn har blivit utan vårdnadshavare. Dessutom ska myndigheterna vara befriade från avgifter i ärenden som gäller förmyndarverksamhet och besöksförbud.

Enligt den föreslagna 8 punkten ska förmyndarmyndigheterna, dvs. magistraterna och i landskapet Åland länsstyrelsen, fortfarande vara befriade från avgifter i ärenden som gäller förmyndarverksamheten.

I det föreslagna 2 mom. konstateras i likhet med den nuvarande lagen att myndigheter, medborgare och juridiska personer i en främmande stat samt internationella organ är befriade från att betala avgifter i ärenden som behandlas med tillämpning av avtal och bestämmelser om internationell rättslig hjälp eller verkställighet.

9 §. Inverkan av utgången i ett mål eller ärende. I paragrafen föreskrivs det om de fall där avgörandet i saken inverkar på uttagandet av avgifter. Enligt 1 punkten ska ingen rättegångsavgift tas ut, om domstolen ändrar utmätningssmannens beslut till förmån för ändringssökanden. Enligt gällande lydelse i 7 § 1 mom. 7 a-punkten i lagen om avgifter vid domstolar gäller avgiftsbefrielsen endast tingsrätten, men enligt förslaget ska den utvidgas till att gälla även hovrätten och högsta domstolen.

Enligt den föreslagna 2 punkten ska ingen rättegångsavgift tas ut, om fullföljdsdomstolen i ett brottmål ändrar ett avgörande av en lägre domstol till förmån för ändringssökanden. Bestämelsen motsvarar gällande lydelse i 6 § 1 mom. 6 a-punkten i lagen om avgifter vid domstolar. Att ett överklagat avgörande ändras till förmån för ändringssökanden innebär t.ex. att ett straff, en ersättningskyldighet eller någon annan påföljd minskas eller undanröjs. Enbart ändrade motiveringar befriar inte från skyldigheten att betala.

Enligt den föreslagna 3 punkten ska ingen rättegångsavgift tas ut, om förvaltningsdomstolen, högsta förvaltningsdomstolen eller försäkringsdomstolen ändrar ett överklagat beslut till förmån för ändringssökanden. Den föreslagna bestämmelsen motsvarar gällande lydelse i 7 § 1 mom. 8 och 9 punkten i lagen om avgifter vid domstolar, bortsett från att vid högsta förvaltningsdomstolen gäller avgiftsfriheten med anledning av avgörandet för närvarande bara beslut om skatt och offentliga avgifter.

I och med de ändrade bestämmelserna blir det allt tydligare att huvudregeln är att ändringssökanden inte behöver betala någon rättegångsavgift när ändringssökandens besvär över ett myndighetsbeslut har framgång. Inom förvaltningsrättskipning bestäms det bara sällan att motparten ska betala rättegångskostnaderna för den part som vunnit målet. Det förhåller sig annorlunda vid de allmänna domstolarna. Det är dock skäligt att den part som vinner målet inte heller i förvaltningsdomstolarna ska betala rättegångsavgiften. Enbart det att domstolen förlänger tidsfristen för beslutet på grund av den tid som gått åt till handläggningen i rätten ska dock inte befria den som inlett saken från att betala avgiften.

Exempelvis i ärenden som gäller mervärdesskatt och överlåtelseskatt riktas besvären till förvaltningsdomstolen, men Skatteförvaltningen behandlar saken som ett rättelseärende. Utgången kan vara att Skatteförvaltningen rättar besvårsärendet till stor del till förmån för den skattskyldige, men förvaltningsdomstolen förkastar besvären till de delar besvären hänskjutits till den. För sådana situationer lämpar sig inte den föreslagna bestämmelsen i 9 § 3 punkten enligt sin ordalydelse, men den som påför avgiften kan överväga att tillämpa 7 § 2 mom. i den föreslagna lagen.

Försäkringsdomstolen, där avgifter enligt förslaget införs för första gången, bör fogas till tillämpningsområdet för bestämmelsen. Förvaltningsprocesslagen tillämpas på rättegång i försäkringsdomstolen.

I de mål och ärenden som högsta förvaltningsdomstolen behandlar och som marknadsdomstolen har behandlat som första instans ska en avgift tas ut oberoende av utgången i saken. Det här motsvarar regleringen vid marknadsdomstolen.

Också i fullföljdsfall som gäller förhandsavgöranden som meddelats i skatteärenden ska avgiften tas ut oberoende av utgången. För närvarande gäller bestämmelserna om avgifter oberoende av utgången bara de besvär över centralskattenämndens avgöranden som förvaltningsdomstolen behandlar. Det föreslås nu att samma princip ska tillämpas vid förvaltningsdomstolen och högsta förvaltningsdomstolen i alla skatteärenden som rör förhandsavgöranden.

De förhandsavgöranden i skatteärenden som de skattskyldiga som så önskar kan åberopa när den egentliga beskattningen verkställs är inte till sin karaktär likadana myndighetsbeslut som andra myndighetsbeslut som hänskjuts till förvaltningsdomstolarna. Både Skatteförvaltningens och centralskattenämndens förhandsavgöranden är avgiftsbelagda oavsett innehållet, och samma princip ska enligt förslaget tillämpas även vid domstolarna. När domstolen utifrån besvaren ändrar förhandsavgörandet till sökandens fördel handlar det formellt om ett nytt förhandsavgörande.

I fråga om marknadsdomstolen anses det att det inte behöver föreskrivas om avgiftsbefrielse oberoende av utgången. Vid marknadsdomstolen bestäms det vanligen att den förlorande parten ska ersätta motpartens rättegångskostnader, om motparten kräver det. Rättegångskostnaderna inrymmer eventuella rättegångsavgifter.

Enligt den föreslagna 4 punkten ska det inte heller tas ut någon rättegångsavgift i besöksförbudsärenden när domstolen meddelar besöksförbud. Det är skäligt att det inte tas ut någon avgift av den som har framgång med sin ansökan om besöksförbud.

10 §. Påförande av avgift. I paragrafen föreskrivs det om förfarandet när en avgift påförs. Paragrafen motsvarar gällande lydelse i 9 § i lagen om avgifter vid domstolar. Avgiften ska påföras av den som avgör ärendet, föredraganden, protokollföraren, den som ger ut expeditionen eller någon annan tjänsteman som har förordnats för uppdraget. Den smidiga bestämmelsen innebär att det är möjligt att på det sätt som är mest ändamålsenligt vid varje domstol besluta om vem som påför avgiften. I praktiken har man t.ex. i domstolens arbetsordning kunnat bestämma vem som ska påföra avgiften.

I det föreslagna 2 mom. hänvisas det till förvaltningslagens bestämmelser om rättelse av sak- och skrivfel. Ett fel som konstateras ha skett vid påförandet av en avgift ska få rättas med iakttagande av vad som i 8 kap. i förvaltningslagen föreskrivs om rättelse av sak- och skrivfel.

11 §. Sökande av ändring i en avgift. Paragrafen motsvarar i sak gällande lydelse i 10 § i lagen om avgifter vid domstolar. I paragrafen tas dock inte in bestämmelser som överlappar med bestämmelserna i förvaltningslagen eller förvaltningsprocesslagen, utan det hänvisas till dessa allmänna lagar.

Omprövning av ett beslut om påförande av en avgift ska få begäras på det sätt som anges i förvaltningslagen. Allmänna bestämmelser om omprövningsförfarande finns i 7 a kap. i förvaltningslagen. Till skillnad från den allmänna bestämmelsen i förvaltningslagen ska omprövning begäras inom sex månader från det att avgiften påfördes, vilket motsvarar tidsfristen enligt den gällande lagen om avgifter vid domstolar.

RP 29/2015 rd

Enligt 49 d § i förvaltningslagen ska en begäran om omprövning göras hos den behöriga myndigheten. Enligt 10 § i den gällande lagen om avgifter vid domstolar får rättelse yrkas hos den tjänsteman eller myndighet som har påfört avgiften. Det är inte meningen att den ändrade bestämmelsen ska förändra domstolarnas praktiska tillvägagångssätt när det gäller omprövningsförfarande.

Ett beslut som har meddelats med anledning av en begäran om omprövning ska få överklagas genom besvär hos förvaltningsdomstolen på det sätt som anges i förvaltningsprocesslagen. Enligt 22 § i förvaltningsprocesslagen ska besvär anföras inom 30 dagar från att beslutet har delgivits. Bestämmelser om behörig förvaltningsdomstol finns i 12 § i den lagen.

Besvärsförbudet för förvaltningsdomstolens beslut kvarstår enligt förslaget. Beslut som gäller avgifter handlar om juridiskt sett enkla frågor som inte har speciellt stor ekonomisk betydelse. Omprövningsförfarande och möjlighet att överklaga hos förvaltningsdomstolen kan alltjämt anses vara tillräckliga med tanke på rättssäkerheten.

Den föreslagna bestämmelsen om sökande av ändring motsvarar avgiftslagens bestämmelse om sökande av ändring.

Det föreslagna 2 mom. motsvarar gällande lydelse i 10 § 2 mom. i lagen om avgifter vid domstolar. Omprövning ska inte få begäras och ändring ska inte få sökas när det gäller beslut om avgiftsbefrielse i enskilda fall på den grunden att avgiften vore oskäligen, eftersom det är meningen att myndigheten vid bedömningen av skäligheten ska ha rätt att enligt prövning i enskilda fall avvika från lagens allmänna bestämmelser till den betalningsskyldiges fördel.

12 §. Uttag av avgifter och beräkning av totalkostnaderna. I paragrafen anges när avgifterna ska betalas. Avgifterna ska tas ut efter utförd prestation. Genom förordning av justitieministeriet ska det dock få utfärdas bestämmelser om de situationer där den betalningsskyldige kan betala avgiften i förskott. Av den föreslagna lydelsen framgår att betalning i förskott inte ska kunna vara en skyldighet för den som inleder saken, och eventuell förskottsbetalning ska således inte inverka på om saken tas till behandling. Det är meningen att bestämmelsen ska göra det möjligt att testa förskottsbetalning inom avgränsade ärende- eller klientgrupper.

På uttagandet av avgifter tillämpas i övrigt avgiftslagen och de bestämmelser som utfärdats med stöd av den. När det föreskrivs om avgifterna genom förordning ska totalkostnaderna för utförandet av prestationen beräknas enligt avgiftsförordningen som utfärdats med stöd av 12 § i avgiftslagen.

13 §. Utsökbarhet. I paragrafen hänvisas det till lagen om verkställighet av skatter och avgifter, enligt vilken offentliga avgifter är direkt utsökbara. Rättegångsavgifter och andra avgifter som tas ut för domstolarnas prestationer är offentliga avgifter. Av 1 § 1 mom. 2 punkten i den lagen följer att också andra offentligrättsliga fordringar är direkt utsökbara om så föreskrivs genom lag. De kostnader för kungörelse som anges i den gällande förordningen om avgifter vid domstolar är ett exempel på andra offentligrättsliga fordringar. Direkt utsökbara fordringar får drivas in utan dom eller beslut.

14 §. Ikraftträdande. Paragrafen ska innehålla en ikraftträdandebestämmelse.

Genom lagen upphävs lagen om avgifter för domstolar och vissa justitieförvaltningsmyndigheters prestationer och statsrådets förordning om avgifter för domstolar och vissa justitieförvaltningsmyndigheters prestationer (1057/2013) som utfärdats med stöd av den lagen.

För övergångsperioden föreskrivs det att för behandlingen av ett mål eller ärende som har inletts hos den behöriga myndigheten före den nya lagens ikraftträdande ska handläggningsavgiften tas ut till ett belopp som motsvarar den avgift som skulle ha tagits ut enligt de bestämmelser i lagen eller förordningen om avgifter vid domstolar som gällde vid inledandet. Samma förfarande ska gälla för andra prestationer vars betalningsgrund har uppkommit före lagens ikraftträdande. Med andra prestationer avses t.ex. expeditioner vars avgifter anges i förordningen om avgifter vid domstolar.

1.2 Lagen om förvaltningsdomstolarna

Det föreslås att den hänvisning till lagen om avgifter vid domstolar som finns i 12 a § i lagen om förvaltningsdomstolarna ändras. Ändringen är rent teknisk.

1.3 Lagen om medling i tvistemål och stadfästelse av förlikning i allmänna domstolar

Det föreslås att den hänvisning till lagen om avgifter vid domstolar som finns i 28 § i lagen om medling i tvistemål och stadfästelse av förlikning i allmänna domstolar ändras. Ändringen är rent teknisk.

Närmare bestämmelser och föreskrifter

I 3 § i den föreslagna lagen om domstolsavgifter ingår ett bemyndigande att genom förordning av justitieministeriet utfärda bestämmelser om handläggningsavgifterna för vissa mål och ärenden som inleds vid tingsrätten och marknadsdomstolen genom ansökan. Genom förordning av justitieministeriet ska det få utfärdas bestämmelser också om hovrätternas ansökningsavgifter.

Avgifterna ska få uppgå till ett belopp som är högst lika stort som statens genomsnittliga totalkostnader för prestationen. I paragrafen föreslås också ett bemyndigande att genom förordning utfärda bestämmelser om möjligheten att på vissa grunder låta bli att ta ut avgifter.

Avsikten är att justitieministeriet utifrån bestämmelsen om bemyndigande ska utfärda en förordning om domstolsavgifter. Statsrådets gällande förordning om avgifter för domstolars och vissa justitieförvaltningsmyndigheters prestationer upphävs samtidigt som den gällande lagen om avgifter för domstolars och vissa justitieförvaltningsmyndigheters prestationer upphävs.

Vidare innehåller 2 § 5 mom. i den nya lagen ett bemyndigande att genom förordning av justitieministeriet justera storleken på rättegångsavgifterna med tre års mellanrum.

Bestämmelser om andra avgifter som domstolarna tar ut och om åklagarväsendets avgifter ska utfärdas genom förordning av justitieministeriet med stöd av avgiftslagen.

Ikraftträdande

De föreslagna lagarna avses träda i kraft den 1 januari 2016.

Förhållande till grundlagen samt lagstiftningsordning

Enligt 21 § i grundlagen har var och en rätt att på behörigt sätt och utan ogrundat dröjsmål få sin sak behandlad av en domstol eller någon annan myndighet som är behörig enligt lag samt att få ett beslut som gäller hans eller hennes rättigheter och skyldigheter behandlat vid domstol

RP 29/2015 rd

eller något annat oavhängigt rättskipningsorgan. Enligt artikel 6 i Europakonventionen ska var och en, vid prövningen av hans eller hennes civila rättigheter och skyldigheter eller av en anklagelse mot honom eller henne för brott, vara berättigad till en rättvis och offentlig förhandling inom skälig tid och inför en oavhängig och opartisk domstol, som upprättats enligt lag.

De föreslagna rättegångsavgifterna kan bedömas mot dessa bestämmelser om tillträde till domstolen i grundlagen och i Europakonventionen.

I avsnitt 2.2.6 har det redogjorts för avgörandep Praxis från Europadomstolen. Europadomstolen har konstaterat att rätten att gå till domstol inte är ovillkorlig, utan staten kan begränsa denna rätt på det sätt den väljer för att garantera ett effektivt tillträde till domstolen. Man kan också införa ekonomiska begränsningar för tillträde till domstolen. Syftet med begränsningarna måste dock vara godtagbart och de medel som används ska stå i rätt proportion till syftet. Kravet på betalning i förskott har ansetts ha ett godtagbart syfte då avsikten varit att t.ex. begränsa måltillströmningen vid domstolen och undvika besvär i syfte att fördröja processen samt samtidigt säkerställa en god rättsvård.

Europadomstolen har ansett att bestämmelserna om tillträde till domstolen i artikel 6 har kränkts när kravet på betalning i förskott har varit så stort i förhållande till ändringsökandens ekonomiska situation att kravet på betalning i förskott har blivit ett reellt hinder för att driva saken i domstol. Exempelvis de rättegångsavgifter på 2 400 och 24 000 euro som krävts i civilmål stred enligt Europadomstolen inte automatiskt mot artikel 6, men eftersom den senare avgiften motsvarande den genomsnittliga årslönen (i Polen) var den oskälig i förhållande till målsägandens ekonomiska situation.

De rättegångsavgifter som nu föreslås är inte höga i ljuset av avgörandep Praxis från Europadomstolen. I bakgrunden till reformen av avgiftssystemet finns liknande orsaker som de som Europadomstolen ansett utgöra godtagbara syften för att avgifter ska kunna tas ut även i förskott.

Grundlagsutskottet underströk i sitt utlåtande (GrUU 29/2014 rd) att de grundläggande rättigheterna att få en rättvis rättegång och en sak behandlad utan dröjsmål är viktiga hörnstenar i rättsstaten. Var och en har rätt att få sin sak prövad på behörigt sätt i domstol eller hos någon annan myndighet inom en skälig tid och till skäliga kostnader. I en rättsstat måste både privatpersoner och företag ha möjlighet att få sin sak prövad i domstol utan rädsla för att drabbas av oskäliga kostnader eller dröjsmål.

De avgifter som nu föreslås kan inte anses stå i strid med den ståndpunkt som kräver att kostnaderna ska vara skäliga. Avgifternas ökade styrningseffekt stöder möjligheterna att uppnå målet i fråga om att få sin sak prövad utan dröjsmål. De föreslagna avgiftsnivåerna styr eventuellt parterna till noggrannare överväganden när det gäller att föra saken till domstol, och med stöd av 7 § i den nya lagen ska de för vilka en avgift skulle vara ett reellt hinder för tillträde till domstolen kunna beviljas befrielse från att betala den.

Med stöd av vad som anförts ovan anses propositionen inte stå i strid med den rätt till tillträde till domstolen som garanteras genom 21 § i grundlagen. Lagen kan således antas i vanlig lagstiftningsordning.

Med stöd av vad som anförts ovan föreläggs riksdagen följande lagförslag:

1.

Lag om domstolsavgifter

I enlighet med riksdagens beslut föreskrivs:

1 §

Rättegångsavgift och ansökningsavgift

Enligt denna lag tas rättegångsavgifter och ansökningsavgifter ut som ersättning för behandlingen av ett mål eller ärende och för de åtgärder som vidtagits i en domstol.

I avgiften ingår ersättning för expedition som ges i ett mål eller ärende och som innehåller ett avgörande, ett uppskovsbeslut eller ett interimistiskt beslut. I avgiften ingår även ersättning för andra åtgärder som myndigheten har vidtagit i samband med behandlingen av målet eller ärendet, om det inte föreskrivs särskilt om den avgift eller kostnadsersättning som ska tas ut för dessa åtgärder.

I rättegångsavgiften ingår ersättning för medling i ett mål eller ärende samt ersättning för behandlingen av ett mål eller ärende som gäller verkställighetsförbud eller avbrytande av verkställigheten i anslutning till huvudsaken.

2 §

Rättegångsavgiftens storlek

För behandlingen av tviste- och brottmål samt mål och ärenden som gäller ändringssökande och extraordinärt ändringssökande och för behandlingen av andra rättskipningsmål och rättskipningsärenden tas det ut en rättegångsavgift enligt följande:

Domstol	euro
högsta domstolen	500
högsta förvaltningsdomstolen	500
hovrätten	500
- brottmål, ärenden som gäller besöksförbud, ändringssökande enligt utsökningsbalken (705/2007) samt mål och ärenden där förlikning inte är tillåten	250
förvaltningsdomstolen	250
tingsrätten	
- tvistemål samt jordrättsmål och jordrättsärenden	500
- brottmål, ärenden som gäller besöksförbud, ändringssökande enligt utsökningsbalken samt mål och ärenden där förlikning inte är tillåten	250
- tvistemål enligt 5 kap. 3 § i rättegångsbalken som avgjorts genom tredskodom och där uppgifterna har förmedlats direkt till tingsrättens datasystem	65

RP 29/2015 rd

- andra tvistemål enligt 5 kap. 3 § i rättegångsbalken som avgjorts genom tredskodom	86
- mål eller ärenden enligt 5 kap. 3 § i rättegångsbalken som svaranden bestrider	250
arbetsdomstolen	2 000
marknadsdomstolen	2 000
försäkringsdomstolen	500

Om värdet av upphandlingen i ett ärende som gäller offentlig upphandling och som behandlas vid marknadsdomstolen är minst 1 miljon euro, är behandlingsavgiften 4 000 euro. Om värdet av upphandlingen är minst 10 miljoner euro, är behandlingsavgiften 6 000 euro.

Rättegångsavgiften för en enskild är 500 euro i marknadsdomstolen och arbetsdomstolen och 250 euro i försäkringsdomstolen.

Vid sökande av ändring hos högsta domstolen och högsta förvaltningsdomstolen i ett mål eller ärende som avgjorts av marknadsdomstolen är avgiften lika stor som i marknadsdomstolen och bestäms enligt samma principer som i den domstolen.

Storleken på de avgifter som nämns ovan ska justeras genom förordning av justitieministeriet med tre års mellanrum så att avgifterna motsvarar förändringen i penningvärdet. Avgifterna avrundas till närmaste hela tio euro.

Vid det förfarande som föreskrivs i Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 1896/2006 om införande av ett europeiskt betalningsföreläggande och i Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 861/2007 om inrättande av ett europeiskt småmålsförfarande tas den rättegångsavgift ut som föreskrivs för tvistemål.

3 §

Ansökningsavgiftens storlek

Genom förordning av justitieministeriet utfärdas bestämmelser om behandlingsavgifterna för mål och ärenden som gäller äktenskapsskillnad, medling i domstol, konkurs, saneringsförfarande och fusion och som inleds vid tingsrätten genom ansökan. Genom förordning av justitieministeriet utfärdas också bestämmelser om avgifterna för andra mål och ärenden som inleds vid tingsrätten genom ansökan och som behandlas i den ordning för behandling av ansökningsärenden som anges i 8 kap. i rättegångsbalken.

Genom förordning av justitieministeriet utfärdas dessutom bestämmelser om behandlingsavgifterna för andra än marknadsrättsliga mål och ärenden som inleds vid marknadsdomstolen genom ansökan.

Genom förordning av justitieministeriet får det utfärdas bestämmelser också om hovrätternas ansökningsavgifter.

Avgifterna får uppgå till ett belopp som är högst lika stort som statens genomsnittliga totalkostnader för prestationen. Det får föreskrivas att någon avgift inte behöver tas ut, om det finns sociala orsaker eller orsaker som hänför sig till rättsvården. Om ett ansökningsärende såsom tvistigt överförs till behandling vid sammanträde, tas en avgift ut på samma sätt som i tvistemål.

4 §

Rättegångsavgifter som inte tas ut eller som sänks i vissa fall

Om behandlingen av ett mål eller ärende upphör vid tingsrätten utan att stämning utfärdas på annan grund än den som nämns i 5 kap. 6 § i rättegångsbalken, tas i målet eller ärendet inte ut någon avgift enligt 2 §.

RP 29/2015 rd

Rättegångsavgifter tas inte ut om en extraordinär ändringsansökan bifalls eller ett mål eller ärende utan att de materiella frågorna ens delvis avgörs återförvisas för behandling vid en lägre myndighet eller överförs till en behörig myndighet.

Vid ändringssökande som omfattas av lagen om offentlig upphandling (348/2007) och lagen om upphandling inom sektorerna vatten, energi, transporter och posttjänster (349/2007) tas det vid marknadsdomstolen ut 500 euro i stället för den avgift som anges i 2 §, om ärendet avskrivs utan att avgörande fälls i huvudsaken eller om ärendet lämnas utan prövning.

5 §

Avgiftsfria prestationer

Avgifter enligt denna lag tas inte ut

- 1) i ärenden som gäller service eller förmåner enligt socialvårdslagen (1301/2014) och hälso- och sjukvårdslagen (1326/2010) och som en enskild har inlett,
- 2) i besvärärenden som gäller rätt till en förmån, förmånens storlek eller återkrav av förmånen och som en enskild har inlett vid försäkringsdomstolen,
- 3) i ärenden enligt barnskyddslagen (417/2007), med undantag för ärenden som gäller kommunernas inbördes ersättningar enligt 16 c § i den lagen,
- 4) i ärenden som gäller internationellt skydd enligt utlänningslagen (301/2004) och som en enskild har inlett,
- 5) i ärenden enligt lagen om skuldsanering för privatpersoner (57/1993) som en gäldenär har inlett,
- 6) i ärenden enligt lagen om avbytarservice för lantbruksföretagare (1231/1996) eller i ärenden som gäller landsbygdsnäringsstöd och avser betalningslättnader för krediter, frivillig skuldsanering eller avstående från statens regressanspråk,
- 7) i ärenden som gäller förvandlingsstraff för böter,
- 8) i ärenden som gäller beviljande av rättshjälp enligt rättshjälplagen (257/2002),
- 9) i ärenden enligt lagen om smittsamma sjukdomar (583/1986), lagen om missbrukarvård (41/1986) och mentalvårdslagen (1116/1990),
- 10) i ärenden enligt tvångsmedelslagen (806/2011),
- 11) i ärenden enligt civiltjänstlagen (1446/2007),
- 12) i ärenden som gäller allmänna val, kyrkliga val eller val till sametinget,
- 13) i ärenden enligt beredskapslagen (1552/2011) och lagen om försvarstillstånd (1083/1991),
- 14) i mål och ärenden som enligt någon annan lag ska behandlas avgiftsfritt vid en domstol.

6 §

Betalningsskyldiga

Betalningsskyldig är den som har inlett saken eller den som har trätt i hans eller hennes ställe. I ett konkursärende betalas avgifter efter konkursens början med konkursboets tillgångar. I fråga om andra prestationer är den som har beställt prestationen betalningsskyldig.

I ett mål där svaranden med stöd av en skriftlig genstämning driver ett genkärsmål tas en avgift ut av vardera parten.

RP 29/2015 rd

Om flera än en part väcker ett ärende genom samma skrivelse, tas endast en avgift ut av dem. Om domstolen avskiljer de ärenden som gäller olika parter till särskilda mål, tas en avgift ut särskilt av respektive part för varje ärende som avskilts på detta sätt.

Om två eller flera parter är skyldiga att betala samma avgift, ansvarar de solidariskt för den. Om en part är befriad från att betala avgift minskar detta inte de övriga parternas betalningsskyldighet.

7 §

Befrielse från avgift

Avgifter tas inte ut av dem som med stöd av rättshjälpslagen (257/2002) är befriade från behandlingsavgifter eller av dem som enligt bestämmelser någon annanstans i lag är befriade från avgifter som ska betalas för myndigheternas åtgärder.

Om det är uppenbart oskäligt att en avgift tas ut, får myndigheten eller den tjänsteman som påför avgiften i enskilda fall besluta att ingen avgift ska tas ut.

8 §

Befrielse från avgifter för myndigheter och vissa andra

Befriade från att betala avgifter enligt denna lag är

- 1) polis-, förundersöknings-, åklagar- och utökningsmyndigheterna,
- 2) Brottsförmyndigheten i ärenden som gäller verkställighet av straff,
- 3) statliga och kommunala myndigheter då de utför sina lagstadgade tillsynsuppgifter,
- 4) konsumentombudsmannen i ärenden enligt konsumentskyddslagen (38/1978),
- 5) konkursombudsmannen,
- 6) arbetarskyddsfullmäktigen i ärenden enligt 1 § 3 mom. i lagen om arbetsdomstolen (646/1974),
- 7) kommunala myndigheter i ärenden som gäller förmyndarverksamhet, vårdnad om barn eller besöksförbud,
- 8) magistraterna och i landskapet Åland länsstyrelsen i ärenden som gäller förmyndarverksamhet.

Dessutom är myndigheter, medborgare och juridiska personer i en främmande stat samt internationella organ befriade från att betala avgifter i ärenden som behandlas med tillämpning av avtal och bestämmelser om internationell rättslig hjälp eller verkställighet.

9 §

Inverkan av utgången i ett mål eller ärende

Rättegångsavgifter tas inte ut, om

- 1) domstolen ändrar utmätningssmannens beslut till förmån för ändringssökanden,
- 2) den domstol hos vilken ändring söks i ett brottmål ändrar ett avgörande av en lägre domstol till förmån för ändringssökanden,
- 3) förvaltningsdomstolen, högsta förvaltningsdomstolen eller försäkringsdomstolen ändrar ett överklagat beslut till förmån för ändringssökanden; i ett mål eller ärende som marknadsdomstolen har behandlat som första instans tas en avgift dock ut oberoende av utgången, liksom vid ändringssökande som gäller ett förhandsavgörande som meddelats i ett skatteärende,
- 4) domstolen meddelar besöksförbud.

RP 29/2015 rd

10 §

Påförande av avgift

Avgiften påförs av den som avgör ärendet, föredraganden, protokollföraren, den som ger ut expeditionen eller någon annan tjänsteman som har förordnats för uppdraget.

Ett fel som konstateras ha skett när en avgift påförts får rättas med iakttagande av vad som i 8 kap. i förvaltningslagen (434/2003) föreskrivs om rättelse av sak- och skrivfel.

11 §

Sökande av ändring i en avgift

Omprövning av ett beslut om att en avgift påförs får begäras inom sex månader från att avgiften påfördes, på det sätt som anges i förvaltningslagen. Ett beslut som har meddelats med anledning av en begäran om omprövning får överklagas genom besvär hos förvaltningsdomstolen på det sätt som anges i förvaltningsprocesslagen (586/1996). Förvaltningsdomstolens beslut får inte överklagas genom besvär.

I avgöranden enligt 7 § 2 mom. får omprövning inte begäras eller ändring sökas.

12 §

Uttag av avgifter och beräkning av totalkostnaderna

Avgifterna tas ut efter utförd prestation. Genom förordning av justitieministeriet får det utfärdas bestämmelser om situationer där den betalningsskyldige kan betala avgiften i förskott. Bestämmelser om uttag av avgifter och beräkningen av totalkostnaderna för prestationen utfärdas till övriga delar med stöd av 12 § i lagen om grunderna för avgifter till staten (150/1992).

13 §

Utsökbarhet

De avgifter och kostnadsersättningar som anges i denna lag eller i en förordning som har utfärdats med stöd av denna lag är direkt utsökbara. Bestämmelser om indrivning av dem finns i lagen om verkställighet av skatter och avgifter (706/2007).

14 §

Ikraftträdande

Denna lag träder i kraft den 20 .

Genom denna lag upphävs lagen om avgifter för domstolars och vissa justitieförvaltningsmyndigheters prestationer (701/1993).

På behandlingsavgiften för ett mål eller ärende som har inletts innan denna lag trädde i kraft tillämpas de bestämmelser som gällde vid ikraftträdandet. Detsamma gäller andra prestationer vars avgiftsgrund har uppkommit innan lagen trädde i kraft men för vilka behandlingsavgiften inte har tagits ut vid lagens ikraftträdande.

RP 29/2015 rd

2.

Lag

om ändring av 12 a § i lagen om förvaltningsdomstolarna

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen om förvaltningsdomstolarna (430/1999) 12 a § 1 mom. 11 punkten, sådan den lyder i lag 102/2014, som följer:

12 a §

Sammansättning i vissa ärenden

Förvaltningsdomstolen är domför också i en sammansättning med två ledamöter, om inte en fråga som ska avgöras i ärendet på grund av sin natur kräver en sammansättning med tre ledamöter och domstolen ska avgöra ett fullföljdsärende som gäller

11) tillämpningen av lagen om domstolsavgifter (/), lagen om grunderna för avgifter till staten (150/1992) eller lagen om avgiftsbefrielse (529/1980),

Denna lag träder i kraft den 20 . _____

3.

Lag

om ändring av 28 § i lagen om medling i tvistemål och stadfästelse av förlikning i allmänna domstolar

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen om medling i tvistemål och stadfästelse av förlikning i allmänna domstolar (394/2011) 28 § som följer:

28 §

Avgifter

Bestämmelser om de avgifter som tas ut för behandlingen av en ansökan eller en begäran om medling eller stadfästelse enligt denna lag av en förlikning så att den blir verkställbar finns i lagen om domstolsavgifter (/).

Denna lag träder i kraft den 20 .

Helsingfors den 28 september 2015

Statsministerns ställföreträdare, utrikesminister

Timo Soini

Justitie- och arbetsminister Jari Lindström

2.

Lag

om ändring av 12 a § i lagen om förvaltningsdomstolarna

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen om förvaltningsdomstolarna (430/1999) 12 a § 1 mom. 11 punkten, sådan den lyder i lag 102/2014, som följer:

Gällande lydelse

12 a §

Sammansättning i vissa ärenden

Förvaltningsdomstolen är domför också i en sammansättning med två ledamöter, om inte en fråga som skall avgöras i ärendet på grund av sin natur kräver en sammansättning med tre ledamöter och domstolen skall avgöra ett fullföljdsärende som gäller:

11) tillämpningen av lagen om avgifter för domstolars och vissa justitieförvaltningsmyndigheters prestationer (701/1993), lagen om grunderna för avgifter till staten (150/1992) eller lagen om avgiftsbefrielse (529/1980);

Föreslagen lydelse

12 a §

Sammansättning i vissa ärenden

Förvaltningsdomstolen är domför också i en sammansättning med två ledamöter, om inte en fråga som skall avgöras i ärendet på grund av sin natur kräver en sammansättning med tre ledamöter och domstolen skall avgöra ett fullföljdsärende som gäller:

11) tillämpningen av lagen om domstolsavgifter (/), lagen om grunderna för avgifter till staten (150/1992) eller lagen om avgiftsbefrielse (529/1980);

Denna lag träder i kraft den 20 .

3.

Lag

om ändring av 28 § i lagen om medling i tvistemål och stadfästelse av förlikning i allmänna domstolar

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen om medling i tvistemål och stadfästelse av förlikning i allmänna domstolar (394/2011) 28 § som följer:

Gällande lydelse

28 §

Avgifter

Bestämmelser om de avgifter som tas ut för behandlingen av en ansökan eller en begäran om medling eller stadfästelse enligt denna lag av en förlikning så att den blir verkställbar finns i lagen om avgifter för domstolars och vissa justitieförvaltningsmyndigheters prestationer (701/1993).

Föreslagen lydelse

28 §

Avgifter

Bestämmelser om de avgifter som tas ut för behandlingen av en ansökan eller en begäran om medling eller stadfästelse enligt denna lag av en förlikning så att den blir verkställbar finns i lagen om avgifter för domstolars och vissa justitieförvaltningsmyndigheters prestationer (701/1993).

Denna lag träder i kraft den 20 .

Justitieministeriets förordning

om vissa ansökningsavgifter vid domstolar

I enlighet med justitieministeriets beslut föreskrivs med stöd av 3 § i lagen om domstolsavgifter (/):

1 §

Tillämpningsområde

I denna förordning föreskrivs det om handläggningsavgift i vissa ärenden som inleds vid tingsrätten och marknadsdomstolen genom ansökan.

Vid tingsrätten tas ansökningsavgift ut i ärenden som gäller äktenskapsskillnad, medling i domstol, konkurs, saneringsförfarande, fusion och skuldsanering för privatpersoner samt i andra sådana ärenden som inleds genom ansökan och som behandlas i den ordning som anges i 8 kap. i rättegångsbalken.

Vid marknadsdomstolen tas ansökningsavgift ut i ärenden som inleds genom ansökan, dock inte i marknadsrättsliga ärenden enligt 6 i lagen om rättegång i marknadsdomstolen. Bestämmelser om rättegångsavgift i marknadsrättsliga ärenden finns i 2 § i lagen om domstolsavgifter (/).

Om ett ansökningsärende såsom tvistigt överförs till behandling vid sammanträde, tas avgift ut såsom i tvistemål.

2 §

Ansökningsavgifter vid tingsrätten

För behandlingen av ett ansökningsärende vid tingsrättens kansli eller sammanträde tas det ut en ansökningsavgift i enlighet med denna paragraf.

För behandlingen av ett ärende som inleds genom ansökan och som behandlas i den ordning som anges i 8 kap. i rättegångsbalken tas det ut 250 euro, om inte något annat bestäms nedan.

För behandlingen av nedan nämnda ansökningsärenden tas ansökningsavgifter ut som följer:

1) äktenskapsskillnad:

a) 200 euro,

b) om ärendet överförs till behandling vid sammanträde, tas avgift ut såsom i tvistemål,

c) fortsatt behandling efter betänketiden 100 euro,

2) medling i domstol:

a) om medling inte inleds 100 euro,

a) om medling inleds 250 euro,

c) avgift tas inte ut, om medling begärs i ett ärende som är anhängigt i en rättegång och det i ärendet efter avslutad förlikning tas ut en rättegångsavgift som motsvarar ärendegruppen,

3) konkurs:

a) i ett ärende som gäller försättande i konkurs tas 250 euro ut av sökanden om inte gäldenären försätts i konkurs,

b) i ett ärende som gäller försättande i konkurs tas 400 euro ut av konkursboet,

c) i ett konkursärende som avslutas genom fastställande av utdelningsförteckningen tas 400 euro ut,

RP 29/2015 rd

d) i ett konkursärende som avslutas på något annat sätt än genom fastställande av utdelningsförteckningen tas 250 euro ut; avgiften tas dock inte ut, om konkursen fortsätter som offentlig utredning,

e) i något annat ärende som bygger på konkurslagen (120/2004) och som behandlas särskilt på ansökan tas det av sökanden ut 250 euro; avgift tas dock inte ut i ett ärende som gäller beslut om att vidta säkringsåtgärder eller använda tvångsmedel, boförteckningens bestyrkande eller någon annan av gäldenärens skyldigheter, efterbevakning eller rättelse eller ändring av en fastställd utdelningsförteckning,

f) för behandlingen av ett ärende som gäller en fordran som har bestridits tas avgift ut såsom i ett tvistemål hos den som har bestridit fordran, om ärendet såsom tvistigt överförs till behandling vid sammanträde,

4) saneringsförfarande:

a) ett ärende som leder till beslut om att inte inleda saneringsförfarande 250 euro,

a) ett ärende som leder till beslut om att inleda saneringsförfarande 800 euro,

c) ett annat ärende som hänför sig till saneringsförfarande och som behandlas särskilt på ansökan 250 euro,

5) ett ärende som gäller fusion 400 euro,

6) ett ärende enligt lagen om skuldsanering för privatpersoner (57/1993) 250 euro; om gäldenären är sökande är ärendet dock avgiftsfritt.

3 §

Marknadsdomstolen

För behandlingen av ett ansökningsärende vid marknadsdomstolen tas 250 euro ut i ansökningsavgift. För behandlingen av ett marknadsrättsligt ärende som inleds genom ansökan tas det dock ut en avgift enligt 2 § i lagen om domstolsavgifter (/).

4 §

Ikraftträdande

Denna förordning träder i kraft den 20 .

För en prestation vars betalningsgrund har uppstått före denna förordnings ikraftträdande tas avgift ut enligt statsrådets förordning om avgifter för domstolars och vissa justitieförvaltningsmyndigheters prestationer (1057/2013).

Helsingfors den 2015

Justitie- och arbetsminister Jari Lindström

Regeringssekreterare Satu-Maaria Natunen